
JOKAI
VEREZ
KÖNYV
2.3.

... M:2 ...
86.830

OSZK

.....

VÉRES KÖNYV.

VÉRES KÖNYV.

CSATAKÉPEK

A

JELENKORI HÁBORUBÓL.

IRTA

JÓKAI MÓR.

II. KÖTET.

PESTEN.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

MDCCCLV.

Ré
244.
(2. köv)

M 86.830 :2

(R 2)

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR	
B	Növekedéskönyvtár
1959	1433 SZ.

A bajadére.

Orbán László

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I.

Hová lesznek időjártával a hajdani szép költői képei a harczy világnak? Minden az egyformaság után törekszik, egész Europa fekete frakkban jár már és emeletes kalapot visel.

Hajdan lehetett miből alakokat festeni: ha megindult fényes török zultán spahijai, janicsárjai seregével; minden öltözet ragyogott a fényességtől, kiki viselte a pompás övet, mellyet szép kedvese himzett számára otthon, turbánjába annyi gyöngyöt tekert, a mennyit akart, kócsagját, vagy paradicsommadarát lebegtette a kardcsapás szele; a délczeg paripák csójtárja a földet verte, s a hány kopja, annyiféle szalag lengett rajta. Szembejött reájok magyarok tábor, arany, ezüst czafrangos vitézek, kettős dolmányokban, skófiummal varrott, pillangókkal himzett bársony kaczagányaik csak úgy lo-

bogtak a szélben, ha futtattak, mintha szárnyaik volnának, ezüst csillagokkal, aczélpikkelyekkel ékes pánczéljaik ragyogtak a napban, ezerféle nemes czímereiket a fényes pajzsokon ki győzte volna végig nézni?

Mostan más világ van. Megvarrják a százezer kurta dolmányt Sztambulban mind egy formára, semmi paszománt sincs rajta, sem boglárok, drága kövek, fel kell azt öltetni a jámbor redifnek: illik-e rá vagy nem? senki sem kérdi azt tőle. Két ellen tábor, két nagy kietlen erdő; az egyik pálmaerdő, a másik fenyőerdő, egyik fa nem különböző a másiktól. Tudomány lépett a költészet helyébe; mérnökök intézik a csaták sorsát, nem a hősök.

Mulatságos lehetett az idegen szemnek elnézni a mult években, hogy a midőn a fojtogatott Izlám egy kissé feljajdult, e rövid jajszóra minő minden alaku csoportok jöttek elé a proféta védelmére. Csodálatos ódon fegyverzetű, soha nem sejtett alakok, más világi öltözetekkel, kik mintha a keresztes háborúk óta el lettek volna téve, megbabonázva valami ezeregyéjszakai tündér által s valami kimondott bűvös szóra egyszerre fölszabadulva az igézet alól, is-

mét előjönnének valahonnan a Vák-Vák sziget rejtélyes berkeiből, ugyanazon bárdokat, és buzogányokat hozva magukkal, mik olyan jók voltak a frank lovagok nehéz vértezetét, sisakját összetörni.

Sok idő elmúlt azóta derék Paladinok!

A frankok nem viselnek többé pánczelt, a löpor óriást és törpét egyenlővé tett.

Nem is azért vannak a frankok Sztambulban, hogy a szent sirt elvegyék töletek, sőt inkább Sztambult jöttek megvédeni új hatalmas ellenség ellen, kit még oroszlán szívű Richard idejében népnek sem tartottak.

A derült kedvű auvergnat nem állhatta meg, hogy szemökbe ne nevéssen e furcsa hadaknak, melyek ha összetalálkoztak vele Sztambul temetőin, olly sötét arczokkal tekintének reá, mintha féltének jövődő sirjaikat tőle.

Hát még mikor a híres amazon Kara-Güz vezényle lovas csapatját, a félig rongyos, félig aranyos kurdokat végig a Tsiragán palota előtt; ez a tisztes ránczos agg szüz, a milyenek ott-hon Frankhonban legfeljebb harisnyát kötnek, vagy fiatal unokahugákat kísérgetnek dalidókba, hangversenyekbe; ez pedig ül a lovon és vezeti a szakállas férfiakat a csatába, az a hosz-

szú dárda az oldala mellett csakugyan úgy néz ki, mintha egy szokatlanul nagy kötötűt hozott volna el magával. Olyan sokat lehetett nevetni rajta.

II.

„Ki vagy te? mi vagy te lengő ingó liliomszál? Hol termeszt te itt ezen a véres mezőn? Fehér virág — piros magból?”

— Én vagyok a bajadére, — felelt a lány a lovagnak s szemérmesen lesüté szemeit és bátran megcsörrenté oldalára kötött kardját. — Én vagyok a pusztai virág, a ki termett esőből és napsugárból s nem ismer atyát és anyát. Én vagyok az, ki ablakod alatt énekel, midőn első álmodból felébredsz s éneklek arról, a mi neked kedves: szerelemtől és csatákról. Én vagyok az, a ki előtted tánczol a csengős nakarával, midőn mulatni vágyol, s parancsodra virágot köt homloka körül. Én vagyok az, a ki kávédat megfőzi, lovadat felkantározza, kardodat kifényesíti, golyót önt pisztolyaidba s fehér ruhádat kimossa. Én vagyok az, ki este ott alszik sátorod nyilatánál, lábaid előtt fekvé, ki kezdet csókolja, és forró könnyet ejt rá, ha felé

nyújtod kegyesen. Én vagyok az, ki melletted ül gyors paripán, a midőn a csatába mégy, ki kardot forgat oldalad mellett, s kettőzteti csapásaid, mintha négy kezed volna, s ki utjába áll a csapásnak, a melly teneked volt szánva, s ha meghal is, feléd sohajt. . . . Én vagyok a bajadére. . . . Fogadj engemet magadhoz. Hű rabod leszek a sírig: mulattatlak, ha szomorkodol; én éhezem, hogy te elégült légy; én fáradok, hogy te pihenj; én virasztok, hogy te alhass. Ha van nőd, azt szolgálni fogom, ha van kedvesed, annak izenetet hordok tőled; ha nincs sem nőd, sem kedvesed, rólam szolgád leszek. Ha csókot adsz, mosolyt találsz arczomon utána; ha ütést adsz, akkor sem találász mást, mint mosolyt. Fogadd el a bajadérét. . . .

Az ifju bajnok megfogá a lyánka kezét, bevezeté őt sátorába, leültette kerevetére maga mellé és igen örült, hogy ilyen szép fehér virág is terem ezen a véres mezőn.

III.

A kürtök riadása szól, a harcz ördögei beleszabadultak az élő népbe; ember és állat meg van részegülve, a paripa jobban ohajtja a har-

czot még, mint a rajta ülő lovag, s a kik legdühödtebbek a harcban, azok a lobogó szövétnekes golyók, a mik úgy süvöltenek az emberek közé; pedig az ő életük csak egy rövid karéj útja, a hol leesnek, ott szétszakadnak.

Hogy ne zajongna hát az élő ember, kiben forró vér pezsg, midőn a kürtök kiáltását, a kardok csattogását hallja?

Amott a síkon, a kék folyam mellett folyik az ütközet; szép a dombtetőről nézni, egy egy négyszögű tömeg hogy válik apródonként háromszöggé, felét az ellenfél golyói kaszálták le. Amott torló porfelleg közelít, csak a zászló-hegyek látszanak ki belőle, s a kardok élei. Egy lovas csapat rohan a megfelezett négyszög ellen.

Megy a vad rohamelőre, a paripák sörénye leng, szikrázik a patkó, szikráznak a szemek, a kard úgy süvölt a légben.

A támadó lovas csapattal szemben fényes sisakok hegyei ragyognak; a hármas szurony-sor villogva mered a rohanók elé.

A jobb szárnyon ketten futnak versenyt a viharral, de nem sziveik gerjedelmével: a hős Szaif s a bűbájos szép Nahalim, a kardviselő bajadére. Egymásra néznek szüntelen és azt

gondolják magukban: „ugye együtt maradjunk mindig?”

„Ha te harczolsz, én is harczolok; ha te győzesz, én is győzök; ha te meghalsz, én is meghalok.”

A dob megpördül, a félig elvágott négy-szög vitézei hármassal tüzet adnak, hármassal öldöklő roppanást.

Három halálos kiáltás viszhangzik rá a rohanók között. Sok derék hős elmarad társaitól utána, sok jó paripa fut el gazdátlanul a csatatérről.

Mind a ketten egymás mellé rogytak: Szaif és Nahalim, a hősök és paripaik.

Az első lövésnél azt kiáltá Szaif.

— Allah veled, te szép dicsőség!

A másíknál.

— Allah veled, te szép bajadére!

A harmadíknál:

— Allah veled te szép élet!

Élet és dicsőség egy perc alatt elhagyták őt, csak a bajadére maradt ott mellette. Fölvette őt karjai közé, vérző sebét lefogta kezével, hült ajkait kebléhez szorítá és gyöngé tesztével védte, hogy az utána rohanó paripák el ne gázolják az elesett hőst.

A harcz robaja tova megy s ujra visszahúzódik; ádáz felbőszült tömegek vívnak örületes csatát; most az egyik, majd a másik foglalja vissza a tért. Nyomoru sebesültek csonka kézzel, tátogó sebekkel hiába rimázkodnak egy ital vizért vagy egy megmentő szuronydöfésért, nyomorú haldoklók hiába sohajtoznak Isten után, hiába néznek az égre, hiába csókolják a földet: nincs rájuk gondja sem égnek sem földnek.

Csak egy sebesült kinlódó nyögését fogja fel nyugasztaló kebel. Csak a bajadére emlékezik meg elesett hőséről. Felveszi őt karjaiba; csodálatos erőt kért szivétől, hogy ne érezze a halott terhét nehezebbnek, mint az alvó gyermekét a dajka, és ereje nem hagyta el, míg a golyózápor, a csatatombolás közül ki nem szabadította őt.

Haza vitte sátorába, ott puha ágyat vetett neki, vérét lemosta hűs vízzel, sebeit bekötözteté, s költögeté édes szóval, édes hű vigasztalással.

Az édes szó, az ápolás életre hozta a sebesült hőst. A holt merevség elhagyta tagjait s olyan jól esett neki, midőn felnyitá szemeit s egy szelid, mosolygó tündért látott maga

mellett, ki langy kezével orcáját simogatta.

Sokáig feküdt a lovag nehéz sebeiben. Az egész tábor odább vonult régen, őt elhagyták ismeretlen városban; el is felejtették bizonyosan.

A bajadére gyógyítgatá őt erdőkben keregett füvekkel, miknek hatására bűvész asszony tanítá meg; a bajadére táplálta őt gyöngé étel-
lekkel; volt a nyakán a szép leánynak három sor arany pénz felfűzve fonálra: az egyenkint eltűnt onnan; messzűn-
nen és drágán kellett hozatni a beteg számára ételt és erősítő italokat. Az utolsó pénz is elfogyott: akkor eljárt a bajadére az udvarokba, a kávéházak pajtaiba, ott tánczolt, énekelt, koldult — egy sebesült hős számára, kiről elfelejtkezett mindenki, ki-
nek nincs senkije, csak ő.

Mert ilyen a bajadére; anyád, ha beteg vagy; kedvesed, ha örömöd órája van; szolgá-
lód, ha éhezel; éber öröd, ha alszol; siratód, ha meghalsz.

IV.

— Szép bajadére! szólt a lovag egy regge-
len, midőn lábára állhatott s ép erőben érzé

magát; — hol van kardom? hol paripám? hol vannak harczoló seregeink?

— Kardod? felelt a bajadére; hajh! az kihullott kezedből a csatatéren; — paripád? hajh! azt golyók ölték meg alattad; — harczoló seregeink? hajh! azok elmentek messzire.

A lovag elbúsulta magát e szóra; három nap nem szólt a bajadéréhez, három nap nem izlett szájának sem étel sem ital.

A harmadikon azt mondá a leánynak:

— Gyere velem a bazárra.

A leány szót fogadott szépen. A lovag ment elől; ő kísérte, megfogva karját, mert még gyöngé volt az, és ingadozott.

Künn a bazáron ültek sorban a vén kereskedők, pipáikat térdeik közt tartva, s a mint Szaif végig ment közöttük a bajadérével, mondogaták egymás között: „szép leány, ugyan szép leány.“

Szaif visszafordult e szavakra.

— Szép ugye? ugye szép leány? — — Ki ád többet érte? — —

A kalmárok, a kupeczek, a csiszárok és szatócsok odasereglettek e szóra s megnézegették a leányt közelebbről, megtapogatták haját: nem hamis-e? megdörzsölték arca

szinét: nincs-e festve? megkérdezék tőle mit tud?

A bajadére felelt szépen: tud táncolni, énekelni, férfiakat mulattatni, asszonyoknak rab-szolgálója lenni.

A kalmárok, a kupeczek, a csíszárok és szatócsok ígértek érte ötszáz, — hatszáz, — ezer dinárt; ekkor odajött egy nagy izmos szerecsen férfi, jobbra balra taszigálta őket s azt mondta:

„Három ezer dínár érte!“

A kalmárok, a kupeczek, a csíszárok és szatócsok szaladtak szélylyel és ültek helyeikre vissza; a nagy fekete férfi pedig átvevé a bajadére kezét a lovag kezéből, tett helyébe egy erszény pénzt és elvitte őt magával.

És a bajadére olyan jó volt, hogy midőn utoljára ránézett Szaifra, még csak nem is könyezett.

Szaif pedig ment — fegyvert és lovat venni a kezében maradt pénzen s ha utána nézett a lyánnak, sírt ő helyette eleget.

— Mit siratod? vigasztalák a kalmárok, a kupeczek, a csíszárok és szatócsok. Elég jó drágán eladtad, háromezer dínárért.

— Lett volna csak kardom és paripám, so-

hajta fel Szaif, nem adtam volna őt nem három-ezer dínárért, de háromezer csillagért sem ; sem háromezer hűri szemeiért odafenn a hetedik mennyországban !

V.

Ki vitte el, ki vette meg a szép pusztai virágot? Tán valami gazdag kalmár, ki még nagyobb árért hiszi eladhatni basák háremének? tán valami csunya piszkos dervis, ki magával hordja városrul városra s pénzt keres vele? vagy tán valami bélpoklos nagyúr, kinek lehelletétől elszárad a virág. Ki fogja őt szeretni? ki fogja tudni, minő kincset bir ő benne? Merre viszik őt el? Keletnek-e vagy északnak?

Csak erről gondolkodott Szaif, pedig volt már kardja is, lova is ; de nem bírta elüzni szivéből a szép bajadére képét.

A nagy pusztasík mezőn, a tágas szabad ég alatt, ott tanyázik a kurd amazon Kara-Güz, vitéz próbált harczosaival.

Ott ül maga a vitézlő asszony a pusztapázsiton s csibukjából fellegeket fú az égre.

Sátor sines ütve fölötte, szőnyeg sines

terítve alá: sütheti a nap bátran orcáját, nincs a mit elrontson rajta, hatvan év rajzolt már azokra mindenféle titkos betűt, s megfeketíté azt a puszták nyara, azért hívják Kara-Güznek: barna szüznek.

Az ő ülése egy emelkedettebb domb a sikon, körüle tanyáznak bátor vitézei leszúrt kopjaik nyeléhez kötözött paripáik mellett.

A derék harczy szüz, mikor néha leteszi ölébe csibukját, s tekintete végig fut a láthatáron; töredezett mondásokat intéz jó vitézeihez, miket azok mélyen felírnak szivökbe; máshova úgy sem tudnak írni.

„Látjátok ez erdőket itt köröskörül, a mik olyan sötétek a láthatáron, a mik árnyékot vetnek a földre és az én szivembe. Ezek a fák itt a mi ellenségeink, nem az emberek. Ezek a fák mutatják azt, hogy idáig van az ozmán.“

„Nem kellett volna az izlám fiainak soha eljönni onnan, a hol pusztaság van, s a hol a puszták szegélyzetén hajladoznak a pálmák a szélben. A hívők országa csak addig tart, a meddig a pálma és az olajfa megterem. Ezek a száraz, levélhullató gyümölcstelen fák, a hitetlenek átkai; a hol ezek kezdődnek, ott az ő átkozott birodalmuk határa van.“

„Ha elesem a csatában, ne temessetek engem e gyülölt fák alá, minden rám hulló levelök nehezebb volna a mekkai sír kövénél; ah a kurdisztáni fák nem hullatják el fényes leveleiket soha; nekik Allah örök ifjúságot adott, mint örök életet az izlám népének; minden esztendőben meghalást a hitlenek földének.“

A puszták fiai híven jegyzék emlékükbé e bölcs mondásokat.

Messziről, a távol hagyott város felől egy teve jő felénk, egyenlő ügetéssel, mellette paripán nagy termetes férfi lovagol, a teve nyergében ül Nahálím, a bajadére.

Odaérve a táborozó csoport elé, a férfi leugrik lováról, leemeli a bajadérét s odavezeti a vezérnö elé.

Az odalisk lehajol és kezét csókol a tiszteletreméltó úrnőnek s elfogult hangon rebegi örömét, hogy ezentúl az ő rabszolgája lehet.

— Enyim leendesz, de nem rabszolgálóm: viszonzá neki az amazon; — enyim vagy, mert megvettelek és senki sem követelhet vissza, hijjába isjönne arannyal tele erszénynyel, nem adnálak többet vissza. Mert aranyat ér az a hölgy, a ki egészen férfi ellenségével szemben,

s egészen nő kedvese oldalánál és átkozott az, a ki az ilyen nőt eladja.

— Oh ne átkozd, rebegé a bajadére; — nem volt kardja és paripája.

— Mellettem fogsz harczolni mindig, szólt odavonva maga mellé Nahálomot az amazon; kardot, paripát fogsz kapni, járhatsz szabadon a harczban, de fogadd meg én nekem Allahra, hogy soha hűtelenül engemet el nem hagysz, sem félelem, sem szerelem miatt, sem semmi csábító szóra, ha én azt mondom „itt maradj!” Erre esküdjél meg nekem.

A bajadére leborult arczczal a földre, s kezét az amazon köntöse szegélyére téve, megesküvék, hogy nem hagyja őt el semmiért, senkiért!

Kara-Güz köntöse tele volt irva a szent Alkorán verseivel.

— És most jól nézd meg arczomat, szólt Kara-Güz a leányhoz. Negyven évvel ez előtt az én orczáimat is lilomhoz és rózsához hasonlíták, vagyok mostan szúros tövisfának fanyar fekete gyümölcse, melly megszúrja azt, a ki kezét nyújtja érte, megöli azt a ki szájával ér hozzá. Negyven év múlva majd te is ilyen leendesz.

A bajadére felsohajtott.

— Bár jönné az idő hamarább.

VI.

— Szaleikum Unallah! derék amazon! áldjanak meg Allah minden angyalai s tegyen a próféta miattad kivételt a természeti rendből s holtod után vigye fel lelkedet a hetedik égbe.

Igy köszöntött be Szaif egy napon Kara-Güzhöz, a fekete amazonhoz, ülvén ugyan azon a lovon, melyet szeretője árából vett s viselvén azon köntöst, melyet a szép Nahálim varrt számára, most már rongyokkal és harcztépte szakadásokkal ékesen.

— Üdvözlégys; felelt neki minden nyájasság nélkül a hadakozó leány. Mit kívánsz? Ha bérért szolgálni jöttél, azt nálam kevesebbet kapsz, mint másutt, ha bajra van szükséged, abból többet találsz, mint egyébütt, ha pedig csak bámulni jöttél, rajtam ugyan nem sok csodálni valót látsz.

— Nem jöttem én zsoldba állni hozzád; van nekem aranyam, ezüstöm elég, felelt neki a török ifju, bajt sem kérek senkitől kölcsön, talállok azt a magam útján is, mennyi kell, nem is téged nézni jöttelek derék hölgy; ha nem jöttem egy szelid leányzót visszaváltani tőled, a kit egykor megvettél tőlem háromezer

dinárért, mert ha az egyik kezemet kellett volna is eladnom, vagy a szívemet keblemből, mégis áruba bocsátottam volna én azt, fegyverre levén szükségem. Jó karom visszaszerze mindent, a mit elveszíték; lovam két oldalán függ alá a tömött zsák, pénzzel megverve szörnyen, és én megesküvém, hogy átkozott legyenek, ha egy új dolmánt veszek magamnak, avagy egy gyöngyös nyeregtakarót, a míg Nahálomot vissza nem váltottam s járok addig azon rongyosban, a mit ő himzett számomra, s mellyen goromba muszka kard, s kopja sok helyt felfejtette a varrást. Azért határozd meg kegyelmed szerint, hogy mennyiért adjad őt nekem vissza; én nem alkuszom, készen fizetek. Ha kell arany, fizetek érte aranyat; ha kell ezüst, fizetek ezüstöt, s ha az egyik szemem világát kéred, odadom érte még azt is.

Felelt neki Kara-Güz mogorván:

— Köszönöm azt az óhajtasodat, miszerint megengeded, hogy a némberek is feljuthassanak haláluk után az égbe; a honnan őket ti csúf férfiak kizárva ohajtjátok, valamint hogy kizártátok őket ezen a földön is minden jóból, adjátok, veszitek, mint a lovat, vagy a czifra köntöst, mellynek nincsen lelke. A bajadérét

azonban, a kit keressz, vissza nem adom. Te tudod jól, hogy ő milyen szép, ez sokat ér, tudod milly bátor, ez még többet ér, tudod milly hűséges, ez mindennél többet ér, és én jobban meg tudom őt becsülni, hogy sem ma megvegyem, holnap eladjam, pedig én nem vagyok férfi, ki benne gyönyörködöm; azért csak kösd be újra erszényed száját; a bajadére nem eladó sem aranyért, sem ezüstért, sem a te két szép szemeid világáért; ötet többé birni nem fogod soha.

A bajadére pedig ott ült Kara-Güz lábai előtt és arcát annak kezére nyugtatá, és szemeit nem merte Szaifra felvetni.

Az ifju lovag elfordult a haragos amazon-tul s nagyokat sohajtva borult le lova nyakára.

Az amazon pedig érzé, hogy Nahálim szeméből két forró könnycsepp hullt kezére. Még most is szereti az ifjút.

Kara-Güz szívében új gondolat támadt.

— Megállj; monda a lovagnak. Még van egy út, mellyen czélhoz juthasz. A mit mondtam, az mondván. Sem aranyért, sem ezüstért vissza nem adom hölgyedet; de ha fizetsz nekem olyan árt, a melyet én kívánok tőled, azért vissza válthatod őt. Én háromezer diná-

rért vettem meg a bajadért tetőled, a mennyit bizonnyal meg is ért. Nem teszek nagy tiszteséget a moszkóval, ha azt mondom, hogy minden moszkó feje megér ezüstben száz dinárt. Ha tehát énnekem harmincz moszkó fejet siskostul, szakállostul ide lábaim elé raksz; akár egyszerre, akár egymásután; ezért a díjért vissza adom neked a leányt.

Nahálím forrón szorítá kebléhez az amazon kérges kezét, Szaif pedig délczegen veté magát nyergébe s ragyogó orczával kiálta vissza, tova robogtában.

— Két nap alatt a váltságdíj lábaid előtt van!

VII.

Olcsóbb váltságdíj nem létezhet a világon, mint a moszkók fejei, gondolá magában Szaif, midőn visszalovagolt Kara-Güztül vezére táborába.

A legelső ütközetben, a legkissebb előörsi harczban is elesik harmincz, negyven orosz, a közlegények örömet elhosszák fejeiket egy aranyért s Kara-Güz ki van fizetve.

Hosszú haj, rövid ész. Az asszonyok tudat-

lanok. Ezt Kara-Güz előre láthatta volna, ha Allah csakugyan rendelt volna a némberekbe lelket. Háboruban az emberek fejei annyit érnek, mint vadászatban a fajdtyukoké; levágják, hogy elvessék. Ki venné számba egy kanpulyka, egy gyöngytyúk, egy pénzmacsa fejét, mellyet elmetszenek, hogy húsokat el ne rontsa?

A mint azonban a tábor széléhez ér, épen akkor léptet végig két trombitás és egy csausz a tanyázó hadak előtt s nagy érthető hangon, riadó trombitajel után felolvassa a vezér parancsát; melly szerint megtiltatik mindenkinek, hogy a csatában elesett ellenségek fejeit levagdalja; mert igaz katonához nem illik, hogy megholt ellenségét megcsufolja, és mert a ki ellensége fejét le akarja vágni, annak az előre rohanók sorából hátra kell maradni, a ki pedig hátramarad, az gyáva, és a ki gyáva, az megérdemli, hogy föbe lövessék: ezért, a ki az ütközetből levágott ellenség fejével tér vissza, minden személy válogatás nélkül föbe fog lövetni. Ezt izeni Omer basa, és a mit ő mond, azt ő meg szokta tartani.

Szaif lovag tetőtől talpig meghülni érte magában a vért erre a parancsolatra.

Oh bizonyára ama néember boszorkány lehet, hogy előre látott a jövőben; vénségükre a némberek gonosz szellemeknek adnak helyet sziveikben; másként hogyan tudhatta volna előre, hogy olyan váltságdíjat szabjon a bajadéréért, melyet semmi pénz és ajándék a világon meg nem szerezhet.

Ime az mi egy óra előtt olcsóbb volt a folyampartokon heverő kavicsnál, egy óra múlva drágább lett, mint a turbánokban forgó gyémánt!

VIII.

Gyurgyevónál az orosz táborban különös mondák kezdtek terjengeni a katonák között.

Éjszakának idején, mikor a hold lemegy, megjelen a földből Omár szultán szelleme, lóháton, ősi jelmezében, körüllovagolja egy puskalövésnyi távolban az orosz vonalokat nesztelenül; látják, de nem halják lova dobogását. Néha olly közel lovagol az utolsó őrszemekhez, hogy pisztollyal lelöhetnék; de jaj annak a mellyik rá mer löni; azt a lövés után nem találják többé helyén, úgy eltűnik. A gonosz szellem, a legelső szultán hazajáró lelke elviszi őt magával pokolbeli lova hátán.

Világosabb fejü emberek pedig azt beszéltek, hogy igen is megjelen éjjelenként a táborvonalak alatt egy rejtélyes lovag a tulpartról, ki lovával átúsztatva a folyamot, lova patkói alá rongyokat kötöz, hogy dobogása ne hallassék s példátlan vakmerőséggel végig üget az előrsök előtt, néha olyan közel hozzájuk, hogy rá lőhetnek; a lövés soha sem találja, s másodikat már nem lőhet az örszem; a lovag megfoghatlan fensőbbiséggel néhány pillanat alatt megöli azt, hulláikat elhurczolja s a nádasban elhagyogatja fő nélkül. A hullákon rendszeren csak egy seb találtatik, a mell közepén, a mi-nek okozó eszközét nem lehet kitalálni, nem golyó az, se nem dárda, belül össze van tépve a seb, mintha az indu ágbogas lándzsa ejtette volna, melyet visszakaptak a döfésből.

A kurd amazon Kara-Güz pedig reggelenként megkapta a váltságul ígért fejeket. Egy nagy dohánynyal tömött zsákban szokta azokat elhozni, hogy kívülről ne lehessen látni, mi van benne?

Az amazon meggyőződhetett felőle, hogy igaz pénzzel fizettetik, mind friss vágásu fejek azok, nem sápadt halottak elorzott részei, a küzdelem és halálkín iszonyú kifejezéseivel

arczaikon. A legveszélyesebb dugáru, a miért valaha átúszatták a Dunát: a túlparton ha megkapnak, felakasztanak, az innensőn ha megkapnak, föbe lönek.

Némelly reggel egy egy sebet is hozott magával Szaif; valami kósza golyó surolta testét: számba sem vette azt: egy hüvelyknyivel odább — és most ő alunnék ott a mezőn.

Nahálim reszketett miatta! Oh harminczszor kitenni életét a legvakmerőbben a halál-veszélynek; a pokol minden rémei közül hozni el a váltság díját, ez nagyobb szerelem, mint mennyit egy néember, ki kedveséért eladatta magát, megérdemelhet, ez nagyobb bünhödés, mint mennyit egy férfi, ki kedvesét eladta megérdemelhet.

Egy éjszaka azonban a történt lövés után ott termett rögtön a lovas őrjárat, a rejtélyes lovag gyors paripán elvágtatott előlük, s az előörsöt ott hagyta — holtan. Egy nyíl volt mellén keresztül löve. Tehát nyíllal szokta örlövéseit tenni s olly ügyesen, hogy célját soha sem téveszté. Ez a mód nem ütött zajt soha s hogy titkát fel ne fedezzék, a nyilat mindig kiszakította a holt sebéből.

Ettől kezdve mindig megkettőztetve állíták

ki az előörsöket s meg volt nekik hagyva, hogy egyszerre csak egy lőjön a közeledőre, a másik készen tartsa fegyverét.

Néhány nap mulva szokatlanul fáradtan jött Kara-Güz táborába Szaif: fején a turbán még mélyebbre volt húzva, hogy egy vágás bekötött helyét eltakarja.

— Két fejet hoztam egyszerre; szólt az amazonnak, kinyitva dohányos zsákját s oda állítva a vezérnö elé az üstökös fejeket. Párosával állítják ki most az előörsöket oda át. Két lovassal találkoztam; külön nem akartak egymástól válni, meg kellett ölnöm mind a kettőt; — hanem az egyik kardjával megvágta feje-met, míg a másikkal harczoltam: hogy Allah kettőnek adjon egy lovat a más világon, a miért ketten rohantak egy emberre.

Nahálím könyezve borult Szaif vállára s megcsókolá annak miatta nyert sebét, azután odaborult Kara-Güz lábaihoz s megcsókolá annak köntösét.

— Látod mennyit tett miattam; könyörge a szerető leány, látod, milyen hős, milly bátor, ne engedd őt elveszni fogadása alatt, engedd el neki váltságom felét; engedj el csak tízet a harminczból; . . csak ötöt; . . . csak kettőt. . . .

Kara-Güz egyre tagadólag bólintott fejével.

— Nem, egyet sem : a harmincz kerek szám, egynek sem szabad abból hiányzani. Én nem kértem tőle igaz gyöngyöt, a miért a tengerekbe kell leszállni, nem kértem tőle sárkánytollat, a miért a Kaf hegyre kellene barangolnia, hanem kértem tőle ellenség fejeit, mellyet ezrével lát maga előtt egy parittyavetésnyi távolban, csak érte kell menni, és elhozni ingyen. A mi mondva van, az mondva van; kimondott szavát senki sem nyelheti vissza.

— Akkor én is fogok neki segíteni, monda a leány kipiruló arczczal. Ketten hamarább készen leszünk.

— Azt megengedem, szólt Kara-Güz. A szeretők kezeit csókolták érte.

IX.

A két harczos táboron túl, az utolsó örszemeknél van egy kis sziget a Dunában, partjai csupa ezüst levelű nyárfabokrokkal benöve, belsejét magas jegenyék sudárai koronázzák.

E kis sziget közelebb esik az oláh parthoz, mint a törökhöz; az oroszok gyakran bejárnak oda tüzi fát vágni, dereglyékkel; ügyes úszó

egy huzamban oda és vissza úszhat öt percz alatt.

A sok regében gyönyörködő moldovánok azt beszélnek, hogy ott azon kis szigeten valaha egy tündér lakott, gyönyörű hófehér habléány, ki még most is feljár olykor a habokból, ki száll a partra hosszú haját szárítani, s énekel bűbajos dallamot; de nem jó azt meghallani emberi fülnek és szivnek, mert könnyen megrontja magát a csodás habléány miatt.

Igy beszélnek azt a halászok a nádkunyhókban, hova olykor betértek a messzire elportyázó orosz kémjáratok.

— Bárcsak ilyenkor jönne elő az a habléány; mondogaták magukban a jó hadfiak. Az orosz fül és sziv nem olyan túlságos érzékeny, hogy megromoljon szép leány éneke miatt.

A kívánság egyszer beteljesült. Két fiatal kozák lovagolt a sziget mentében végig az oláh parton, midőn téveteg ének hangjai üték meg füleiket. Megálliták lovaikat s figyelni kezdtek reá.

És ime az ezüst nyárfák sűrűjéből egy karcú szép hölgy alak jő alá a partra, énekelve gondatlanul, mintha senkit sem sejtene magán kívül a világon.

A parton feküdt egy fiatal kidült jegenye, sudarával a víz fölé hajolva; a tündér, vagy leány, vagy akármi volt, végig lépdelt apró lábacskaival az ingatag fán; olyan könnyűnek látszott mint egy madár, a fa alig hajolt meg alatta; azután leült a fa sudárhegyére, a hogy csak a tündérek tudnak ülni s kis papucsait levetve, hófehér lábait alámeríté a vízbe.

A két kozák úr leszállt lovairól s megköté azokat egy fához.

A tünemény mindig gonoszabbul kezdé viselni magát; leoldá turbánja tekercsét fejéről, levette a kis piros föveget s hosszú fekete haja végig omlott hajladozó termetén, a víz színét söpörve gazdag fürteivel.

Azután leoldá övét karcsu derekáról, kikapcsolá lenge öltönyét, azt felakasztá a fa magasabb ágára: csak egy könnyű patyolat-lepel maradt észvesztő termetén.

A búbajos nympa mosolygva nézegeté saját kedves képmását a hab tükrében, melly visszamosolygott reá, úgy látszott, mintha egészen övele volna elfoglalva, öhozzá énekelne, felé kaczerkodnék. És midőn a vízbe bocsátkozik is, mintha ezt a kedves képmást ölelné meg, melly vele együtt eltűnik a víz

alá, egész fejéig, egész ajkáig, hogy egymást megcsókolhatják s vele együtt kiemelkedik egyszerre, a mint a fürdő nájász a hajló jegene sudárral hintálja magát, gömbölyü válláig, karcsu derekáig, s egész természetével.

A lyánka úgy kaczag magában e mulatságon.

A két kozák úr összeszólt a tulsó parton, jobb felől kerüljön az egyik, balról a másik, átússzanak a szigetre; ezt a tündért elfogni nem lenne utolsó préda.

A bokrok között lerakták fegyvereiket, nehéz felöltönyeiket s a vízbe bocsátkozva csendesen megkerülék a kaczagó tündért.

A két fő sebesen haladt a víz felett, mindig jobban közelítenek a leányhoz; egyszerre fel sikolt az, a mint észreveszi őket, s elbocsátva a jegene sudarát, eltűnik a víz alatt.

A két férfi még egy perczig halad a sziget felé, akkor az egyik egyszerre felkapja két kezét a víz fölé, a szájába tóduló víz elfojtja kiáltását s azután elmerül a víz alá. Néhány pillanat múlva a másik is elbukott.

Azután nem sokára ismét felmerül mind a két fő s úszik csendesen odább, csakhogy arczal felfelé fordítva, mint a holt emberek szok-

tak. Az örvénylő víz arra viszi őket, a merre folyása tartja.

A gonosz tündér már ott várja őket a parti sarkantyúnál, hová a víz minden holt terhét kivetí, s fehér újjai közt pengeti azt a vékony kis éles kést; — csak két döfés volt, nem esett benne csorba.

A váltságdíj száma ismét szaporodott kettővel.

X.

A váltságdíj harmincz nehéz számából csak három hiányzott már; a többit beszereztek — ők ketten.

Két babonás réme volt az orosz vitéznek; a tábort kerülgető kísértet s a Dunában fürdő tündér. Ez mind a kettő jó vitézek vérét szomjúhozta.

Csak három fej kellett még a sokhoz. Hisz ennyit ajándékba is adhattak volna az oroszok; ők meg sem érezték volna; két szerető szív pedig egymásé lehetett volna.

Ilyen össze nem férő két fogalom a harcz és a szerelem. Ez csöndes, nesztelen virányokban gyönyörködik, az véres, feldúlt mezőkben,

ennek derült felhőtlen ég kell, annak zivatar és csattogó mennydörgés; ennek jelszava: „maradjunk együtt örökre,“ amazé „kettőnk közül egy itt marad.

Az oroszok főereje elhuzódott Besszarábiába. Azon közben parancs érkezett a szerdártól, hogy a török seregek egy része menjen át Krimiába, más rész őrizze a bolgár partokat.

Kara-Güz csapata átküldetett a félszigetre; Szaif pedig Tulcsa alatt maradt az önkénytes csapatokkal.

Nem törődnek azzal a hadvezérek, hogy ilyenkor szerető szíveket választottak el egymástól.

Alma, Inkerman, mind szomorú hangzású nevek lehettek a Duna mellett tanyázó török vitézekre, mert azokkal dicsőség volt összekötve, de százszor szomorú lehetett Balaklaváé; a török seregek megfutottak ottan. — „Ha mi ott lehattünk volna!“ sohajtának az itt maradottak olyankor.

Hát még a kit egy erősebb gyötrellem is kinzott, az elbúsult Szaif milyen keservesen nézhette a lassú nap járását, kelését, melly a sietők kedvéért nem akar egy nap kétszer feljönni az égre.

Milly türelmetlenül járt lovával végig a Dunaparton, a honnan messzeségig nem lehetett ellenséget látni. Hogy imádkozott profétájához, hogy küldjön számára ellenséget, bár csak egyet, csak kettőt, akármilyent, csak hogy orosz legyen.

A proféta kegyes volt és küldött neki egyszerre hármat.

A mint éjszaka szokása szerint a partokon kalandozott, ime a sötétség oltalma alatt három lovas orosz vitéz evez át egy dereglyén, kik az innenső partokon egy kicsinyt körül akartak nézni valami elvinni való után.

Mint az éh-dühödt farkas, melly hetes koplálás után beszorul az erdőre a falu végekre s éhséges phantasiájában csak egy kecskedögéről álmodik és ime egyszerre előtte teremnek a gulyák hősei, a nagy erős bikák, egyszerre három; drága jó falat mind a három, de veszedelmes falat.

Az éhség csábító, a szám elijesztő; három egy ellenében.

Szaif ólálkodva követte a lovagokat, az éj sötétjében mindig hátuk mögött maradt, a kard kezére akasztva, mind két pisztolya markában.

Útjokat elvágta már a dereglyétől, a vad meg nem menekülhet vadászától többé; de hát a vadász megmenekül e a vadtól?

Allah segits, Allah segits! mondogatá a lovag magában, halkan közelítve az előtte haladókhöz, s elszánva magát a halálra; — azok sokáig nem vették észre, egymás között beszélgetvén.

Egyszerre, mint az éhes fenevad, rájuk rohant a szilaj lovag, kengyeleit paripája oldalába vágva; azok rögtön hátra fordultak, három karabin lött egymás után, a golyók ott fütyölték Szaif körül a halál csodálatos accord-jait: furcsa énekes az a halál, tud fütyölni vékonyan, vastagon. Egy sem találta a lovagot.

Ekkor ő lött egyszerre mind a két kezével. Egyszerre két ellenére.

— Allah akhbár! ezek jó lövések voltak.

Két vitézzel jobbra balra tánczolt a paripa, egyik lefordult nem messze lováról, sarkantyújával kengyelvasába akadva, a másik előre bukott lova nyakára, kardját kiejtve kezéből, és úgy tett, mint a halottak tesznek.

Allah akhbár! csak egy van egy ellen, kard kard ellen, férfi férfi ellen.

A fekete éjszakában összecsap a két kard

egymással. A küzdés nem látszik, csak az átkos ádáz kardcsattogás hangzik szerte; az aczél-tól hányt szikrák oda világítanak néha a vívók arczaiba.

Jó vitézre akadt a török lovag. Hős, a ki öhozzá méltó, a ki nem jajdul el, a midőn sebet kap, hanem visszaadja.

Egyik férfi sem adott hangot a viadalban. Némán fogadták a sebeket, miket a sötétben kaptak.

Egyik sem tudta, jól vágott-e! csak adta, a mit a másiknak szánt.

Olyan közel voltak már egymáshoz, hogy a kardnak nem lehetett hasznát venni, egyszerre izmos karjaikkal ragadták meg egymást.

A heves tusakodásban egyik a másikat lerántá a nyeregből, a két paripa horkolva állt félre, míg gazdáik ott fetrengtek egymással küzdve a porban.

Az orosz előrántotta csizmája szárából két élű kését, Szaif is hozzájutott görbe handzsárjához, s míg a két férfi balkezevel ellenfele jobbát iparkodott a döféshez jutástól vissz tartani, jobbával azon törekedett, hogy ellenfelét a neki szegzett késsel halálosan szúrhasa meg.

Mindaketten egyenlő erejűek voltak, egyenlőn vitéz, egyenlőn ügyes mind a kettő. Hol az egyik, hol a másik került feljül, lábaikkal összezecsimpajkózva, fejeikkel, derekaikkal egymás mellét feszítve, de fegyveres kezét nem bírta egyik is a másikéból kiszabadítani.

A mint így erőfeszítve küzdöttek a földön, kölcsönösen kifárasztva egymást, az orosz vitéz megszólalt:

— Bajtárs! Te is jó vitéz vagy, én is az vagyok; mind a ketten jó katonák. Hagyjuk abba a versengést; bocsássuk el egymást lovagi szóra s menjünk jobbra balra, ki honnan ide jött.

Az orosz e perczen felyül volt és Szaif mellén feküdt, de Szaif összezecikorgatá fogait és azzal felelt neki, hogy mint a fenevad, vállába harapott ellenfelének.

Az elnyögte a fájdalmat s újra szólt ellenfeléhez:

— Egyikünk sem győzheti le a másikat, minek küzködünk itt tovább? Sebeinken át elvérzünk, mind a ketten elveszünk itt. Bocsássuk egymást. Te zsákmányt találsz eleget két bajtársamnál, legyen az a tied. Ha kell, még az én részemet is vidd magaddal; hagyjuk

abba ezt a tusát. Legyen fegyver és paripa tiéd.

Ekkor Szaif viasszaszólalt, hörgő, halálra-szánt hangon.

— Nem kell nekem sem zsákmányod, sem fegyvered, sem lovaidd; kell nekem egyedül a te fejed. Ez a te beszélő fejed. Vagy te vidd el az enyimet, vagy én viszem a tiedet! Mert nekem csak a fejed kell.

És ujra folyt a kétségbeesett dulakodás. Szaif hasztalan küzdött ellenfelét lehánygni magáról; súlyosan feküdt az rajta, mint a boszorkány; a föld körül nedves és sáros volt már körülök a kifolyt vértől, egész tócsa, mellyben keresztül kasul hengeröztek; végre Szaif lassankint kimerülni látszott, balkeze nem birta már elég erősen visszatartani ellenfele jobbját, a veszedelmes kés hegye már az eleven testét érte, végre egészen aléltan terült el alatta, s karjai inaszakadtan hanyatlottak alá.

De azon pillanatban, hogy az orosz fegyvere oldalába furódott, hirtelen kiszakítá jobbát alóla s egy kanyarítással úgy leszelte fejét törzsökéről, hogy az messze elgördült onnan, csak a vonagló hulla maradt rajta, az oldalába ütött kést tartva kezében, mint a meg-

ölt darázs, melly a sebbe szakítá mérges fulánkját.

Szaif leánya öt magáról; a kést kivonta sebéből, megmérte, meddig volt elevenjébe ütve. Gyermekség! Alig öt hüvelyk. Turbánjával hirtelen beköté a sebet; azután összeszedé a fejeket, a három utolsó főt, melylyel tartozott; felült nagy kinnal lovára, s még sötét éjjel bevánszorgott sátoráig.

Ott leemelteté magát szolgálival a lóról, s behitta magához megbizott lovászát és azt mondta neki.

— Fogj édes fiam Ali, egy nagy olajos tömlöt, töltsd meg azt legfinomabb olajjal, tégy rózsa és nárdus levelet közé eleget, hogy jó illatja legyen. Akkor emeld le lovamról azt a himzett erszényt, mellyben vagyon három ispaháni dinnye, édes, zamatos és érett, s bocsásd bele a tömlőbe, pecsételd le azt ólommal erősen. Vedd turbánomból, a mi erszény ott van, fogadj magadnak egy hajót s vitorlázz át a tömlővel a tatár Krimbe, hol most gyaurok és igazhivők dicsően és dicstelenül verekesznek; keresd fel ott a derék amazon Kara-Güzt, és add át neki e tömlöt. Mondjad, hogy én küldtem azt neki. Magam szakítám le az ajándéko-

kat száraikról; derék érett gyümölcs mind a három, kivált a harmadik, a legdrágább volt nekem. Mondjad, hogy üdvözlöm az asszonyt.

A lovász végrehajtá a parancsot, Szaif pedig ott feküdt az ágyon, s bágyadtan hajtá le halavány fejét karjára, miként ha mondaná: még itt is van számodra egy megérett gyümölcs, oh kegyetlen asszony!“

XI.

Véres, eredménytelen volt a harcz.

Tízezeren hullottak el, a nélkül, hogy tudná valaki, miért harczoltak?

Nem azért siratják őket, hogy elestek, hanem azért, hogy hasztalanul estek el.

A föld virága voltak s a föld trágyája lett belőlük.

Az oktalan jégeső leverte őket.

Alkonyat felé érkezett meg Ali a szövetséges gyaurok táborába; reggeltől kezdve halotta pedig a hajóruul a dühödt ágyuzást, a mit a szárazon folytattak.

Rögtön sietett Kara-Güzt felkeresni.

Az amazon épen akkor lovagolt vissza sátorába, midőn Ali megérkezett.

Csak az ő sátora állt, a többi körülé 'szét-szaggatták a bombák, a szél játszott a karókon akadt rongyokkal.

— Nézd asszonyom, csapatom sátorai hogy szét vannak tépve, szólt Ali, a midőn üdvözlé a némbert.

— Nem lesz rájuk több szükségem, felelt a kurd leány.

— Talán jobb lakást nyertek vitézeid? kérde Ali.

— Valóban j o b b l a k á s t nyertek. Felelt Kara-Güz.

Ali átadta neki a Szaif által küldött d i n y n y é k e t az olajos tömlőben; Kara-Güz bevitte azt sátorába s ott szótlanul nézegette a levágott főket, azután ismét kijött s azt kérde Alitól:

— Urad nem mondta, hogy vidd vissza a kiváltott leányt?

— Maga jött volna, de azt hiszem, hogy fáradt volt; ezóta talán ki is pihente magát.

— Jer hát velem, monda Kara-Güz, lovára ülve, mellynek kantárját fogni még csak egy lovász sem volt jelen s kilovagolt Alival a csatatérre, mellyről már akkor elfutott a harczi robaj, csak mint távoli zivatar engedve még

láttatni egyes villanásait. A dulakodásban kifáradt tömegek mindenünnen tértek haza; a katonák egy egy sebesültet vittek fegyvereikre fektetve.

A mint végig léptettek a mezőn, Kara-Güz gyakran mutatott hol jobbrul hol balrul egy egy elesett müzülmán holttestére.

— Nézd, ez is az enyim volt, még ma ez is élt.

Ali lassankint megszámlált kétszázat s mentül többet számlált, szive annál nehezebb lett tőle.

Végre egy zöld halom aljában szállt lováról az amazon s néhány lépésnyire vezetve még Alit, egy sűrű tamarisk bokrot szétválasztva maga előtt, s ott a szép zöld fű között, ott feküdt Nahálím egyedül.

Szép fehér keblén az öltöny durva lándzsáktul összeszaggatva, szép hosszú selyem haja fennakadva a tövisekben, gyöngye halvány arcza még most is rózsaszín, csak az ajk halvány, s a vékony szempillákon át, mint a hold a ködön kéklík keresztül a két halott szemcsillog; de az a fehér kéz, az a szép fehér kéz még most is erősen szorítja a kardot, azt a piros kardot!

Kara-Güz lehajolt hozzá, betakarta keblét, megcsókolta arcát és monda Alinak :

— Ime itt van a lány.

S csak alig hallhatón susogta utána :

— Ő volt az utolsó.

Azzal felemelték őt ketten Kara-Güz lovára s visszavitték a táborba; az utolsó hősét Kara-Güz csapatjának.

A többiek bizonyára mind jobb lakást nyertek.

Azon az éjszakán balzsammal és drága kenetekkel füröszte Kara-Güz a szép odaliszk hulláját; másnap búcsut vett a vezérektől: elvégezte küldetését: a kiket elhozott, meghaltak mind, tartozásuk szerint a csatatéren; többre e világon nem kötelezték magukat. Az utolsó hulláját elviszi annak, a kié éltében vala.

Valóban az övé volt, mert lefizette az árát az utolsó pénz ig.

Nem kellett aggódnia, hogy elvihesse, mert tél fagya volt: a holt odaliszk szép arcza szép keze olyan volt, mint a kö.

Midőn a Duna mellékén megérkezett Kara-Güz Szaif lovászával, elkezdének tudakozódni a bátor ifju után. Egy vén mozlem katonát

szólított meg Ali a mecset előtt, ki Szaifot szolgáltatta sokáig.

— Hol vár reánk uram Szaif?

A vén katona előbb megtörülte gyenge szemeit kaftánja újjával, azután igaz törökhöz illő szóval felelt:

— Valóban, a hol ő vár reátok, oda mindnyájan elfogtok menni; nem is türelmetlen ott a várakozás, mert ráér mindenki az időtül.

És azután elvezette őket ki a cziprusfák erdeje alá, a hol azok a kis hosszúkás halmok vannak, a mik alatt olyan türelmes a várakozás s ott megmutatta nekik, hogy mellyik cziprus és mellyik turbános fejfa az, a mellynek oltalmában a hős Szaif várakozik az utána következőkre.

A fejfára pedig ez volt írva.

„Dámeh Allah!

Itt fekszik Szaif, Oglanli fia, ellenségek réme, a ki meghalt, mert hős vala.“

Kara-Güz felbontatá a sírt, s a mint a kideszakázott boltban felültetve feküdt a hős, arczczal keletnek fordítva, azt a másik hullát odafekteté melléje; elérték mind a ketten a sírban, s a mint egymás mellé tették őket, úgy

tetszett mind a három élőnek, mintha a két halott arcz elkezdene mosolyogni.

„Mash Allah!“

Ismét behantolák a sírt, visszaállíták a fej-fát helyére: annak a tulsó oldalára pedig odavészté Kara-Güz:

„Itt fekszik Nahálim, ozmanok virága, gyaurok tövise, a ki meghalt, mert szeretett.

Dámeh Allah.“ . . .

A g y e r k ö c z.

OSZK
A

Országos Széchényi Könyvtár

A gyerkőcz.

— Képes-e ön kiszívni egy valódi portorico szivart, fiatal barátom? Merhetem önt egygyel megkínálni? Nem olyan szelid biz ez, mint a dajka teje s egy kicsinyt föleszi a száját; de gyermekkoromban én is így próbáltam.

— Köszönöm a szivart; dohány füstöt bámulni még nem tanultam; de a kilőtt pisztoly füstjébe nézni igen, s ha ezt ajánlják, azt elfogadom.

— Lelkemre! ez a fiu fogakkal jött a világra!

.

Ez a rövid szóváltás a Szebasztopol előtti angol táborban történt, több szórakozás végett összegyűlt tiszt társaságában, kik egy szép novemberi nap délutánját arra használták, hogy a vizárkokban felszedett hetes sarat kissé le-

verjék magukról, s megtudják, hogy milyen sebesen halad a világ hátrafelé, azalatt míg ők nagy fáradsággal haladnak előre.

A megszólító egy élte javában levő katona volt, Egerton ezredes, hajdan sipoy vezér Kelet-Indiában, egy magas, roppant termetű férfi, a kinek csak azért kellett gyalog járni, mert ló nem termett alája; minden öltöny csaknem szétfeszül rajta, s vállai olly szélesek, mint Atlaszé, ki a világot hordja rajtuk. Kemény vonásai sötétek a naptul s veresek a hidegtül, de még sötétebb és veresebb azokon a dacz és büszkeség, melly minden mozdulatát bélyegzi, s könnyen kötekedő elbizottságnak is volna nevezhető.

Az pedig a ki visszafelelt, egy fiatal, csaknem gyermekded katona; tisztí vállrózsával és kardrojjtal; s a legszelidebb tej és rózsa arcczal, nyájas kék szemekkel; kinek még a nyak-kendője is úgy áll, mintha édes anyja kötötte volna azt meg gyöngéd gondoskodó kézzel; s mintha látná az ember ez arczon azt a gyöngéd csókot, a melly azt tetszik mondani: „gyermekem, éltedre vigyázz; gyermekem, anyádra gondoldj, gyermekem meg ne halj!”

Épen jókor jött a gyerkőcz! épen javában

dühöngtek a régi próbált katonák, a viharban edzett vitézek, hogy kormányuk satnya ifjonzokat küldöz közéjük tiszt-társakul, kiknek egyéb érdemük sincs rangjaikra, mint a tisztipatens, mellyet pénzen vettek, a midőn épen odavetődött ez ifju arcz, ki mint látszék, csak most érkezhett, mert egyenruhája még egészen tiszta volt, és inggalléra fehér.

— Ez a kölyök tetszik nekem; szólt Eger-ton ezredes, midőn az ifjoncz kipirult arczczal odább ment. Meglássátok, nagyon hamar öregember lesz belőle.

— Hogy érted azt? kérde tőle egy másik tiszt.

— Értem öreg ember alatt azt, a ki közel van a halálhoz. A ficzkó azok közül valónak látszik, a kik azért jönnek háborúba, hogy a legelső ostoba golyót, melly emberét keresi, elkapják.

— Ne féltsd tőle; vigasztalá egy hórihorgas irlandi tüértiszt. Majd megszelídül, ha egy granátot hall a feje fölött elfütyülni, egy ilyen tüzes bibiczet, a mi a levegőben sipolva keresi a fészket, a hova leszálljon, s ha egypár bombát hallott szétpattanni, visszakérezkedik nagyon hamar édes anyjához.

— Annyi sem kell neki, vágott közbe egy utászszázados, kinek mindenféle színű volt már a kabátja a soknemű sártól. Álljon ki csak egy éjszakát a futóárkokban, mintelőörsi tiszt; majd mikor térdig belefagy a sárba, s az ázott ruha crystallizálódik rajta, mintha cukorral volna kandirozva, tudom sírva emlegeti az öregtáti kandallóját.

— Már most képzeljen magának az ember egy ilyen gyereket 'az' 'ütközetben, szólt egy sebhelyes lovas tiszt mind ezekhez; — a hol ember-ember ellen kell küzdeni, a hol szuronydöféseket és kardcsapásokat osztogatnak, mi lesz ott egy ilyen tacskeből, a ki most szökött meg a tanár skutikája elől?

— De ki fogja meg szegényt, ha egy olyan zivatar kerekedik, mint a minapi volt; tréfálózék a tábor legvigabb vitéze, Brownie; — szegény kis fiút elkapja a szél s a tengerbe viszi, ha meg nem kötteti magát valami ágyúhoz.

A tiszték még azután sokáig tréfálóztak egymás között a fiatal vitéz felett s mindnyájan abban egyeztek meg, hogy majd elvárják, meddig állja ki a sarat? Az első héten kétségtelenül benyújtja elbocsáttatását, vagy

futárnak küldeti magát haza lord Raglan időjárási tudósításaival, vagy leghizelgőbb esetben, mint marodeur jut Balaklavába, a derék miss Nightinghale ápoló kezei közé.

*

* *

Rút, gyalázatos éjszaka következett e napra, az eső szakadt egész hajnalig, hajnalban aztán neki kerekedett egy hideg északnyugoti szél, melly keresztül-kasul járta a sziveket és köpönyegeket, s reggelre csonttá fagyott minden sár; a derék katonák pedig a viárokban, kiket tíz óra hosszat lucsokká áztatott az ónas eső, olyan szép ragyogó mázt kaptak felöltönyeikre jégből, mintha csakugyan czukorral volnának candirozva. A köpönyeget nem facsarni, hanem törni lehetett, s a kinek csizma volt a lábán, annak olyan volt a lába, mint az elefánté a ráfagyott sártól.

— God bless us! dörmögé magában az írlandi tüzértiszt, sarujait ütögetve egymáshoz. Most szeretném csak, ha a pater itt volna s beszélne valamit a pokolról; az is adna valami meleget. Csak legalább fűteni lehetne!

Ezt a fűtés szót ágyúira érthette; a jó ke-

resztény! maga fázik és mégis ellenségeinek akar fűteni.

— Valjon mi lehetett a tacsból? mormogá unalmában. No az, tudom, hogy belefagyott a sárba, úgy kell kiolvasztani belőle. Ezóta nyilván a beteg rovására íratta magát. Szegény fiúcska, nem tudom húzott-e valamit az orrára? Sajnálám, ha az orra megveresednék, vagy éppen lefagyna.

Reggelfelé elkezdtek az ambulanceok sorba szedni az éjszaka megbetegült katonákat a viárkokban. Ez igazán gonosz éj volt: egyik szekér a másikat érte. Cholera, hagymáz és tüdőlob tizedelte meg a katonákat; a kinek csak keze lába fagyott el, az még ott maradhattott bátran.

— Valjon szegény kis suhancznak ki főzött ma theát, ha a gyomra megfájdult? tünődék magában tréfásan a tűzér, a mint a számos beteghordó szekeret végig nézte. Ha tudná ezt az édes mama otthon!

Nem soká kellett azonban tünődnie aggodalmi tárgya felett, mert az nagy bámulatára saját maga jött eléje, még pedig tulajdon lábain; arczai igaz, hogy pirosak voltak a hidegtől, de orra éppen nem volt lefagyva, sőt még

csak shawl sem volt tekerve nyaka körül, hanem a tegnapi könnyű nyakkendő volt rajta csokorra kötve, mely kétfelé engedte válni ingelejét, úgy hogy fedetlen melle egészen kilátszott rajta. Különben semmi változás sem látszott az urfin, a patent sáron kívül, melyet Balaklava et comp. ingyen liferál a szebasztopol-i összes tábornak.

— Egerton ezredes kéreti önt magához: szólt az ifju tiszt a tüzér parancsnokhoz, tiszta csengő hangon.

Valóban, még csak el sem volt rekedve.

— Ön a viárkokban tölté az éjet? kérdé csodálkozva a tüzértiszt.

— Ott.

— Önöknél nem esett az eső?

— Esett.

— Hát a szél fújt-e?

— Fújt.

— Nem találja ön, hogy hideg van?

— Nem.

— Talán mégis jól tenné, ha ingelejét ösz-szegombolná.

— Szükségtelen.

A két dalia ezalatt haladt egymás mellett, a fiatal hadnagy látható könnyűséggel, mely

ruganyos léptein, szabad lejtésén észrevehető volt; a tűzér pedig azzal a nehézkes czammogással, a mivel szokott az ember télen nagy botosokban, hosszú köpönyegben, kiállott lábakkal járni.

A tűzér csak azért is beszédet kívánt kezdeni, hogy társa ne járjon olyan sebesen.

— Uram! Ön igazán nem fázik?

A fiatal tiszt mosolygott. Olyan jól illett piros gyermekded orczáihoz ez a mosolygás.

— Legkevesbé sem. Ez még nagyon szelíd időjárás.

— Köszönöm; mit nevez ön akkor kemény időnek?

— A milyen például új Seeland, és a Behring öböl tájékán szokott lenni.

— Volt ön ott?

— Igen: a mult évben, a Franklint kereső expedícióval, mint önkénytes.

Ez már magasabb véleményt adott az ifjoncz felől. A ki azon utat önkénytesen megtette, az túl van a jégpróbán. Annyit meg kellett neki engedni, hogy a hideget kiállja. No de még ettől a tulajdonságtól nagyon messze van a jó katonáig. Ahoz még személyes bátorság, testi erő, ügyesség, hideg vér és

több efféle szükséges. A tüzér elhallgatott s vigasztalta magát azzal, hogy ennyi kelléket még sem szerez valaki tizenhat éves korában.

Nem sokára odaértek Egerton ezredeshez, ki a viárok mögött göröngyökből alkotott barlangban ült több közelből való tiszttel s azt a napi parancsot közölte velök, hogy miután épen most érkeztek jó füstölt cervelat kolbászai, azokat öneki hevenyében siessenek elkölteni, obligat rostopsin és arak-kortyocskák mellett.

A parancs egész készséggel lön végrehajtva, a fiatal tisztecske kivételéig, ki azt állítá, hogy ő napjában csak egyszer szokott enni, akkor is csak vizet iszik.

Képzeltetni azt az óriás kaczajt, a mi e szavait kísérte.

— Terringettét, ifju ember! úgy önt elfogja fújni a szél! tréfálózék az egyik tiszt.

— A nem evett és nem ivott katona rossz katona, monda a másik.

Egerton maga is hijjába tett neki különféle toasztokra ajánlatokat, a hogy szokták fiatal embereket az ivásra rávenni; hogy igyék a házi gazdáért, igyék Szebasztopol bevételeért; igyék a legkecsesebb királynőért.

— Ígyék hát ön a szeretőjeért! kiálta végre az ezredes, unszolva a tele pohárral.

Az ifju még jobban elpirult.

— Nincs szeretőm.

— Szép azt eltagadni, de a nyitott ingelő elárulja, hogy ott valamit visel. Nos? nem valami zsinór látszik ott ki, a min valami medaillon csügg, a miben ismét valami szép arczkép van rejtve: vagy csak nem visel ön amuletet a nyakában, mint az oroszok és a francziák?

Az ifju tiszt habozni látszott feleletében.

— Semmi kitérés! riadt rá az ezredes. Egyenes válasz. Arczkép vagy nem arczkép?

— Igen. Arczkép. Válaszolt az ifju. Anyám arczképe.

Mindenki megilletődött. Milyen gyermek! még sem inni sem szivarozni nem tud, s nők közül csak az anyát szereti még, s már ide jött férfi-sorban verekedni. Még nem is tudja mi az élet? s már eljött megtudni, mi a halál?

Azután békét hagytak neki s nem kínálták többet semmivel. Az érzékenyebbek már nem haragudtak rá, hanem sajnálták; és sajnálatból szidták a kormányt, hogy minek enged ilyen gyermekeket a mészárszékre jönni.

*

*

*

Három nap és éjjel nem lehetett a viárkokban levő seregredek felváltani. Az angol sereg minden része úgy el volt foglalva minden ponton, hogy senki sem pihenhetett három nap; kivéve azokat, a kik kidültek a sorból, holtan vagy betegen.

Harmadnap annyi könnyebbségük volt, hogy fele az őrcsapatoknak talpon maradt; az alatt míg a másik fele lefeküdt.

Lefekünni ! Mindazon jók között, miket a természet édes anyai keze az emberrel éreztet, ez a legkedvesebb eszme. Elhagyni ezt a bizonytalan állást, mellynek csak az a célja, hogy a fejet büszkén magasra tartsa, átengedni a testet a maga vonzalmának a föld felé, s nem viselni gondját egymás segítségére bizott tagjainknak. Gondolj reá, te ki olvasod e sorokat ruganyos ágyadon fekve, enyhe takaród alatt, könnyű éji öltönyben, takart lámpa világánál, hogy egészen más dolog az: lefekünni a fagyos iszapba, átázott nehéz öltözetben, a hideg télszaki szél dühödt ordítása mellett, a fáradt fejet lehajtani egy darab köre, melly a sánczépítésből fennmaradt, és azután hallgatni a bombák füttyölését, a granát rekedt bűgását, s fel-felébredni egy szétpattanó bomba

csatajára, a riadót verő dob pörgésére, az éji cseltámadások nyugtalanító zajára: néhány pillanatig hallgatni, hol ölt meg a bomba valakit a szomszédok közül? huzódik-e közelebb a riadó? s azután újra kezdeni ismét: „Miatyánk, ki vagy a mennyekben“ egyik kéz a sziven, a másik a kardon s újra elalunni a távozó dob robaja mellett és álmodni csendes kandallós szobáról, a hol gyermekek, leánykák ülik körül az agg vitézt, ki beszél nekik rémdolgokról, a mik sok — sok év előtt történtek vele Szebasztopol ostrománál.

Az éjszaka második felében a fiatal tiszt osztálya ment fekünni.

Egerton ezredes másodszor járta végig az örvonalakat. Az első izben, éjfél előtt, világosan megismeré az ifju hadnagy csengő szavát a sötétben, melly kérdéseire felelt.

„Ébren van a gyerkőcz! valjon soká fogja-e még kiállani?“ gondolá magában.

Másod izben hajnal felé volt már az idő, midőn az ezredes azon lovagolt. Nem kellett neki kérdezősködni a gyerkőcz után. Ott feküdt az, a hol éjfél előtt állt; egyik karját feje alá tette, az volt a vánkos, a másikat szívére tette, az volt a paplan.

— Terringette suhancza! dörmögé az ezredes; — épen mint az arab mesékbeli dzsin az egyik fülére lefekszik, a másikkal takarózik. No nézd! még csak köpönyeget sem takart magára!

Pedig olly hideg szél fújt, úgy keresztül kasúl járta az embert.

Az ezredes leszállt a lóról s nagy prémes köpönyegét levetve nyakából, ráteríté azt az alvó ifjúra.

— Ostoba suhancz! dörmögé magában: azt szeretném, ha elfagyna keze lába.

És szépen betakargatta kezét lábát a bundás köpönyegbe.

*

Azt tartják, hogy a változatosság kelleme-
tes. Talán mégis a Szebasztopol alatti téli éj-
szakák változatossága nem volt az.

Egyik éjjel úgy szakadt a zápor, mint Nőé idejében, akkor azt kívánta minden ember, hogy bár inkább megfagyna. Másik éjjel azután megfagyott úgy, hogy a földre letett puskát nem lehetett felvenni, s az embernek a bőrét levette a tenyeréről a kardmarkolat vasa,

akkor azután mindenki azon imádkozott, hogy bár ne lenne ilyen nagy fagy. Az is meghallgattatott. Jövő éjjel megenyhült az idő s támadt akkora köd, hogy az ember fuldoklott benne, s még a sötétséget sem láthatta tisztán. A zugolódó emberi elme, mellynek semmivel sem lehet kedvét találni, ekkor ismét arra fakadt, hogy bár inkább harcz és háború volna az útalatos köd helyett és vesznének el az emberek golyó és szurony által, mint e dohos levegő-iszaptól.

Még ez a kérésük is meghallgattaték.

Abban a legsűrűbb ködben nagy csendesen lopózva megközelíték az orosz csapatok az angolok viáarkait; s mikor azok legjobban imádkoztak egy kis felvidító véresőért; felrohantak sáncaikra „íme itt van!”

Mielőtt egy lövést tehettek volna az örök, levoltak rántva a sánckokról nyakukra hurkolt pányvákkal; a fanaticus orosz had szuronyal rohant be a viárokba, ledöfve az álmaikból ocsúdókat, kik a halálra ébredtek.

Percz mulva örült irtózatos harcz támad; az angolok az első rémület után a kétségbeesés dühével fordulnak megtámadóik ellen; nem érsenki rá a lövésre; szurony és kard csattog

mindenütt, és a megfordított puskaagy dolgozik; a szitok a böszült káromlás közül rémségesen hangzik elő egy egy legyilkolt hosszú halálordítása, ki még a földön fekvé küzd a testén keresztül döfött szurony ellen; nem tudni: angol-e vagy orosz?

A zaj, a harci lárma azonban mindig terjedtebb lesz; az oroszoknak sikerült tért foglalni; a böszült hurrah kiáltás bizonyítja, hogy egy árokból már kivetették az angolokat.

De a másik árok szögletében valami fen tartja őket. Ott egyetlen veszedelmes férfi harczol, hátát a szögletnek vetve s véres fővel fektetve le a közeledőket. Ki ez a gonosz ember?

Négyen öten rohantak már reá szegzett szuronnyal és szent Mihály nevével, nem fogott rajta sem a szurony, sem az arkangyal neve.

A vezénylő orosz tiszt jól tudja, hogy az a harczoló férfi Egerton ezredes. Kémeitől azt eleve megértette.

— Adja ön meg magát ezredes! kiált rá a viárok tulsó oldaláról; én Kozakoff ezredes vagyok.

— Örülök, hogy van szerencsém: vi-

szonzá Egerton ezredes. Tessék hozzám közelebb jönni.

S hogy könnyítse neki a közelítést, levágott megint egy orosz, a ki előtte alkalmatlankodott.

— Kénytelen vagyok önt elfogni uram: kiálta a támadó.

— Nehéz leszek. Tréfálódzék Egerton a halálos viadal közepett; két mázsa és ötven font vagyok s a kardom is nyom valamit.

S úgy szórta az élczeket és a halálcsapásokat jobbra balra, mintha vig teke asztal mellett volna, a hol háborút (a la guerre) játszanak.

Az oroszok azonban a sánczárok tulsó felét kezdték megmászni, mellynek Egerton támaszkodott s ha odasikerül felkapniok, szuronynyal őt könnyen ledöfhetik.

Az ezredes látta jól, hogy már két katona felkapaszkodott s egyik gyorsan közelít felé. Ezen bizonyára nem lehet segíteni, hanem azért megadásról szó sincs.

Abban a pillanatban nagyot ordít a felkapaszkodott orosz s fejtetőre bukik le az árokba; a másik még ráér visszafordulni; csak azért, hogy ő meg hanyatt essék alá.

A szomszédból segítség érkezett. A tiszt

legelől: mindkét ellenfélt az ő kardja sujtotta le; a viárok innenső fele egy percz alatt le van tisztítva, a kik oda felkaptak, azok sírt találtak ottan.

A segélyül érkezett tiszt gyönyörűen harczol; úgy veti magát a szuronyok közé, mint egy kínai jongleur, ki az éles kések közé szökik; egy percz alatt tíz csapást fog fel és ad vissza kardjával, itt hátrahagyja magát, amott félreecsúszik; aláfurakodik a hosszú puskacsőnek, s mikor jobbjá kifáradt, balkezébe kapja a kardot, s úgy harczol tovább.

— Akárki fia légy, derék legény vagy! kiált rá Egerton, s most már egész testével neki feküdt az ellenség tömegének.

Az mindinkább tért kezd veszíteni; az angolok visszanyomulnak a viárokba, s a tulsó sánczemelvényen hangzik Kozakoff vezénysza-
va: „célozz!”

— Kapd le a fejedet! kiált Egerton a mérész ficzkóra, ki az átelleni sánczról most verte le az utolsó ellent.

Dehogy fogadott az szót. Ott maradt állva s midőn Kozakoff tüzet parancsolt, Egerton meglepetve ismerte meg a percnyi villanásnál a gyerkőczöt.

Meg sem bukott az a lövés elöl; egy golyó sem találta, pedig löttek reá százan.

— Előre fiaim! kiált a gyerkőcz a lövés után s második lövésre már nincs ideje az ellennek, hanyatt homlok verik azt vissza s Kozakoffnak csak azaz egy szerencséje van, hogy két mázsa ötven font teher mellett nem lehet az ellent sikerrel üldözni, különben az angol fogná el most őt; de utána kiáltá, hogy vissza fogja adni a szives látogatást.

Az ezredes és a gyerkőcz csak a táborvonnal mögött találkoztak újra. Egerton megszorítá az ifju kezét, megszorítá azt melegen és hosszasan: egyebet nem is szólt hozzá; hanem Egertonnál nem is volt a kézszorítás pusztá gymnasticai gyakorlat.

*

* *

A gyerkőcz e nehéz hónapok lefolyta alatt valódi kedvencze lett a seregnek. Mindenféle hízogó névvel felruházták: a kölyök! a suhancz! a tacsó! így nevezték egymás között még a közkatonák is, és azt minden ember tudta, hogy ez a kölyök a hadsereg legelső hőseinek egyike.

A legmerészebb hadivállalatokhoz öt választották ki a vezérek s ha valamire azt mondta valaki, hogy az lehetetlen, ezt válaszolták: „rá kell a tacsóra bízni.“ Annak nem volt semmi lehetetlen.

Azt kikerüli minden golyó, azt nem fogja a fegyver, az a tenyerén elsütheti az égő gránátot, még sem sérül meg bele; a ki annak a háta mögé áll, biztos helyen van, mintha sáncz mellett állana.

Bizonyára nagyon buzgón imádkozik érte odahaza valami szerető édes anya, annak az imája fordít el fejről minden veszedelmet.

Ápril utósó napjaiban, midőn tiz napi bombázás után a szövetséges seregek annyira célzt értek, hogy eljutottak oda, a hol kezdték, egy estve oda hivatta magához Egerton ifju barátját.

— Gyermekem, az éjjel látogatóba megyünk. Régen tartozunk vele s még azt találják felőlünk mondani odaát, hogy nem vagyunk udvariasak, ha vissza nem adjuk. Reménylem, hogy velem fogsz jönni.

— Szívesen.

— Minden kész az indulásra; csak azt várjuk, hogy teljesen besötétüljön minden, akkor indulunk. Hozod-e a revolvereidet?

— Nem hozom. Kár lenne sokat lövöldözni.

— Igazad van. Tehát csak karddal és szuronyal előre. Most sem iszol még? Talán egy hajtás cognac még jobban felmelegítene. Sajnálom, hogy ezt meg nem ismerted.

— Rá érek még. Felelt az ifju könnyű szívvvel.

Egerton gyöngéd szájalommal tekintte rá. Szegény gyermek. Az igaz, hogy még ötven évig is élélhet; hisz csak most kezd a szakálla pelyhedzni, elég ideje van még!

Az éj eltakarta a nappal rombolásait. Zöld mezők és véres mezők, eleven emberek és halottak szépen elfeketültek az éjben; a koronként megdördülő ágyú világa csak egy perczig tart, az nem háborítja az éjszakát.

Az orosz védművek és az angol támadási vonal között fekszik egy kettős földsánczolat, mellyet az oroszok toltak előre az angol tüztelepek ellen.

A holdvilágtalan éjben az ostromlók egy erős csapatja közelít e sánczolathoz a legnagyobb csendességben.

A herculesi Egerton és a hős gyerköcz a vezetők. A katonák mindegyike jól tudja, hogy

az véres munka lesz, mert a legelszántabb két vitéz áll élükön. Égnek a harcztűztől.

Senki sem veszi észre közeledésüket.

Az első sánczolatban mindenki mélyen aluszik a fáradalmas nap után, csak az egyes piquet örök járnak kelnek a sánczfokon.

— Engedjétek őket jobbra balra haladni; susognak a vezetők csendesen.

— Most két kézre a fegyvert, előre a szuronyt! csatára!

Mint a lesben állt oroszlán, szökik fel a sánczolatra az angolok előcsapatja, a szuronyokat a földhányásba döfték, azokra hágva, másztak fel a gátra; egymás vállaira állva, adták a legelső szuronydöfést, melly a felriadt orosz őrseregnek volt szánva.

— Rajta fiam! kiálta Egerton, mint könnyű gyermeket hajítva fel a sáncztetőre ifju barátját s következő pillanatban, utána emelve roppant termetét: a széles kard fogai között.

— Itt vagyunk, Kozakoff ezredes, kiált az angol mennydörgő hangján. Le van róva a látogatás.

A sáncztetön egy magas orosz hadfi harczol elkeseredetten a gyerkőcz vitézzel, kinek heves csapásai hátrálni kényszerítik.

Egerton sajnál a vitába elegyedni, s más felé fordítja fegyverét.

— Végezd fiam a magadét.

Az angolok egy pillanat alatt elfoglalták az első gátnát, az orosz sereg hanyat homlok rohan vissza. A két vezér, ki jobbra balra vágott utat magának, a gátna tulsó oldalán ismét összejön. Az orosz két felől kiszorították az első sánczból a második sánczolatba, s most egy pillanatra megölelik egymást, hogy folytassák a munkát.

A második sánczolatból egyszerre egész sorlövés fogadja az ostromlókat.

— Csigavér! kiált Egerton, szétcsapva a szeme közé omló füstöt: előre gyorsan! A midőn a gyerkőcz egyszerre odadül keblére, két kezével öltönyébe kapaszkodva.

— Mi bajod fiacskám! kiált az ezredes s rátekint a gyermekre.

Az még akkor mosolyog, még arcza piros, még sehol sem látszik a seb; de egy pillanat múlva kiszökik kebléből a piros forrás, az élet forrása, s borzasztó elnézni, ezen egy pillanat, hogy átváltoztatja egyszerre az arcot, hogy lesz az fehérre, hogy törli le a délczeg mosolyt róla valami hideg kéz.

Mint kedves csecsemőt ragadta őt karjára az ezredes s rohant vele a sáncz mögé; midőn letette ott, már hervadt volt a szép délczeg ifju, mint egy letört virág.

— Kedves fiam! fáj-e nagyon? kérdezé Egerton, könnyekkel szemében.

— Anyám, édes anyám; suttogá a gyermek és félrehajtá fejét. Úgy halt meg.

Midőn az ifju leroskadtt a lövés után, azon pillanatban látta Egerton, hogy az iménti magas orosz tiszt ott a sánczon vállára veregetett egy volhynski vadásznak és monda:

— Nagyon jól volt.

Most felvette kardját és ment ezt az embert felkeresni.

Az emberirtó sortüz közepett hatolt fel a sáncz tetejére. Mint a kaszált fű, omlott előtte minden élő. Kardcsapásait nem volt képes feltartani fegyver.

Azt az embert kereste ott, és rátalált a harcz tömkelegében.

Kétszer lött az reá revolver pisztolyával olly közelről, hogy egy falevelet el kellett találnia. Egerton nem érte semmit.

Vannak fenevadak, miket nem ér semmit úgy meglőni, hogy a golyó keresztül kasul

járjon rajtuk; ha csak bizonyos helyen nem találják őket, a vett halálos seb után is megölik még a vadászt.

Egerton kardja földre teríté az orosz egy csapással. ... Ezt meg nem gyógyítja senki.

— Ez is jól volt! hörgé az ezredes, és azután még egyszer megforgatá kardját feje körül s lerogyott a porba.

Csak annyit hallott még, hogy az angolok diadalt ordítottak.

E kedves zene mellett kilehellte lelkét.

Dr á g a f ö l d.

Dr. J. A. T. J. J.

A Szilisztria melletti nagyobb szigetek egyiken gyönyörű mulató laka volt Spatár Leo, gazdag görög kereskedőnek.

Azt mondák, hogy a derék úr igen tiszteletreméltó módon jutott roppant vagyonához, a mihez minékünk semmi közünk. Annyi bizonyos, hogy a legtöbb orosz rubel az ő kapuin keresztül jutott a Duna két partján lakozók közé, a mi azután sok mende mondára adott okot.

Hanem Spatár úr bölcs ember volt, s ha talán szolgált az orosz czár ő felségének, de szolgált a török szultán ő felségének is s ki ne ismerné el, hogy két úrnak szolgálni kettős érdem, kivált, ha mind a kettő meg van elégedve a szolgálattal.

De mi bajunk nekünk Spatár úr érdemeivel, mikor itt csak a kertjéről van szó.

Az egy valódi paradicsom volt a maga he-

lyén; az europaí gyümölesészet minden fajai a legszebb példányokban voltak feltalálhatók benne, a mellett pompás üvegházából egész pálma- és narancserdöket birt kiállítani, s kerítése belül fügefákkal és baraczkokkal volt befuttatva.

A várkormányzó, Mussza basa legkedvesebb napjait itt e kertben tölté, melyet a vendégszerető úr számára mindig nyitva tartott; órákig elandalgott a virágzó olajfák árnyéka alatt s elnézte napról napra: mekkorát nő egy fügefa levél?

A török úr egészen bolondja volt a szép fának, szép virágnak. Ha hadvezér nem leendett, szeretett volna kertész lenni, elpiszmogni a gyümölesfákkal, s tanulmányozni a bimbók fakadását.

Számtalanszor kérte Spatár úrtól ezt a kertet drága pénzen; de az soha sem volt eladó. A derék úr esküvel állitá, hogy ha valakinek eladná, az bizonyára a derék basa lenne, de nincs kedve tőle megválni. Tekintse a mi benne van, úgy mint a magáét, lakjék ott, szedje gyümölesét, de megvenni ne kívánja, mert annak nincsen ára.

Utoljára már kétszázezer piasztert ígért

neki érte a basa. A kereskedő megakadt kissé; egy napi határidőt kért: egy napig gondolkozott rajta; és akkor azt mondta, hogy biz ő kétszázezer piaszterért sem vál meg kertjétől.

Ekkor azután Mussza basa abba hagyta az alkudozást s feléje sem ment a kertnek többet.

A mult évben úgy történt, hogy néhány hónapig a háború súlya egészen Szilisztriára nehezedék, az orosz hadsereg zöme teljes erőszakkal rohanta meg a historiai nevű erősséget, mellynek kapuja kapu volt Törökország szívéhez.

Ilyen két hónap alatt hogy átváltozik egyszerre a táj alakja! Nincs a teremtőnek olyan jégesője, árvize és földindulása, mint ez a bölcs emberi faj, ha megindul mezőket elgázolni, városokat felforgatni! Nyomtató szerű támad ott ma, hol tegnap zöld vetés hullámszórt, erdők fekszenek le, mintha zivatar járt volna rajtuk keresztül, dombok mulnak el itt, s amott emelkedik helyettök új hegy, halom.

Az orosz seregek közelítésekor kihirdeté Mussza basa Szilisztria lakói közt, hogy kinek mi féltője van, vigye onnan, és ki sokáig akar élni, olyan messze menjen a vártól, a honnan

tornyot sem láthat belőle, mert világ felfordulása lesz azon a helyen nem sokára.

A gyöngébb szívű emberek el is takarodtak onnan. Sokan odahagyták házaikat, fekvő vagyonukat s menekültek az ország belsejébe.

De Spatár Leo állhatatosan megmaradt a maga helyén. Mit ér az ember vagyona nélkül? mondá ő igen helyesen; jobb benne lenni a házban, midőn az leszakad, mint messziről siratni beomlását s végtére is mitől tartana igaz jó lelkiismeretű ember? Ha Istennek úgy tetszik, utólérheti kezével az embert a legvidámabb társaság közepett; ha pedig kiválasztá, hogy megtartsa, bátran járhat kelhet a hulló bombák között.

Ilyen szép bölcseséggel indokolá a derék kereskedő helyben maradását s ki ne adna neki e részben igazat, kivált ha még azt is megtudná, hogy húszezer arany mindenkor szép pénz marad; épen annyit kapott pedig az érdemes kereskedő az orosz tábornokoktól azon csekély szivességért, hogy őket kellő időkből mindig tudósítsa a várbeli állapotokról.

Tagadhatna-e meg ilyen csekély kívánságot az ember jámbor felebarátjaitól?

A jeles üzér tehát benn maradt az ostromlott várban s valóban elég bátorsága volt akárhányszor körül lovagolni a bástyákon a török főtisztek kíséretében, kikkel mind igen jó barátságban volt s ilyenkor elég alkalma lehetett az emeltebb bástyatornyokból letekintetni pompás kertére odaát a szigetben, s szomorúan elnézhetni, milyen szép gazdálkodást követ ott el a jámbor ostromló sereg.

A barack trillageok terraceira nagy ostromágyukat vontattak fel, s a gyönyörű oleander, narancs, és rhododendron bokrokat porcellán cserepeikben oda hordták az ágyútelepek masquozására. A spárga-ágyakat hosszában két magas sáncz vágta keresztül, s a levágott gyümölcsfákat az árkok elé használták fel torlaszoknak éjszakai megrohanások ellen. Lovak jártak be s ki az üvegházból, s a pavillon minden ablakából ötével hatával nézett elő a harczra termett orosz. Mind ezt távcsöveken át nagyon jól ki lehetett venni.

A jámbor kereskedő nem állhatta meg, hogy szomorúan fejet ne csóváljon e látványra.

Valahányszor egy új romlást fedezett föl, mindannyiszor nagy hangosan felsohajta:

— Mekkora nagy bolond voltam én, hogy

esztendő előtt el nem adtam ezt a kertet a basának kétszázezer piaszterért: no odadnám most kétezerért is.

Mert megnyugodott ugyan abban, hogy szenvedett kárai meg lesznek térítve; de lehet-e megfizetni pénzzel egy szép gyümölcsfát s a világ leghatalmasabb urai képesek-e hat nap alatt ujjá teremteni egy elpusztult kertet.

Csak legalább annyi előrelátása lett volna, hogy mikor jó áron kérte a török, oda engedte volna neki.

Nem is késett legtitkosabb tudósításai végébe is rendesen odaszúrni, miket az ostromló vezéreknek megbízott kémei által küldött, hogy adjanak parancsot katonáiknak, hogy az ő kertjétől maradjanak távol, mert ott mérges bogyókat termő növények vannak, még meghal tőlük valaki. Bizony szárastul, gyökerestül megették azokat a mérges gyümölcsű növényeket.

Azonban ha az orosz uraknak voltak kémeik a várban; Mussza basának is voltak azok az ostromló seregben, s körülbelől ő is tudott annyit az oroszokról, a mennyit azok ő róla.

Hosszú idő óta vítta már a várat megfeszült erővel az orosz; elszántan, vitéziül állt

ellent a muzulmán, s bár fogyott ereje, nem még bátorsága s tetszett neki az a büszke egy gondolat, hogy a hol most ő áll, az jelenleg a világ közepe, melly körül a föld minden népeinek figyelme öszpontosul. Micsoda üstökös fogja hát e szilárd tengelyt kiütni helyéből?

Egy napon megtudá kémeitől Mussza basa, hogy a jövő éjszakára általános ostrom fog a vár minden oldalára intéztetni; az orosz seregek felvették az utolsó szentségeket, s fel vannak buzdítva, hogy meghalnak Szilisztria alatt, vagy kitüzik zászlóikat Szilisztria falaira.

Omer basa a megmentő sereggel távol időzött, segítségére várni már késő volt.

A várparancsnok összehivatá délután főtisztjeit; nem szólt nekik e titokrul semmit.

Kávés csészéket és csibukokat hozatott számukra s vendégeit még egyszer megvendégelé magánál. Valószínűleg ez az utolsó csésze kávé és utolsó pipadohány leendett, a mit ő bajtársainak osztogat.

A tiszték vigan beszélgettek egymás között, miként máskor, a basa maga számot látszott vetni életével, mert hallgatag és komor volt.

A legnagyobb vidámság közepett belép hozzá a görög; ki szinte előre tudta már, a mik

az éjjel történni fognak, s csak azért jött, hogy kiszemelje, milyen kedélyállapotban van az előkészületre a vezér?

A mint azonban őt belépni látta a basa, egyszerre jó kedvűen felkelt helyéről, leültette maga mellé, csészét, csibukot adatott kezébe s elkezdett vele vigan enyelegni, mint a kinek valami titkos öröme van.

— Nem adnád-e el most a kertedet ott a szigeten? kérde tőle s szinte ragyogtak a szemei jó kedvében.

— Elhiszem, hogy el, csak most kérné valaki.

— Kezet reá, én megveszem most.

A görög zavarba jött.

— Hogy gondolod uram megvenni?

— A hogy legutóbb kértem; kétszáz ezer piaszterért; kifizetem rögtön az árát.

— De hiszen uram ott most az ostromlók ágyutelepei vannak, s az egész kert jobban tele van oroszszal, mint tulipán- és jáczinthagymával.

— Ne legyen neked arra gondod. Csak te arra felelj, adod-e a kertedet a mondott árért, vagy nem?

— De te tréfálsz uram.

A basa íróasztalához lépett s kivette az erszényekbe kötött arany pénzt.

— Ha beleegyezel az alkuba, vidd az árát.

A görög csodálatos gondolatokat kezdett kapni. A basa olly jó kedvvel, olly mohón, olly biztossággal kívánja a vételt, mint a ki dolgában nem kételkedik. Bizonyosan Omér basa, és a szövetségesek megindultak már, hogy a várat felszabadítsák, az orosz sereget elüzzék: különben hogy alkudnék ő azon kertre, mellyen most a legközelebbi tüztelepek vannak felállítva.

Másnap reggelig kért megfontolási időt.

— Nem, barátom, sürgeté a parancsnok, ma, még ma adj választ: adod, vagy nem adod? Holnapig nem várhatok.

Bizonyosan az éjjel meg fog még érkezni Omér: gondolá magában Spatár; a basa olyan ügyetlen ember, hogy egészen elárulja magát. Látszik az arczán, hogy nem tudja örömét tartóztatni.

Ez nagy szeget ütött fejébe. A basa csaknem rákötötte a pénzt. A kereskedő elvégre is jónak látta azt elfogadni, hanem még abban az órában sietett tudósítani az ostromlókat, hogy vigyázzanak jól magukra, Sophia felől veszély

közelg; a basa nagy biztosságnak örül, s annyira bizik magához, hogy azt a kertet kétszáz ezer piaszteren vásárolta meg, a melyen most a legelső ostromlóveg áll.

Az ostromlók magok is nevezetesnek találták e körülményt s jónak találták a Sophiától vezető uton egy erős kémlő sereget felállítani, s minden intézkedést a bekövetkezendő ostromra úgy alakítani át, hogy a működés egy hátulról jövő roham ellen is biztosítva legyen. Mind ez pedig nagy változást idézett elő az egész ostromtervezetben s sok erőt elvont a rohamra szánt tömegekből, s megosztá a figyelmet.

Benn a várban ez alatt, mint a futótűz, terjedt el egyszerre a hír, hogy Mussza basa megvette drága pénzen Spatár kertjét, ott a szigetben, a hol most az ellenség tüztelepei állanak. Olly sürgetőleg vette meg, hogy még csak reggelig való gondolkozás időt sem engedett neki. Közel van a szabadság! Mindenki arra gondolt, hogy a legközelebbi hajnal a felmentést hozza magával. Az ostromlottak új bizalomra bátorodtak, új erő szállt karjaikba, sziveikbe új remény. Közel van a szabadulás!

A gazdagabb törököknek egyszerre kedvük

támadt Mussza basa szomszédjaivá lenni: Spatár kertje mellett számos üres telek volt még, miket szegény gazdáik, holmi kukoricza termesztő bolgár kapások bizony olcsó árért odaadtak volna tegnap, most ezeket ötével hatával rohanták meg az előkelő urak, s egymásra kezdték árverezni földeiket. Az emberek eleinte meg voltak lepelve, később azonban felnyiltak szemeik, s a kinek legtöbb sáncztúrás volt a földén, az tartotta a magáét legdrágábbra. Az egész kis sziget dobra volt ütve; minden láncz-nyomnyit mesés áron vásárltak meg; valódi káprázatos börzejáték történt a földekkel; egy egy ellenséges batteria helyét ezer piaszterrel fizették a tűzbejött vásárlók, s a hol az oroszok temetőt rögtönöztek, az épen megvehető volt.

A várban levő kémek, az orosz rokonszenvesek elbámultak e dolgokra s nem késtek bárátaikat mind ezekről tudósítani; az oroszok között is elterjedt lassankint a hír, hogy azt a földet, a melyen ők mostan állnak, a hol ágyúik bömbölnek, a hol halottaik feküsznek, odabenn az ostromlott várban, csoda áron árverezik! A babonás előérzet, a gonosz jóshatály erőt kezdett venni minden szíven. Minő gonosz

omen ez! Megvenni az ellenség táborhelyét! Dobra ütni a csatatért csata kezdete előtt és diribről darabra eladni azt közkatonák, tisztek között, mintha szegődésük volna a sorssal, hogy övék legyen a győzelem!

Ez a csüggesztő gondolat mind jobban lehangolá a támadók erélyét s a gondfeledtető italok homályán keresztül is hallani vélte a harczos, mint kiáltja az ellenség: „Ki ad többet érte?” s hogyan reszket a föld alatta e szóra?

Talán nem is a föld reszketett, hanem csak a szív?

A végső elhatározó roham még azon éjjel megkezdetett. A milly magas elszántsággal vivott a várat védő sereg, olly mély csüggettség feküdt az ostromlók karjain; amazokat a biztos győzelem lelkesité, ezeket a hittelen kétkedés lankasztá el. Úgy harczolt mind a két fél, mintha túlнан csakugyan egy felmentő hadsereg állna mögöttük, melly akkor fog lecsapni közéjük, midőn leghevesebb leend a viadal.

A végső roham az ostromlók visszaverésével végződött, a diadalittas törökök egész sáncaikig üldözték elleneiket. Az orosz csak fél-

kézzeel harczott ebben az ütközetben, a másik kezét elzsibbasztotta valami.

És azután elkezdte odahagyogatni a vár körül felhányt sánczait s lassankint visszavonult a folyamon, magával vivén ezernyi sebesülteit, rongált ágyúit és elfojtott boszuját.

Utolsó volt a kis sziget, mellyről eltakardék: az ott hagyott sánczok és sirhalmok mind olyan emlékek, miket az ostromló emelt ellenei dicsőségének.

Az elárverezett föld csakugyan tulajdonosai birtokába jutott; de gondjuk volt az eltávozóknak, hogy legalább Spatár kertjét elrombolják, gyümölcsfáit, szőlőtőit kiirtsák, kastélyát, tenyészházát többől kihányják. Ne legyen azokban öröme az új gazdának.

Ne gyönyörködjék Mussza basa ravaszul megvásárolt paradicsomában.

Fölösleges gondosság!

Mussza basa külön paradicsom árnyéka alatt jár azóta.

Ama dicsteljes viadalban, a győzelem közepezt, egy Allahtól rendelt golyó elhozá neki az izenetet, hogy térjen meg azon hazába, a hol hős tettei jutalma vár reá.

Olyan gyorsan repülte át a föld és ég kö-

zötti tért, a milyen gyorsan csak egy kilőtt golyó repülhet. Ott a heves harcz bevégeztén esett el.

És bizonyára minden föld jó föld ő neki most már, nem is válogat benne többé, nem is kíván belőle sokat.

A veszélyes sakkjáték.

A veszélyes emberiség.

Ahmanzáde Mehmed, a tuniszi segédcsapat szérdárja, messze földön ismeretes volt azon szigorú fegyelemtartásról, mellyel katonái felett uralgott.

— Ne az ellenségtől félj, hanem tőlem! ez volt mondása az ujonczhoz a kit csapatjába soroztak; és bizonyára az ő katonái mindig is jó vitézek voltak, mert a csatában nem ismerték a félelmet, de parancsnokuk előtt reszkettek.

Legelső hadjáratuk, mellyre Törökországban alkalmazva lönek, Albániában a felkelő görögök ellen történt, a hol Mehemed csapatjai kitünő szolgálatokat tettek.

Egy izben az történt, hogy Mehemed nyolcz puskás lovast rendelt ki az artai öt kút elé, a honnan éjszaka szoktak leginkább előtörni a görögök, rájuk parancsolva, hogy minden azon menőt feltartóztassanak és még csak a szemei-

ket se hunyják le, sem pedig lábaikat a kengyelből ki ne vegyék.

A lovagok úgy cselekvének, mint mondva volt. Éjfél felé egy szekér akart előttük elosonni, azt feltartóztatták. A kocsis, ki az ökröket hajtá, elszaladt s a szekerét ott hagyta.

A szekéren volt egy hordó. Hogy pedig abban a hordóban mi van? azt meglehetett tudni, a nélkül, hogy az ember a lábát kivegye a kengyelből, vagy a szemeit lehunyja, mert csak a dugaszt kellett kiütni, hogy a jó borszesz illat felüsse az ember orrát.

Valóban jó borszesz lehetett; fűgéből és aszalt szőlőből volt főzve. Ezek a gyaúrok tudják, hogy mi a jó?

Az pedig nem volt a lovagoknak megtiltva, hogy ha borszeszt fognak el, abból ihassanak, azután nem is ittak ők abból sokat, csak épen egy hosszú nádszálat dugtak bele, azon keresztül szopogatták az édes, mulattató nedvet. Már pedig hogy árthatna az meg, a mit az ember egy vékony nádszálon keresztül szivogat? az nem is nevezhető ivásnak.

Nem hiába mondja azonban a proféta, hogy a borszesz olyan gonosz ital, mellybe a sátán

bele öltötte nyelvét; mert ez az ital minden roszra rábeszéli az embert.

Eleinte csak arra beszélte rá a lovagokat, hogy minek ülnének ők a lovon, a kemény nyeregben, mikor odalenn olyan szép puha a pázsit? hisz ha leheverednek is egy kissé, nem tudja azt meg senki: a lovakat megköthetik a szekérhez, és a lovak nem beszélik ki a titkot.

Mikor pedig a földön feküdtek, akkor arról világosítá fel őket a pokolszülte ital, hogy minek virrasztának ők mind a nyolczan, mikor négyen is ört állhatnak addig, míg a másik négy átengedi magát a minden földi jónál kedvesebb álomnak?

A fennhagyott négy megint sokallta bevárni az időt, míg rájuk kerül a sor, s azt az időt is úgy osztá fel, hogy kettő lefeküdjék, kettő meg vigyázzon addig.

Maruf és Sefer volt a két ébrenmaradó.

— Tudod-e mit Maruf? szólta Sefer társához untában. Két ember csak azt a szolgálatot teszi, a mit egy. Kettőnk közül akármelyikünk elég ört állani. Nincs-e igazam?

Maruf helyeselte az állítást.

— Hátha leülnénk sakkot játszani. A me-

lyikünk elveszti a játékot, az maradjon ébren, a nyertes alhasson.

Maruf elismeré, hogy az jó gondolat.

A két beduin elsimitá maga előtt a földet, dárda hegyével négyszöget húzott rajta, azt felosztá hatvannégy kockára; azután játszó alakzatokat rögtönzött erdei gyümölcsből; vadkörte királynak, vadalmát királynénak, bástyákat makkokból, kecskerágó bogyó volt a paripa, sombogyók a futók s apró gubacsok a parasztok.

Azzal leültek játszani és sakkoztak gyönyörűségesen az őrüz világa mellett.

Sefer eleinte előnyben volt, hanem azután úgy erőt vett rajta a kábító ital, hogy az alakokat sem ismerte meg, elvesztette a királynéját, s közel volt hozzá, hogy egypár húzással mattot kapjon.

— Te Sefer, szólt Maruf, midőn látta, hogy kétségtelenül megnyeri a játékot, te nagyon el vagy gyalázva.

— Igazad van, olyan álmos vagyok, mint a tenger szélcsendben.

— Pedig el fogod veszteni a játékot.

— Azt látom.

— No hát eredj, feküdjél le Allah hírével, majd én virasztok helyetted.

Sefer megszorítá pajtása kezét e szives önfeláldozásért, valamit gondolt is neki mondani, hanem azt már csak álmában mondta, mert a mint ledült, úgy elaludt.

Maruf pedig nyitva tartá mind a két szemét és úgy vigyázott alvó társai felett, puskájára támaszkodva.

Az a pokol tüzén született ital azonban lassankint azt kezdte sugdosni fülébe:

„Mért nem ülsz le; de bolond vagy, hogy a lábaidat fárasztod, mintha ülve nem láthatnál épen úgy?“

Mikor azután leült; akkor meg arra biztatta: „mit fárasztod mind a két szemedet, hisz ha az egyiket behunyod, a másikkal annyit láatsz, mint mind a kettővel.“

Es azután lassankint a másik szemét is lefogta. Maruf azzal biztatta magát, hogy ha szemeit lazárta is, de fülei azért jól hallanak; meghallja, ha baj közelít.

Es azután azzal az erős szándékkal, hogy elalunni épen nem fog, szépen elszunyadt ő is, mint a többi.

Ekkor előjöttek lesből a görög portyázók,

eloldották a szekéoldalhoz kötött lovakat s bizonyára mind megölhették volna a törököket, ha Maruf lova veszedelmet érző félelmében el nem nyeríti magát hangosan.

Első volt Maruf, a ki felugrott, utána a többiek is; rögtön fegyverre kaptak, rögtön kijózanult valamenyi, álom és mámor kiment a szemekből. Rohantak az orzókra.

Mit használt? Azok lovon ültek, az ő tulajdon paripáikon s csak kaczagták az utánuk futókat.

Csupán Maruf lova nem engedett a rajta ülő görögnek, elkezdett hánykódni alatta, s addig rúgott, ágaskodott, míg levetette hátáról, egyet rúgott rajta s ott hagyta elterülve a földön, s azután visszafutott gazdájához. A többi üthette az eltávozottak nyomát bottal.

Tehát nyolcz embernek nem maradt több csak egy lova.

Mit mond majd ehez Mehmed?

A beduinok sajnálták ifju életüket, miknek a vezér bizonyára nem fog kegyelmezni, de még inkább szép paripáikat, miket a görög orozva elrabolt. Mit ér az ember már most paripa nélkül?

Nagy búsán és elcsüggedten mentek vissza

a dandárhoz s Ahmanzáde elé érve, elmondák neki egész őszintén az esetet, hogy szegték meg parancsolatját, hogy aludtak el a tüzitaltól, hogy játszott a két utolsó ör sakkot egymással, s hogy vesztették el lovaikat.

Ahmanzáde nem szokott haragos arczot mutatni, midőn ítéletet mondott. Az ő örökké nyugodt képéről senki sem olvashatá életét, vagy halálát.

— Minthogy nyolcz emberre csak egy ló maradt, azt átlátjátok, hogy hét ember közületek felesleges. Mert azt még nem olvastam, sem az akkoránban, sem az azoráthban, hogy nyolcz ember ülhetne egy lovon. Minthogy tehát olyan hires sakkjátászók vagytok, ime üljetek össze egymással és ám lássátok, hogy melyitek legyen azon egy, a ki a megmaradt paripán fog ülni? A többire várnak a halál angyalai.

Azzal előhozatott négy sakktáblát Ahmanzáde, a miket a keleti urak minden útjokban magukkal hordanak; s a sátorok elé helyeztetve mind a négyet, oda ülteté a négy beduint játszani.

Tizenkét jó lövész állt a háttérben, hosszú tág öblű puskákkal, azokat a kik veszteni fognak, rögtön föbe lövendők.

Egy egy hamar megadta magát ügyesebb ellenfelének; másikat elméssé tette a kétségbeesés, s akkor fogta el ügyesebb ellenét, midőn az nyertesnek képzelte magát. A vesztest rögtön félrevitték; s egy roppanás tudatá a többiekkel, hogy ennek már vége van.

Az első játékkör bevégeződött; négy elhullt, négy győztes megmaradt.

Most a győzteseket ülteték újra szembe.

Új remény, új remegés. Az életért küzdő ész feszült figyelme kettős viadalban. Csak egy hibás lépés, csak egy elnézett botlás, és azután felordíthat a hibázó. Ez halála volt. Kettő ismét elesett. Hátravitték, föbe lötték.

Csak kettő maradt egymásnak.

Maruf és Sefer.

Épen úgy mint az imént künn az örtüz mellett. A két legjobb, legszenvedélyesebb sakkjátékos.

Egynek a kettő közül ez lesz az utolsó partieja.

Mind a ketten mély figyelemmel fognak a játékhoz, homlokaikat tenyereikbe fektetve, feszült gonddal, messzeható számítással teszik lépéseiket, tétovázás, elhamarkodás nélkül.

Sokáig nem bir egyik is előnyt nyerni a

másik felett, minden nyereség megfelelő áldozatba kerül; a körülállók néha néha helyeslőleg bólintnak fejeikkel, midőn valami meglepő jó húzás történt.

Lassankint megüresül a sakktábla tere, a főalakok jobbra balra leszórattak; a játék világosulni kezd; még egypár húzás — Sefer elvesztette a második tornyát, Maruf nagy előnyben van, egy toronynyal erősebb ellenfelénél. Ez sokat tesz. Mindenki azt hiszi, hogy lehetetlen meg nem nyernie a játékot.

Egyszerre elkezd Maruf homloka izzadni, arczán verejtékcseppek gördülnek alá, egész tekintetét halálfélelem fogja el.

Most vette észre, hogy ellenfelének minden hátránya mellett egy oly húzása van, melyet ha az észrevesz, megnyerte a játékot.

Ha Sefer feláldozza királynéját Maruf tornyáért, akkor futójával rögtön mattot adhat királyának.

Valjon észre fogja-e venni ezt a húzást? Ez az élet vagy a halál.

Sefer nagyon sokáig néz a sakktáblára; szeme járásából kivehetni, hogy észrevette a szerencsés húzást. De még nem nyúl a sakkbábhoz, még gondolkozik valamin.

— Te Maruf; szól egyszer ellenfeléhez ; hány gyermeked van oda haza ?

— Négy: felel ez remegő ajakkal.

— Az ötödikkel most várandós feleséged ?

— Igaz.

— Jó asszony feleséged ugy-e ?

— És hűséges. Viszonz Maruf sohajtva.

Sefer megtörli arczát és valamit mormog fogai között, mintha magában imádkoznék.

Azután egy medencze vizet kér, azt előhozzák neki; abban megmossa arczát és szemeit, jobb és balkezét; jobbra és balra meghajtja magát. A két őrangyal áll olyankor az imádkozó mellett láthatatlan képben.

— Te a mult éjjel elengedted veszteséget, hogy aludni engedj: szól újra Marufhoz. Maruf csak fejével int.

— Te jó pajtásom voltál Maruf mindig.

Az lecsüggeszti búsan fejét.

Sefer kinyújtja kezét a sakk-bábok után és — nem a királynéval mozdul, hanem a futóval.

— Sakk matt! hangzik egyszerre körüle. Minden ember, a ki ott állt, sietett azt kiáltani. Maruf győzött. Sefer vesztett.

Sefer nyugodtan kelt föl helyéről, megszo-

rítá még egyszer mozdulatlan társa kezét s inte a háta mögött álló fegyvereseknek, hogy készen van.

Két percz után egy dördülés bizonyítá, hogy a játék be van végezve.

Sefer is föbe lövetett.

aruf csak ott maradt ülve a lejátszott sakkjáték előtt.

És meredt szemekkel bámult maga elé s tétova kezeivel újra felrakta a sakk-bábokat a koczkatáblára, de úgy, mint a ki soha sem látta azokat felállítva, tiszteket és parasztokat egymással összevissza; fehéret a fekete mellé.

— Fölkelhetsz! kiálta rá Ahmanzáde; ülj lovadra. Te megéltél.

De az ember csak ott maradt s bámult maga elé egyre.

És esztelen húzásokat tett előre hátra a bábokkal, és nevetve nézegette azokat. Millyen furcsák! egyiknek turbánja van, másiknak lófeje.

— Emeljétek fel! parancsolá Mehmed.

Két csatár lábra állította az embert; de az csak bámult maga elé, vérfogyasztó mosoly-

gással : ég, föld és emberek ismeretlen dolgok voltak előtte; öntudatlanul tekintte szét, és a mit beszélt, az nem volt emberi nyelven mondva.

Az utolsó sakkhúzás alatt megtébolyodott.

Á l m a.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Ez a szó „álma“ a legkülönbözőbb nemzetek nyelvében feltalálható s mindenikben valami kedveset, valami szépet jelent.

A latin legkegyesebb istennőt ruházta fel e melléknévvel, az arab nyelvben „álma“ azt az égi kört jelenti, melyet a nap felkeltétől lenyugtáig bír, a német hegylakó a havas csúcsait híja e néven, a török jó nyereséget ért alatta, a magyarnak is kedves eszme a lélek boldog földi másvilága „álma“; . . . az angolnak is jelent ez valamit. . . .

Az angolban azt jelenti Álma, hogy egy dicsőség teljes napon ellenség földén nyolcz-ezer angol verekedett hárommannyi ellenséggel — és győzött.

Beszélik, hogy ebben a csatában csodavitézséget tüntetett ki minden bajnok, beszélik,

hogy igen sokan estek el dicső, hősi halállal. Ki győzne annyi hősnek szobrokat emelni?

Beszélik a többiek között, hogy a csata kezdetén két férfi állt egymásmellett, egy öreg alezredes és fia.

Az alezredes Indiákon végezte véres iskoláit, afghanok és birmanok elleni harczokban, a fiu, — szép husz éves gyermek volt — most jött legelső vizsgálatát letenni.

Olyan nagyon szerették egymást mintha még most is egy volna a gyümölcs a fájával. A jó, gondos anya azon bizalommal bocsátá el egyetlen gyermekét, hogy hiszen ott leend mellette édes atyja, az a régi hős, a ki már ismerős a golyókkal, és szuronyokkal, a ki megvédi ha kell gyermekét.

Ritkán lehetett őket egymástól különválva látni, a hol az apa jelen volt, bizonyosan lehetett gyanitni, hogy a fiu is közel van; ha az egyik virasztott, a másik ébren volt, éjjel, ha aludtak, egy köpönyeg volt takarójuk; egészen példabeszéddé vált egymáshoz szeretük.

Az almai csatatéren is egymás mellett állottak, midőn elkezdődött a harcz, s midőn a fegyverropogás, a harczrobaj között egy-

másra tekintte a két bajnok, mindig azt lát-szott mondani : „nem vagy magad én is itt vagyok.“

— Rohamra férfiak ! hangzott a vezérszó s az angol hadtömeg mint egyetlen gép veszedelmes karja egyszerre megindult a halálos ölelkezésre.

Az apa és fiu megszorítá egymás kezét; marokra a kardot, előre az arcot, úgy indul-tak a rohamra. A közvitézek gyönyörűséggel néztek reájok, hogy megy elöl olyan bátran mind a kettő.

A támadókat egy egész pokol fogadja repülő szárnyatlan ördögökkel. Lám az ördög nem olyan, milyennek a régiék festették, hosszú farkkal, kecske lábbal, hegyes szarvval; egy gömbölyű sima fekete alak az egész, kisebb és nagyobb, sem keze sem szárnya, sem hegyes szarvai; mégis úgy repül, úgy fut, úgy elvisz, úgy megöl.

A mint egy egy bűgó gömb elcsap a roha-nók feje fölött, olyan önkénytelen elsápad az ember; ez a halál szele volt; a ki még nem hallott ilyet, a lélek is megborzad benne. De a vén katonák ismerősök már ezekkel a dongó bogarakkal, mik a halál éjszakájára előjönnek ;

némellyik füttyent, mikor a fül mellett elcsap, a másik még messziről tüszköl, mint valami tüzes paripa, van, a mellyik reketten zizeg, mielőtt célba találna; de egyiket sem látni mikor jön. Mese beszéd az, hogy a golyót ki lehet kerülni: a golyó a sors!

Az öreg katona gyöngéd büszkeséggel néz fiára: valjon remeg-e valjon elsápad-e? Hisz az a mértéke a jó katonának; ha elpirul, vagy elsápad az ágyuszóra.

Ez bizonyára elpirul. Arcza hős indulattól ég s az előre nyújtott kardnak még csak a hegye sem reszket. Apja fia!

Milyen derék katona lesz majdan belőle! Mennyi dicsőség vár reá, milyen fényes pálya áll előtte! Évek mulva, hogy fogják nevét dicsőíteni! Azt mondandják: jobb volt apjánál! . . .

. Egy lövés a fiút úgy találja szíven egyszerre, hogy rögtön leroskad és meghal.

Még a legbátrabb, a legkeményebb harcos is megdöbben, midőn e szép bátor ifjut elesni látja maga előtt, midőn az hátra hajtja megtört fejét: arczán halálos sápadtság vonulva

el hideg árnyékával, és szemei elhomályosulva.

Oh az ember úgy szeretne megállni a harcz közepén, hogy őt megsirassa!

Mennyi szép remény, mennyi szeretet, mennyi büszkeség, és ime itt fekszik mind az le-törve.

Az ősz apa, kinek karja felfogá a leroskadót, leereszté a véres hullát a földre, s azután megvillantá kardját.

— Előre fiúk, csak egy katonával kevesebb!

És rohant az ellenfél érczsorai közé és győzött és elesett: — és az egész nem került több időbe, mint a mennyibe került nekem, hogy leirjam.

Azok a szuronydöfések bátor mellén tanusíták, mily erőszakos kézzel zörgetett azon az érczkapun, mellyen egyetlen fia előre eltávozott.

Csak egy katonával kevesebb!

.

A nagy urak gyűlésében, ott, a hol kártyást játszanak országokra nemzetekre, és sakkjátékot igazi királyokkal, a hatalmas angol nemzet gyűlésében azzal vigasztalta nem rég

egy méltóságos főfő úr a háború eredménytelensége felett zúgolódó nemzetet, hogy hiszen csak harminczezer angol esett még el ezen harcban !

Csak harminczezer katonával kevesebb.

. Ez a két mondás hasonlít egymáshoz valamit.

A kertész a csatatéren.

A kéltész a családjában.

OSZK

Nemzeti Színház Könyvtár

Szegény Jolieux milyen szelid fiú volt.

A kik gyermekségében ismerték, azt mondják felőle, hogy a mióta megszületett, meg nem bántott senkit.

Maga az öreg dajka, a ki karjain hordozá, azt állítja, hogy mint csecsemő is olyan jó és szelíd volt. Akkor sem lehetett sirását hallani.

Ifju korában minden zsebpénzét arra költé, hogy kiment a madárpiaczra, összevásárlotta a sok ártatlan tengeliczét és czinegét, kiket brutális emberek megfosztának szabadságuktól s azután szabadon eresztgeté.

De semmi sem volt olly kedvencz eszméje, mint a virágok : a szép, a háládatos virágok, a kiket ollyan kevéssel ki lehet elégíteni, a kiknek nem kell egyéb, csak víz, napfény és levegő, s adnak azért pompás élő bársonyt és selymet, s fölséges illatot. Az emberek tanulhatnának a virágoktól háládatosok lenni.

A jó Jolieux padlásszobájának ablaka szépen keletre nyílt; alkalmas hely a virágoknak: két ablaka volt, mind a kettő tele volt az év minden szakában e kedves mosolygó, viruló növényekkel, mikből soha egy ágat is senki le nem szakasztott száráról.

Pedig ám lett volna kinek számára letépni azokat. Átellenben szokott varrogatni egy szép kis varróleány, a ki olyan nyájasan néze át, ha munkájából feltekinte olykor, a virágait öntöző ifjura. De Jolieux soha sem szakított le virágot. Ha ajándékba küldé szép szomszédnéjának, az egészset odadta cserepestül, s ha látta, hogy a virág hervad, nem restellte a fáradságot át menni érte, hogy megöntözze, férgektől megszabadítsa, földét felporhanyolja.

A virágok pedig igen jó tanítók a szerelemre, megtanítanak reményleni, örülni, bánkódni, s áll-e egyébből a szerelem.

A szép Marianne semmi sem szeretett volna olyan igen lenni, mint virág abban a kertben, a hol Edvard ápolása alatt zöldül, virul minden; Edvard pedig semmi sem szeretett volna annyira lenni, mint kertész abban a kertben, a hol olyan szép virágok nyílnak, minő Marianne.

Ezt ők egymástól nem is titkolták el s reménylették, hogy ezek az óhajtasok valaha teljesülni fognak; hanem hiszen a remény épen csak arra való, hogy az ember csalatkozzék benne.

Egy napon Edvardnak sorsot kellett húzni és azután elmenni katonának; elmenni Isten tudja micsoda idegen vadszigetre, a hova a fiatal embereket azért küldik, hogy ássanak iszonyú hosszú sírokat, s azokba eltemessék egymást.

És a világ ezt háborúnak nevezi, mikor egy sereg megás egy hosszú árkot, a másik sereg ás egy még hosszabb árkot s kinek mennyi katonája belefér, azt belé temeti.

Az emberek még kíváncsiak rá, hogy mi lesz belőle? Hát mi lenne belőle egyéb, mint egy nagy temető?

Alfrédnek el kellett hagyni pelargoniumait, caméliáit, cactusait, cinerariáit, a szép kedves piros fejü, ezüst nyelvü, csodálatos növénykéket, és el kellett menni Krimiába, verekedni az oroszszal, s megismerkedni azokkal a virágmagokkal, a miket Paixhans, Minié, Lancaster s más híres kertészek találtak fel, s a mikből olyan rút halálvirágok teremnek.

Hanem hát ezt nevezik dicsőségnek és a dicsőség mindennél előbb való. A dicsőség többet ér, mint a falat kenyér, többet ér, mint a meleg tűzhely, többet ér, mint az apa és anya, többet ér, mint a szerető, mint a feleség, mint a csevegő gyermekek, mint a családi élet; mert ha többet nem érne, hogy hagynák el annyi ezeren mind e jó dolgokat, hogy a dicsőséget keressék.

Millyen jó dolog volt a mivelt Európára nézve, mikor volt neki egy olyan háború viselő népe, mint a magyar, a kinek nem voltak sem kertészei, sem selyemszövői, sem tudósai, sem művészei, melly csupán csak katona volt; akkor ezt a katonanépet neki lehetett eresztetni a terjengő barbaroknak, törököknek, tatároknak, oroszoknak; ennek lehetett engedni egészen az elvérezés szép dicsőségét!

Hajh most ezen a dicsőségen másnak kell osztoznani. Elő kell szólitani a szép szövöszékek mellől, a rajztábláktól, a virágos kertekből, az eszterga mellől a szép tudós, okos, tanult népet s csinálni belőlük katonákat.

Alfrédból is ilyen katonát csináltak.

Mikor elvált Párizsból, kedvesétől és virágaitól; egymásra hagyta őket; Mariannera a

virágokat, hogy legyen hű gondviselőjük, a virágokra Mariannet, hogy viruljanak olly szépen annak is, mint ő neki virultak.

A mint Toulonban hajóra kellett ülniök a katonáknak, minden vitéz vitt magával valamit, a mit leginkább szükségesnek gondolt a dicsőség mellé : egyik palaczk rhumot, másik szivarokat, térképet, látcsövet, az angolok bibliát, a frankok amuletet, a zuavok kutyát, macskát, . . . Jolieux is vitt magával valamit : — egy köteg virágmagot.

Szegény bohó fiú, vajjon hol akarja azt elültetni? Talán a csatatéren, a hol a nyargaló paripák füvet és embert eltaposnak? talán meg akarja próbálni, hogy esik a virágöntözés meleg vérrel? Talán számít reá, hogy lesz ott temető s a temetőt igen szépen lehet kertté alakítani.

Bizony bohó gondolat egy katonától virágmagot vinni a hadjáratba.

Került, fordult azonban az idő; a világ két leghatalmasabb nemzetének egyesített hadserege fogyott, pusztult, a nélkül, hogy ellenséget látott volna. Úgy hullott el őszi legyek halálával. A sok jó vitéz zúgolódott : szörnyű eszme az, így elhalni, dicstelenül, hasztalanul!

Ekkor hát azt mondták nekik : van itt egy nagy darab sovány föld a tenger közepén, menjetek oda, tegyétek azt kövérebbé. Itt csinálhattok háborút, nem kell félni, hogy a tűz meggyújthasson valamit, mert hiszen tenger van körül; — nem kell félni, hogy előre mehessetek, mert hiszen tenger van elül — nem kell félni, hogy megfuthassatok, mert hiszen tenger van hátul.

Óh az genialis gondolat volt : a tenger közepére szorítani össze a világháborút, összetölteni egy szüknyakú palaczkba törököt, musz-kát, angolt, francziát, összerázni őket jól s az-zal rájuk bizni, hogy üssék vágják egymást, mint mikor legyek hullottak a szappanyos vizbe, hogy ontsák a vért egy kimért szérű helyén, a míg a háború után sovárgó népek azt nem kiáltják : elég volt már! kigyógyultunk a dicsőségből!

Mikor a francziák leütötték táborhelyeiket Akhtiár előtt, csak a vakok nem látták, és az europai újságírók, hogy innen ők nem fognak egyhamar odább mehetni.

Elmulnak hetek, hónapok, — ezután esztendők; és ők mégis ott fognak lenni.

Az angol practicus nép, az elvárta szépen

hogy, mint illik és a rend hozza magával, a kormány adjon ki rendelést építendő kunyhók iránt, a hadügyérség tüzzön ki pályázatot az építőmestereknek, a hadügyi titkárok kösse-
nek szerződéseket ácsokkal, szegcsinálókka-
l, küldjenek lakatosokat, építészeket, mázolókat, a
mi mind nem tréfa dolog. Egy hajdani hadi
biztos azzal mentette magát késedelmeiért, hogy
egy huszár épen kétszáz hetvenöt darabból áll,
s tizenötféle mesterember dolgozik rajta, a míg
elkészíti; hát még egy angol huszár, kinek sá-
tora, kunyhója és istállója is van!

Hanem a francziák idealis fiúk, ők nem
várták hazulról a rendeletet, hanem megástak
egy egy nagy gödröt, a mi földet kihánytak be-
löle, abból csináltak falat, keresztül húzták
rajta a lótakarót, a vitorla vásznat s elnevez-
ték azt pavillonnak.

Azután jót nevettek a nyomorúságokon és
mulatságot csináltak belőle.

Ez idealis pavillonok mind megannyi mu-
latókák lettek. Egyikben játszottak szindarabo-
kat, másiknak vendéglője volt, harmadikban cha-
rivarit szerkesztettek. Csupa tréfa volt őket látni.

De semmi sem lehetett olly tréfás látmány,
mint a tizenegyedik pavillon kertje.

A tisztek beszéltek egymás között nevetve, hogy valami Jolieux nevű fiatal közvitéz a sátor háta mögött kertet alakított, elosztotta azt szépen négy részre; egyiket tele ülteté kész mezei virágokkal, másíkba vetett olly virágmagvakat, mellyek még az idén fognak virágot hozni, a harmadikba konyhanövényeket, sárgarépat, petrezselymet, a miknek csak esztendőre lehet hasznát venni, a negyedikbe pedig csak évelő virágokat, a mik csak két esztendőre viritnak.

Ventrebleu! Ez a ficzkó parodiázni akarja a hadjáratot! A fővezérek azt mondák, hogy egy hónap alatt beveszik Szebasztopot, s ez itt kertet alakít, a miből két esztendő múlva is akarja szedni a virágot! Ez nem volna rossz gondolat!

Hajh, bizony szépen kizöldültek a virágok Jolieux kertében, a hó is leesett s eltakarta azokat, a tavasz is eljött s elolvasztá a havat, a francia sátorok még akkor is ott voltak, s a kis évelő virágok, a mik a hosszú telet rava-szul átaludták, — sokkal jobban telelve ki, mint az egyesült hadseregek, — csudálkozva ütéek fel piros és sárgazöld fejeiket a föld alól, mintha kérdenék : édes gazdám, még is itt vagy?

Ápril hó első napjaiban érdekes küldeményt

kapott Marianne távol keletről; egy levélbe takart ibolyafüzér volt az, mit neki egy messze földön harczoló katona küldött.

„Kedves Mariennem, így szólt a levél; a hogy láthatod, mi szerencsésen kiteleltünk, és újra élünk, nekem csak az egyik kezem és az egyik lábam fagyott el, hanem a virágok mind megmaradtak; már zöldülnek szépen. Ezen hely igen jó a virágtermesztésre. Itt sok olly hevítő szert lehet találni, a mi másutt nincs kereskedésbe hozva, s a mi a virágokra igen jótékonyan hat. Mikor egy egy csata után el-takarják a halottakat, napok mulva minden helyet meglehet ismerni, a hol egy hulla feküdt, mert ott buja sötétzöld fű terem; ezen füvek televényét hordom én virágaimra. Nem kell messze mennem érte, itt a közelben is van elég. Nem képzeled, milly hatással van az minden virágra? Levelei kövér sötétzöld színt öltenek, száraik buján hajtanak, kíváncsi vagyok virágaikra! óh azok igen szépek fognak lenni. Csak annyi ellensége ne volna virágaimnak! A vakandok és a bombák gyakran tönkre teszik fáradságomat; a minap egy húsz fontos granat épen akkor esett kertem közepébe, mikor ott gyomláltam. Hirtelen odaugrottam s a mint

ott pörgött előttem, mint egy bűgőcsiga, megkaptam és tulhajtám az árkon. Millyen szerencse, hogy ott voltam magam: ha szétpattan, tönkre teszi szép altheáimat. Különben most már semmi bajom sincs, hogy a nap kisütött, hogy a mezők kizöldültek. Küldök neked ezer csókot, juttass belőle egyet egyet a kedves reine de ma couernek, a pompás ange pitounak, a szelid etoile des foretsnak, és a többi kedves virágaimnak, a mik boldogabbak, mint én, mert te látod őket. — Alfréd.“

Jó, hogy valami újságíró meg nem kapta ezt a levelet, mert majd lett volna mit olvasni maga felől annak a jámbor katonának, a ki virágcserepeknek nézi az ellenség szétszakadó bombáit s kaktusokat ültet bele.

Multak azonban a napok, a katonák panaszkodtak: télen hideg volt harczolni, nyáron meleg, ősszel és tavasszal sáros. Az unalom és bosszúság megemészti az embert.

Csak Alfréd volt megelégedve helyzetével.

Neki minden évszak új változatot hozott. A virágok szerették Tauria földjét, a konyhanövények gazdagon nőttek benne, a tavaszvirágokat a nyár virágok követték, s a ki a virágokkal szeret bánni, az soha sem unja magát.

A növény mindennap új tudományt beszél és mindennap szépet.

A tiszték nem is háborgaták őt, hanem hagyták kertében foglalkozni, társai elvégzik helyette a terheesebb munkákat s védték őt, ha a hadsorban állott.

Éjjel megengedték neki, hogy kis kertje sárfalán belül háljon, melylyel azt elkeríté kapzsi tolvajok ellen, a déli oldalt folyondárral futtatva bé szépen, mellyek hajnalonként olyan ártatlanul néztek a táborra száz meg száz piros és kék virágszemeikkel.

Egy éjszaka kirentottak az oroszok a zöld halom mellől s meglepték a francziákat futó árkaikban, kik egy pillanatra hátrálni kényszerültek a túlerő miatt.

Alfréd ott aludt akkor is óriás ricinusai alatt, a mint az állati tombolás zaja felriasztá.

A többiek mind futottak a csatarend mögé. Az ágyúsok ott hagyák mozsaraikat az ellenségnek, ki azokat rögtön beszegezé.

De ha a tüzérek ott hagyhatták ágyúikat, nem hagyhatá el a kertész virágait, hanem a mint látta a veszélyt, felkapta ásóját, s a legelső orosz, ki virágágyaiba gázolt, úgy üté

főbe, hogy az hátra bukott. A többi barom nép azután rárohant és ledöfte őt szuronynyal.

A francziák néhány percz mulva visszatértek s kiverték az ellenséget árkaikból, telepeikből és a virágos kertből. Hanem a kertész halva volt már akkor.

Ott eltemeték őt a szép folyondárok közé, s föléje rakták a szétszakadt bombákba ültetett kaktusokat.

Most már igazán boldog, mert örökké ott lehet kedves virágai között.

A sérthetlen.

Egy vén orosz katona meséiből.

. Engedjétek csak rá visszaemlékez-
nem.

Hadd képzeljem őt magam elé újra, úgy a mint gyermek volt, és velem együtt játszott a porban; úgy a midőn először kezébe adták a fegyvert és azt mondták neki : előre! és úgy, a mint megvénült velem együtt és elhagyott messze maga mögött : ő tábornok volt és én közkatona.

Nem volt olyan vitéz katonája az orosz seregnek soha több, nem is lesz több; soká elemlegethetik őt, a míg egy másik támad, a ki az ő nevét kitörli az emlékezetből.

Engedjétek meg, hogy én csak úgy nevezem őt : „az én Pálom“ a hogy mindig szoktam; mikor gyermek volt, mikor közkatona, és mikor tábornok. Ti gondoljátok utána a nevét.

Ifjú legények voltunk mind a ketten, mikor Murawieff támadása elmúlt. . . . Csitt! csende-

sen; — nem mondtam semmit. Ti gyermekek, ne kérdjétek : ki volt az a Murawieff? Nem szükség azt tudni. Elég hogy már elmúlt, meghalt, pihen, elfelejtették.

Abban az időben valami gonosz járvány terjengett a nagy orosz birodalomban, sokkal gonoszabb, mint a kholera, sokkal ragályosabb, mint a hagymáz; de szerencsére könnyebben gyógyítható. Sokkal könnyebben.

Minket is meglepett ez a járvány; minket is kigyógyítottak belőle könnyen, nagyon könnyen.

Valami csodálatos lélekállapot ez a betegség : az ember forrongni érzi vérét, keblét szokatlanul hevülni, szemeivel mindent más színben lát, mint az előtt; elégületlen azzal, a mi van, s vágyódik képtelenségek után, s rendkívüli gondolatokra vetemedik.

Képzeltetik : a mi betegségünk az volt, hogy mi nem voltunk megelégedve a világ folyásával a szent orosz birodalomban; hanem azt akartuk, hogy minden ember szabad legyen, az úr a szolgálával egyenlő! Őrizzen meg az ég benneteket ezen veszélyes nyavalyától.

A midőn e kór kiütött az országban, olyan veszedelmes idők voltak, hogy egy hónap alatt

minden tartományban elterjedt az, mert minden ragálnál sebesebben repül, s ha az ország bölcs vezetői korán nem gondoskodnak róla, talán magával ragadja az egész birodalmat. De bölcsen és hatalmasan ellenállottak annak : a kiket már nagyon megvesztegetett e járvány, azokat rögtön levágták fegyverrel, vassal, a kik még gyógyíthatók voltak, azokat olyan falak közé tették, a honnan lehelletük másokra nem ragadhat; a kik pedig csak meg voltak még lepve általa, de még nyilvánosan nem ütött ki rajtuk a baj, azokat egy csoportba szedték, s különálló ezredet alkotva belőlök, elküldék Oránba és még feljebb Asztrakánba, és fel az Obi tenger jeges partjai mellé, és a hűs Kamcsatkába. És midőn e hideg országokban meghordozák őket, akkor megtapinták ütereiket, ha most is olly rendetlenül vernek-e még?

Többszörire lehiggadt a vére mindnyájának.

No de ki hihet az ilyen betegségnek. Gonosz láz ez, melly évek és évtizedek mulva is visszatér; mellynek nem elég elvárni az idejét, mint a víziszonynak : kilencz napot, kilencz hetet, kilencz esztendőt; a legváratlanabb időszakban is kitör az újra és nehéz tőle megszabadulni.

Tudom jól magunkról. Én és az én Pálom egy századba voltunk rendelve, együtt álltunk gyakran őrt az ólombányák előtt; és a midőn a csikorgó hidegben, a förmeteges hózivatarban azon panaszkodtak mások, hogy milyen hideg van! mi azt suttogtuk egymásnak: mi lehet az, a mi úgy éget belül?“

Természetesen ez nagyon régen volt már, s többé nem érzem e baj visszatértét.

Illyen veszedelmes ragálytól meglepett ezredet bajos volt tartani az országnak. Akárhova mentünk, faluban, városban nem volt szabad megtelepednünk, hanem kívül kellett táboroznunk a mezőkön; ott korlátot vertek táborunk körül s azon korláton belül nem volt szabad jönni idegennek. Soha rokonainknak nem volt szabad egy levelet iratnunk, sem tőlük elfogadnunk. A legutolsó altisztet is más ezredből kaptuk s azoknak minden reggel este pontos tudósítást kellett adniok magunk viselete, beszédeink, tekintetünk felől kapitányaiknak, a kapitányok ezredeseiknek, és az ezredes a kormányzónak, a ki azokat felküldte egyenesen Szentpétervárára. Ottan olvasták azt. Ha én káromkodtam, ha Pálom sohajtott, Szentpétervárott olvasták: Péter káromkodik, Pál sohajtozik.

De ideje már, hogy beszéljek az én Pálomról.

Az én Pálom igen tisztességes szülőktől eredett, atyja patriarcha volt és anyja görög püspök leánya, a ki sok mindenféle titkot tudott, a mi mások előtt rejtve van és illő is, hogy úgy legyen.

Tudott orvosság nélkül gyógyítani, jó, vagy rossz időt előre mondani, ártékony állatokat elveszteni, és más bölcs dolgokat.

Midőn ez a Pál fia született, — nem is volt neki több, — vevé azon bort, melly az áldozó helyben meg szokott maradni és azzal a gyermeknek egész testét megmosá.

És ettől a hatalmas kenettől azon csoda származott, hogy Pál testén soha semmi ellen-séges fegyver nem fogott.

Viadalban, verekezésben mindig legelső volt; — soha sebet nem nyert. De hiszen ismertétek őt magatok legjobban. Minek beszéltem ezt?

Miután sok ideig ott voltunk együtt a szám-üzött ezredben : egy napon jön a híre, hogy megkell indulni az oráni ezrednek, így nevezték a mienket; le dél felé, hideg észak mellől, a hol kétszeresen meleg fog lenni majd; meleg

a napsugártól, melly ott erősen süt, meleg az ágyúktól, mellyek ottan szólnak. Háború van a pogány törökkel.

Mi örültünk a harcznak; az még is többet ér a hidegnél, Talán egy némellyikünk sorsa is jobbra változik ott majd; — jobbra is változott.

Hetekig, hónapokig jöttünk szakadatlanul dél felé. Egyszer azután megállítottak bennünket egy dombon, a honnan egy nagy folyóvizet láthatánk meg. Azt mondák, hogy az a Duna.

Úgy örültünk a Dunának, pedig nem is tudtuk, miért?

A Duna partján pedig feküdt egy vár; csilagszegletes bástyákkal, nagy vörös tornyokkal, a mikről olyan szép csendeszen néztek le reánk a sorba rakott ágyúk.

Drága kedves ágyúk!

Itt megállítottak bennünket a várral szemtől szemben s egy délczeg, dalias férfi lovagolt ki elénk; a ki nagy előkelő úr lehetett; mert három csillag is volt a mellén.

Ez a hatalmas úr ott megállt előttünk és végig nézett rajtunk. Nagy becsület volt ez reánk nézve, hogy szemeit reánk veté, de még

nagyobb becsület vala az az ékes beszéd, a mellyet intéze hozzánk.

„Fiaim!”

Igen is, azt mondta nekünk „fiaim,” nekünk, elvetett, eltaszított árváknak.

„Fiaim!”

„A felséges czár felétek fordítja kegyelmét. Ti, kik tévelygők voltatok, íme magatok előtt látjátok a megtérés útját. Kiknek nevét tiltva volt kimondani, kiknek emlékét el kelle felejtetni, újra vissza kapjátok hiretek, nevetek, a becsület és dicsőség piaczn.”

Minden szavára úgy emlékezem, mintha most hallanám.

És akkor az előttünk fekvő várbaástyára mutatott.

„Látjátok e falakat? A czár ellenségének első kapui ezek, mellyeken keresztül annak birodalmába jutni. A czár tinektek adja a dicsőség legelső koszorúit. E sánczok ellen ti fogtok menni legelőbb s holnap neveitek, mint diadalmas hősöké leendnek felirva, kiknek zászlójára az ország legelső asszonya fogja feltűzni a szentelt szalagot. Éljen a czár!”

Mi utána kiáltottuk : „mindörökké!” és azt az örömet leírni nem lehet

Akkor nagy dobszó és ünnepélyes zene mellett kiállítottak bennünket valamennyi ezred elé, a legelsőknél is elébb, ott volt felállítva egy oltár, az előtt tartotta a misét a moszkvai érsek, és az megáldott bennünket s kiosztá közöttük saját kezeivel az Úr vacsoráját.

Azután feltűzték zászlónkra az őrangyal, Szent György angyal képét és választottak saját magunk közül tizenkét zászlótartó legényt mellé : hogy ha az egyik elesik, a másik vegye azt fel.

Akkor pedig kiszólitottak közülünk minden idegen ezredbeli tisztet, a kaplároktul kezdve az őrnagyokig és mindazoknak a helyeiket saját magunk embereiből töltötték be; egyszerre lettek társaink kapitányok és őrnagyok. Az én Pálom is őrnagy lett, mert okos, tanult fiú volt és tudott lenni. Én csak közkatona maradtam, mert nem tudok olvasni sem parancsolni, csak engedelmeskedni.

És akkor azt ^{Előre}mondák : előre !

Mi egy tömegben neki indultunk a mutatott várfalnak, csendesen, ünnepélyes hallgatással. Egy sem volt közülünk, a ki hátramaradt volna. Bátran haladtunk előre mindnyájan.

A várfalokról sötéten tátongtak le reánk az

ágyúk, mintha bámulnának rajta s nem tudnák, hogy mit szóljanak hozzánk?

Egész odáig haladtunk már, a hol a sánczok két kiálló szögletet képeznek, és csodálkoztunk rajta, hogy még egy lövés sem történt ellenünk.

Ekkor egy veres bástyatoronyból egy fénylő röpentyűt bocsátottak fel a magasba és a mint az szétpattant, azon pillanatban jobbról, balról és szemközt megdördültek a vár ágyúi s mint mikor a forgószél a szénarend közé vág, úgy csapott egyszerre három oldalról közénk a kartács és öreg gólyó.

A legelső lövésnél egy huszonnégyszögletes teke tiz társaimat a ki velem egy sorban állt, elsodorta, s engemet odatemetett valamennyi véres hullái alá, a honnan nem tudtam kimozdulni, mert nekem meg egy granátforgács vállamat tépte szét, most is itt a helye.

De azért láttam az egész jelenetet. Egyik lövés a másikat érte; a mindenünnen nekünk szegzett ágyú tekéi eleinte sűrű porfelleget vertek az egész térségen, mellyből csak a zászlóink lobogóját láttam előtünni. Tizenkétszer lebukott a zászló, és tizenháromszor felemelkedett újra. Mikor tizenharmadszor felállt, száz-

szor löttek reá, lobogóját úgy összetéptek a golyók, mint foszlányt, de még sem esett az le.

Azután lassankint eltisztult a porfelleg, a föld nem adott több port a vér miatt, az ágyúk is elhallgattak, és a mint akkor körül néztem, ott feküdt a téren az egész oráni ezred, abban a szép rendben, a mellyben kiindult; mint mikor, a szépen nőtt erdőt levágják; egyik fa jobbra a másik balra, de egyik sem messze a másiktól. Itt amott még vonaglott egy haldokló teteme, a legtöbb olyan szépen meg volt halva, hogy meg sem mozdult; egy egy elszakított kar, egy egy legördült fő hevert ott mellettem, a mi nem tudom honnan jöhetett oda? Elöttem is ott feküdt egy társam, a kit vállban szakított ketté a golyó. Ki tudja : mellyik volt?

Hanem a zászló ott állt a csatarend közepében most is és a jobbra balra eldült zászló-tartók között ott ült a földön egy vitéz, a ki azt kezében tartá.

A por és vér, mit a golyók felhánytak rá, csaknem ismeretlenné tévék arczat, de én még is megismertem őt. Az én Pálom volt az, ki a zászlót tartá kezében olly egyedül a halottak között.

Én nem birván hozzá vánszorogni, csak mesziről kiáltottam felé :

— Te vagy az Pál? Kedves Pálom?

Pál visszatekinte s a mint meglátott, meglobogtatá félkezével a zászlót s hősi lélekkel kiálta :

— Éljen a czár!

Azon pillanatban két golyó bűgött el feje fölött. Utánok sem nézett.

— Pál, kedves Pálom, meg vagy-e sebesülve? kérdezém tőle.

— Azt hiszem, hogy meg; viszonza ő; egy nagy golyó elsodorta alólam mind a két lábamat s most félczombig vagyok a homokban, a hogy leestem.

Csodálkoztam rajta nagyon, hisz öt édes anyja szent kenettel füröszte, hogy fegyver ne ártson neki, ő pedig csak egyre lobogtatá a zászlót.

Én azután hátra felé néztem, ha nem jön-e segítségünkre a tábor többi része és láttam, hogy az ezredek mind szépen visszatértek táborhelyeikre s felénk egy sem közeledik. Bizonyosan nagyon jól volt az úgy. A közkatona ne bírálja a vezérek tettét.

A mi feleink mind takarodót fűttak; hanem

a törökök nem mertek lejönni sánczaikból, hanem a mint ott látták a földön ülni az én Pálomat, zászlóval kezében, elkezdtek reá célba lövöldözni puskákkal.

Az én Pálom pedig csak ott ült és hallgatta az apró golyók füttyeit és mindenikről megmondta nekem, honnan jött, merre ment.

Egy épen a zászlónyelét érte, másik kalpagján furódott keresztül, a harmadik felső öltönyét szakítá fel s ott maradt zsebjében. Pál kivette azt és megmutatá nekem.

— Látod, hogy nem fog rajtad a golyó! mondék neki. Azt is csodálom, hogy lábadat hogy érte?

Este felé azután, hogy a sötétség és a köd eltakarta a csatatért, a céllövészek is elhallgattak a bástyán, és mi egyedül maradtunk.

Illyen hosszú éjszaka még Sibériában sincsen, mint ez a mienk volt. Ollyan lassan jártak az égen a csillagok, eleinte fenn volt a keskeny új hold az égen, azután az is lement. Mi azt hittük, hogy majd a sötétben eljönnek értünk a táborból és elvisznek innen. Ámde nem jött senki. Más dolguk volt bizonyosan.

Soká, igen soká feküdtem ott, félig ébren,

félíg álmodva s ezer iszonyú képet látva magam előtt; a míg végre elkezdett szürkülni az ég allja és közelgett a hajnal.

Az én Pálom még akkor is ott ült a hullák között s a mint látta, hogy én nem bírok már felemelkedni helyemről, odafordult hozzám és monda:

— A vár fokára fehér zászló van kitűzve.

A törökök fegyverszünetet adtak a mieinknek, hogy halottaikat eltemethessék.

Nem sokára jöttek a halottvivők, kettős saraglyáikkal, a főtisztek és egy nem harczoló tiszt, a kitől jobban félnek a katonák, mint az ellenség ágyúsaitól; ez megnézegette sorban az ott fekvőket, és rájuk mondá: „ez halott, ez is halott.“

Azokat szépen eltemették.

Csak mi ketten adtunk jelt, hogy élünk. Én eltagadtam a sebész előtt sérvemet, mert különben többül vágta volna le a karomat, azt mondtam, csak a rám hullottak teste nyomott le, s a mint azokat elszedték rólam, siettem én is Pál segítségére.

Nagy ovatossággal megfogluk kezeit, és úgy kihúztuk a földből, és íme egyik lábának sem volt semmi baja, olyan ép volt mind a

kettő, mint akármellyikünké. Pedig ő maga mondta, hogy elhordta a golyó.

A sebész úgy magyarázta meg a dolgot, hogy a golyó bizonyosan épen a lábainál csapott le s a mint alóluk mélyen kiszakította a földet, Pál azt hívé, hogy a lábát sodorta el s lábszáron felül esve a gödörbe, nem veheté észre csalódását.

Ez az eset nagy csudára adott okot, a katonák vállaikon vitték vissza az én Pálomat a táborba, a megmentett zászlóval együtt, és a főtisztek mind bámulva nézegették összevissza lyukgatott ruháit, mikén belül testén még csak egy karczolás sem látszott.

Ama nagy hatalmas vezér pedig tudositást küldé ez eset után Szentpétervárra : „hogy az oráni ezred kötelességét teljesité.”

Valaminthogy nagyon méltán iratott ezuttal : „miszerint az oráni ezredből csak egy sebesült meg és csak egy veszett el;“ mert sebesült én voltam magam, s az ezredet csak az én Pálom hagyta el egyedül. Több nem hiányzott közülök; egy rakáson voltak.

Az én Pálom mint őrnagy ment a csatába, mint ezredes tért vissza belőle.

És azután mindig előbbre ment a diadal útján, a czár kegyelmében.

De bármilyen nagy úr, bármilyen hős volt is, rólam soha sem feledkezett meg, hanem kieszközölte mindig, hogy oda tegyenek át, a hova neki kellett menni. Valahányszor a hadsor előtt elment, mindig megszólított, gyakran felkeresett, ha előörsön álltam, ivott a kulacsomból s marék pénzt adott, hogy legyen mi-ből megtöltetnem azt.

Tudta már mindenki jól, hogy ő sérthetlen; semmi fegyverrel neki ellenség nem árthat; a legvéresebb viadalban úgy járt, mint a keztyüs kéz a zúgó méhraj között.

Tisztelte is minden jó katona, s a ki nem tisztelte, azt mondom, hogy az rossz katona volt; mert csak a gyávák, a restek és az árulók nem szerethették őt.

Azok iránt kegyetlen tudott lenni. A kötelesség-mulasztást meg nem bocsátotta senkinek. Soha senkinek; még nekem sem. Mikor egyszer elvesztettem a fegyveremről a szuronyt, olyan ötven botot vágatott rám, a millyen csak illett. De nagyon jól cselekedte. Mert megérdemlettem azt.

Mikor Szebasztopolba küldék, a hova min-

den jó katonának dicsőség elmenni, az ellenség mingyárt észrevette, hogy ő is jelen van; mert a melly bástyát ő védelmezett, nem az ellenség közeledett ott a bástyához, hanem a bástya az ellenséghez.

Ő maga vezette mindig a rohamokat, ő intézte a munkálatokat s az ellenség czéllövészeivel annyit sem törődött, mint én a legyekkel.

Gyakran éjfélnben is felkölt és sorra vizsgálta az ágyúkat, ha mind rendben vannak-e?

Egy illy alkalommal egy fiatal tengerészt rajta kapott, hogy a rábizott mozsár mellett elaludt.

Pál dühösen rántá ki pisztolyát övéből s rákiálta, hogy keljen fel.

A legény rémülten ugrott fel előtte s elsápadt, reszketett, mint a nyárfa levél.

— Te aludtál az őrhelyen! rivallt rá a tábornok.

— Négy éjjel nem aludtam már uram, hebegé az ifjoncz; szemeim erővel leragadtak.

Az én Pálom dühbe jött e nyomorú mentésre s haragjában úgy üté arczul a pisztoly agyával a ficzkót, hogy egyik szeme kiugrott.

— Nesze gazember! Hogy máskor le ne ragadjon a szemed!

Azután hátra sem nézett, különben meglátta volna, hogy a megvakított ifjonecz egy vén tengerészhez tántorgott, ki őt karjai közé fogta s véres arczát kendőjével törölgeté meg.

Ez a vén tengerész volt annak az ifjúnak az apja.

Egy éjszaka az ellenség irtóztató tüzelést kezdett a Korniloff bástya ellen. Én ott álltam őrhelyemen, egy sánczkosár által fedve, mellynek felét elhordták az ellenséges golyók.

A jégeső nem jön olly sebesen, mint a reánk szórt tekék. Minden pillanatban három négy bomba szakadt szét mellettem s egyik-másik mellettem álló társam csak úgy bukott el oldalomnál. Én csak annyit hallottam, hogy egyet kiáltott s azután vége volt.

Ebben a pokoli tüzelésben láttam végig menni a bástyafokon a tábornokot. A mint a világító röppentyük fényénél megismerék tollas fővegét, egyszerre száz meg száz apró golyó süvöltött utána. Ő csak mosolyogva haladt a legnagyobb lövöldözés közepett.

A mint mellettem elhaladt, épen akkor kanyarodott el fejünk fölött egy sziszegő röppentyű.

— Tábornok vigyázz ! kiálték én reá.

— Ah, te vagy ott Péter! szólt felém fordulva, s kezével inte, hogy menjek vele. A röppentyű épen ott pattant el lábainál. Egy vonás sem mozdult meg arczán.

Ő elül ment, én utána; az ellenség legdühösebb tüzelése a bástyaszöglet ellen volt fordulva. Ott már egy egész ütegből csak két ágyú szólott. A többi szét volt rombolva.

— Miért nem lönek itt? kérdezé odaérkezve.

Egy vén tengerész felelt neki a sötétben.

— Ágyúink szétrepedtek.

— Újakat kell hozni! parancsolá Pál s rögtön elkülde engemet a bástyaboltozat alá, a honnan öt percz alatt köteleken és hengerekkel új ágyúkat vonszoltunk fel a bástyatetőre a fedett folyosókon át.

— Helyökre kell állítani! parancsolá Pál; s azonnal húsz ember hozzá fogott az ágyúhoz, hogy azt a lörésbe igazítsa.

Mi alatt tízig számlálunk, a húsz közül egy sem élt már, s az ágyú fele útján volt még.

Ujabb húsz ugrott hozzá; még előbbre tolták. Az ellenség kartács- és puskagolyóval fogadta őket. A sánczkosarakat helyreigazították, a mellvéd zsákjait feltorlaszolták és a második

húsz közül nem jött vissza több négynél. De az ágyú helyre volt állítva.

— Ki itt a tüzmaster? kérdé ekkor a tábornok.

— Én vagyok az; felelt a vén tengerész.

— Nézz oda jól; a honnan az ellenséget tüzelni látod, monda neki a tábornok. Jegyezd meg jól azt a pontot és célozz oda.

A tengerész azt mondta rá, hogy „jól van,” s lebukott az ágyú mellé a mellvédről kihasználva, hogy jobban láthasson.

E perczben az ellenség csak tömör golyókkal lőtt, és semmi világosság sem volt körülötünk, olyan sötét volt, hogy egymás mozdulatait nem láthattuk.

— Tudod-e már, hova kell lönöd? kérdé a tábornok.

— Tudom felelt a tengerész.

— Jól céloztál-e?

— Jól céloztam.

— No hát tüzelj.

Egy lobbanás történt parancsára; de az nem ágyú-, hanem pisztolylövés volt.

Az én Pálom a lövés után, mintha a föld dült volna ki alóla, oda bukott hozzám, s megkapaszkodva karomba, fuldokló hangon kiálta :

— Péter! halálosan vagyok megtalálva.

— Az lehetetlen! ordíték én magamon kívül.

— Úgy van! monda ő. Ez nem ellenség golyója volt; azért talált.

A vén tengerész pokoli kárörömmel kiálta oda :

— Igen, az enyim volt : a fiam szeméért.

A katonák dühödten rohantak a gyilkosra, de mire kezeiket kinyújták utána, már ő nem volt a bástyán többé; egy percz alatt levetette magát a mellvédről s szörnyet halt a sánczkarókba hullva. Bizonyára a legrövidebb utat választotta a pokolba.

Az én Pálom ott adta ki lelkét karjaim között.

Ellenség fegyvere nem árthatott neki, ha orosz fegyver nem éri, még mostan is élne.

Örizzen az Isten minden jó nemzetet saját fiai fegyverétől.

A rossz hely.

ROSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Az egyik azt mondja :

„Oda menjünk, oda !“

A másik azt mondja :

Fussunk onnan, fussunk.“

A nagy éles fogú czápák, a tengeri angyalok, ördögök azt mondogatják egymásnak :

„Oda menjünk, oda. Csoda világ van most a tengerben; édes vérrel tölt patakok omlanak a vizek közé, vendégség van a halaknak éjjel nappal; valami jótevő szellem, a halak gondviselése ember hússal táplálja választott népét, s nagy emeletes hajókat küldöz alá a tengerfenékre, hogy azokban lakjanak. Jó világ van.“

A szép ágbogas korallok, ezek az eleven virágai a tengernek, és a tarka fényes kagylók, azokkal a finom rost-szál érzékekkel, mondogatják egymásnak :

„Rossz világ van. Valami gonosz szellem oda fenn, a korallok és kagylók népének ostora

vasakat hajigál a tengerbe, összetöri a gyöngé ágacskákat, bezúzza a törékeny gyöngyházat nagy idomtalan gömbökkel, mik a kagylók és korallok bűnei miatt vannak feltalálva. Miért nem lehet elmennünk innen?“

A hollók, a hullakeselyük beszélnek egymásnak egyik fáról a másikra :

„Gyerünk oda. Terített asztal most a föld. Sirások nem győzik a munkát, segítsünk rajtuk szaporán. Az emberek megemlékeztek rólunk, legyünk irántok háladatosak.

A fecskék, ez emberszerető madarkák, ijedten fecsegek egymás közt :

„Ne menjetez többet oda; nincs ott hajlék, nincs ott menedék, tűz és villámlás az egész világ; nem rak ottan fészket énekes madár többé. Menjünk onnan, menjünk.“

Franczia vitézek, angol hősök, igaz hitű muzulmánok követik a zászlót, mellyet még a szél is keletnek lobogtat, s mondogatják vidám szóval :

„Oda menjünk, oda; ott teremnek az érdemrendek, hír, név, századokra átható dicsőség, merész harczok, vert ellenség. Oda menjünk, oda.

Jámbor, elcsüggedt orosz bajnokok nagy

búsan ülnek a füsttől fekete romokon, miknek kövei alatt egész temetője van már elesett hősöknek s gondolják magukban : mondani nem merik — :

„Jerünk innen, jerünk.“

.

Régen történt, nagyon régen ; talán már nem is emlékezik rá senki : hol és mikor ? hogy Oroszországnak nagy hadjárata volt egy kicsiny kis nemzet ellen.

Oroszországnak szoktak ilyen dicsőségteljes harczai lenni ; a hol százan egy ellen küzdenek , ágyúkkal pisztolyok ellen, a hol a kis kétségbeesett vergődő méhet egy erős kézcsapással földre üti a hatalmas óriás ; a kis méhe egyet dőf fulánkjával és azzal meghal ; a tenger harczol a naszád ellen ; a vihar párbajra hívja az erdők csemetéit. És milyen elégült lehet azután a tenger, ha egy olyan kis naszádot a kösziklához vágott, és a vihar hogy nyughatik el tépett babérain, mikor egy olyan kis csendes ligetet tövestül kiszaggatott.

Sok minden szép történhetik egy ilyen háborúban, a mi érdemes arra, hogy a győztes daliák dicsekedjenek vele, hogy emlékeit elvigyék magukkal diadaljel gyanánt, hogy utó-

daik szajról szájra adják azokat, hogy költőik hős mondákat írjanak felőlük, és vezéreik onnan nevezzék magukat.

Egy ilyen parányi népnek, melyet a hatalmas óriás egy lábnyomával elgázolt, volt egy szép virágzó városa; csendes, békességes város, sem falai, sem védsánczai, sem ágyúi nem voltak annak; nem őrzötték kapuit tűzaknák, sánczkarók, háromemeletes lögátnák; békés, jámbor polgárok építették oda házaikat, s a mik nagyobb épületek voltak a többinél, azok az Isten házai voltak.

Hatalmas orosz vezér jött erős haddal a tájra; nagy ágyúkkal, lovas csapatokkal; jött hogy keresse a dicsőséget.

„Hol keresed te itt a dicsőséget, jó dalia? Fegyvertelen földmivesek azok, a kiket magad előtt látsz, ekék azok és nem ágyúk; csendes utcák, nem váracsok, a mikre alátekintesz.“

A hadvezér örökíteni akarta nevét és azt hívé, hogy ezen a helyen kell annak megtörténni.

Azt a nevet pedig elfelejtette az utókor és senki sem tudja, kinek hívták?

Nevezzük őt mi Dulakoffnak.

Hisz a mai napokban annyi igazi hőse

volt az orosz népnek, a kinek a nevét még meg sem tanulták, már el is temették.

Dulakoff olyan büszke volt arra, hogy ezt a kis csendes várost egy éjszakán többől felforgatá!

Ki védte volna azt meg haragjának izzó tüze elől? Ki állhatott volna ellent elseprő fegyvereinek? Tűzbe omoljon a város, halálba a férfi, kárhozatba a nő! a csecsemőt verjétek a véres küszöbhez, a hajadont rántsátok el az oltár elől! Keresztények rontottak ma a pogányok városára.

Égő város véres piacza közepén ott álltak a felriadt nép papjai és öregei, tisztos megalázott fővel, és kiáltának elé:

— Te hatalmas, te erős! miért jössz erőtlenségnek, védtelenek ellen? mit pusztítasz el bennünket, kik magunkat nem védhetjük!

— Hogy példa legyen adva a makacsoknak, kemény szívűeknek, mellyből tanuljanak és megrémüljenek.

— Száz éves szorgalom áldását ne tipord el uram; könyörgének azok, kengyelét ölelve s térdelve előtte, mintha Isten volna.

— Épüljön fel, ha tud, újra! kiálta az s sarkantyúba kapta lovát s végig nyargalt az

égő városon, s midőn visszatekinte rá, gyönyörben úsztak szemei, egy lobogó lángtenger hullámozott végig a házakon, melyből a tornyok és templomok legmagasabban lobogtak elő, mint kezdő betűi azon soroknak, a mikből ott fenn olvassa az úr ítéletét.

A város végén, a rémulten futó néptömeg közepett, kétségbeesett nő ragadta meg a vezér lovának zabláját s a földön hurczoltatva meggázolt termetét, örült erőszakkal sikolta fel hozzá :

— Uram ! Egyetlen leányom elveszett ! Add vissza leányomat.

A tábornok mosolyogni tudott.

— Ha volt leányod, úgy most is megvan ; mert a mi van, az nem veszhet el.

Azzal utat tört magának a futók csoportjain keresztül, s kívül a városon felállt egy dombra s ott merengett gyönyörködve a ropogó lángok vad csatáján, ott nézte a tornyok beomlását, a füstök felhőit, az ég sziporkáit.

— Meg kell vallani, hogy ez gyönyörű látvány !

Írjátok fel e falakra, hogy az erősek haragja előtt porrá lesz az, a mi porból leve ; és

reszkessetek , a midőn a hatalmasokkal beszéltek, mert övék a világ

.

Ezt az esetet már régen elfeledte minden, azt sem tudják mikor, azt sem tudják, hol történt az? Régen elmúlt, régen eltemették nagyobb események.

Dulakoff még nagyobb, még hatalmasabb lett azóta; fény, hatalom, gazdagság omlott rá a sors jó kedvéből. Urának bizalma az elsők közé helyezé nevét. Czímei megszaporodtak; kincseinek számát sem tudhatá, palotája legfényesebb volt Akhtiárban, nyári laka legbájosabb a Jura hegy menedékei között.

És a mi legfőbb gyöngye a boldogságnak, e palotáknak volt miért olly fényeseknek lenni; a tábornoknak herczegi családból származott neje első delnő volt a moszkvai és szentpétervári teremekben, és leánya világot ígésző szépség, és fia egy hős, egy dalia, ki húsz éves korára maga szolgálta meg sarkantyúit s két érdemrendet hordott, mi előtt szakállat viselt volna.

Dulakoff tábornok keményszívű hadvezér volt a csatában, ottan aes triplex fedezte keblét, de gyöngéd, lágy szívű volt családja köré-

ben és gyermekeire még büszkébb, mint érdemrendjeire; büszkébb, mint Szebasztopol falaira, kikötőjére, hajóhadaira.

Pedig ezzel sok van mondva egy igaz orosz vitéz jellemrajzában.

Szebasztopol gyönyörű város, akármellyik pontján áll meg az ember, nem tud megválni tekintetétől.

Nem vár ez, hanem várak csatarendje, világtárlat mindennemű erődökből, hol sánczok, gátnák, bérczfalak és váracsok vannak kiállítva, mint a frank és angol bohók világtárlatain a gyermekjátékok. A nagy templomok tornyai, a paloták kupolái ragyognak a kelő napban.

Középen, a kikötő ércztükrén, ott fekszik a világhódító hajóraj, a sinopei győzelemre felvont zászlóival; mennydörgő üdvlövéseit a bástyák verik vissza.

Ah valóban, e helyen van a világ sarka, nem a gönczölöknél; ez a pont, melyet az üstökös sem ver ki tengelyéből, a meghódíthatlan, megközelíthetlen Olümp, hol az orosz mindenhatóság lakik s mennyköveit gyűjtögeti, mik egykor a világot szétrombolandják.

Óh, ha e helyet végig tekinté Oroszország

igaz fia, ne hullott-e méltán térdre, ne csókolá-e meg azt a földet, és ne sohajta-e magában :

— Bizony, te vagy az erők ereje, a hatalom kapuja, mellyen sem idő, sem emberkéz csorbát nem ejthet soha, s ha a világ össze fogna is omlani és a hegyek a tengerek közepébe beesnének; te akkor is megállanál és nem múlnál el, örök időknék városa!

A proféták, az ég ihlettjei, kik a szószékekből, kik az ég boltozat alatt, és az aranyozott templomok kupoláin belől a szent szavakat hirdetik, mondák azt erős szóval a népnek, a közvitézeknek és tábornokoknak, hogy a milly erők az ég kapui, és senki azokon Isten ellen be nem törhet, olly megvihatatlan a „dicső város“ halandó kéz előtt.

Ah, azt az örömet, azt a büszkeséget idegen költő tolla nem festheti soha, mit a buzgó orosz érez, ha e törhetetlen bástyájára gondol nemzetének, melly fél század óta harczra hívja fel az egész világot, és az egész világon senki sem meri azt meghallani; úgy tesznek, mintha nem tudnának róla, pedig azt az utolsó közkatona is tudja, ki a hatalmas birodalomban született, hogy ez most törhetlen védőfala, egykor

majd közepe leend a mindenütt uralkodó nagy Oroszországnak.

És Dulakoff igaz fia volt az orosz nemzetnek, ez öröm e büszkeség az ő szívét is emelte, mégis, ha két karjába két felől délczeg fia, szép leánya ölté karjait; elhomályosult Szebasztopol fölötti öröme és büszkesége; e két ölelő kar nagyobb öröm, nagyobb büszkeség volt reá nézve.

.

Miért történt? hogyan történt? senki sem tudná azt megmondani; légben volt-e? vízben volt-e, a föld párologta-e fel? eljött az idő, a mellyben az emberek imádkoztak a háborúért.

Egy hatalmas ember, ki bírta már a világ egyik felét, azt kérdezé : hát a másik fele kié legyen?

Megrettentek e kérdésre azok a népek, a kik a világ másik felét lakták, s rémültökben előkeresték ők is fegyvereiket, és újrakezdték az ösmesét, a mellyben a százkezü óriások hegyet hordtak hegy hátára, úgy ostromlák az Olympot.

Csakhogy most a gügászok fogják megverni Jupitert!

A félvilág ura, a midőn e harczra kivonta kardját, felemelé szavát az egek urához, és azt mondá Istennek : „harcolj én mellettem !“

Mintha az úr ott az égben csak szövetséges társa volna a világi nagy uraknak, és a ki többet tud neki ígérni, ahoz állna segítségül.

Az úr pedig azt felelé a föld hatalmasának : „por vagy ;“ és megszűnt az élni, és elment oda, a hol a czár és a koldus egyenlők.

És senki sem vette szívére az esetet és senki sem jegyzé fel, hogy az Isten felelt, a midőn megszólítatott. Ítéletet kértek tőle, és ő ítélt. Az ő nevével húzták ki a kardot, és ő kivette azt a megkezdő kezéből.

Hajh! a dicsőség napjai megrövidültek ezzel! Mint egy földsarki éj, olyan hosszú, olyan tartós lett a bánat a nagy orosz nemzet szívéen; ah méregbe mártott fegyverrel vannak ütve a vesztett csaták sebei. A hősök fogytak s a diadalnapok nem szaporodtak sírjaikkal.

Boldogok, a kik a legelső csatákban estek el, a kik nem számlálták vérök kihullását, a kik nem látták foszlányonként széttépve elmúlni régi dicsőségüket; összeomlani a megvívhatlan falakat, vízben, tűzben elmúlni a dicső hajóhadat egyenkint, darabonkint.

Három hírhedett tengernagy kereste és megtalálta halálát : Nachimoff, Korniloff, Isztomin. Mind a hárman egymás mellett fekszenek egyszerű sírkövek alatt; miért éltek volna tovább, ha a hajóhad elveszett? Mi szükségük volt az életre azontúl! Meghaltak, megnyugodtak.

Sírtak a nők, sírtak a férfiak is a nagy orosz nép honában; és méltó okuk volt sírni; ha ez a gyász eszökbe jutott.

Ki ismeri az ércszívű Dulakoffot, azt a férfit, a ki nem sírt soha?

Soha!

Elejétől végig ott volt a harcz véres színhelyén, minden családjával.

Látta elsüllyedni a tengerek Leviathan-jait; látta árboczhegyeikről a vízbe függeni az elmerült zászlókat. Nem bántkodott rajtuk; — áll még Szebasztopol!

Sírba kísérte régi barátjait, hallá elénekelni a halotti zsoltosmát a három admirál fölött, nem siratta meg őket. Halandók voltak. Dicsően estek el.

Látta ezerével elhullani nemzete fiait; nem irtózott a véres utczáktól, jött helyettük új ezer, megint annyian voltak, mint az előtt.

Palotái lángok martaléki lettek; mit törődött azokkal! a zöld halom hetven ágyújával drágább kincs minden palotánál.

És azután elveszett a zöld halom is.

Ez fájt neki, ez már nagyon fájt; de leküzdé keservét; hiszen csak egy halom volt az; minden tornya, minden bástyája áll még Szebasztopolnak s menydörögve felel ellenség szavára.

A Korniloff-bástya első ostrománál ott harczolt oldala mellett deli hős gyermeke; ott esett el szemei láttára, holtan, bevégezve hősi pályakörét örökre!

Ah ez tördöfés volt a bajnok szívének! És még sem sírt rajta. „Csak egy katona volt, maradtak elegendően.“ Az ostromló ellen vissza volt verve diadalmasan, s olyankor ne sirassa veszteségét senki, midőn minden örül. Hiszen, Szebasztopol áll még!

A tábornok némán hordá szívében ezt a mérges sebet; nem mutatta azt arcza senki-nek; de sokszor lehetett észrevenni, hogyan maradt állva azon a helyen, hol fia elesett és órákig elmélázott ottan.

Ágyúgolyók, tüzes tekék jöttek, repültek körülötte, dongva, süvöltve. Egy sem bántotta őt. Mintha valami volna homlokára

írva, mellyről rá ismernek, és mondják : ő az, ő az !

Tudták már a vezérek magukban, hogy a dicső város el fog tőlük veszni, és a ki azt tudta, azzal a reménnyel ment a mindennapos harczba, hogy talán hamarább meg fog halni, mint ez a nap bekövetkeznék.

El is hullott sok jó vitéz Dulakoff oldala mellől, de őt kerülte a halál, neki látni kellett azt a napot, megérni, túlélni és megsíratni, a midőn az orosz nép dicsőségéből a legfényesebb lapot kiszakítják, összetépik !

A midőn egy csapásokból kifáradhatlan kéz meg nem pihenő dühével ront az erős álló falakra, miktől mint a cserép, törnek azok össze; a halál egy csapással sírt is ás azoknak, kiket halomra ölt.

A föld reng a vívott fészek alatt, a leomló bástyák betöltik az árkot; egyik védő ágyú a másik után hallgat el, viszhangot sem ad már a feldúlt tüztelep; nincs egy folt a várban, melly véres ne volna; az ég szakadt le a földre s égő csillagokkal borítja el a küzdő csoportokat.

Most egyszerre elnémul minden ! Itt a vészes óra !

Egy kard távolára, egy kéz közelére kerül az ellenfél, megkérdeni tőlük : „kié hát a világ ?“

Férfi férfi ellen, mell a mellen fekvé, végzik el a harczot; ellenállhatlan az, kikerülhetlen az; meg kell nekik törni; és ha mindannyian vasból volnának is, és ha mindannyian hősök volnának is, meg kell hajolniok, meg kell törniök a hatalmasabb alatt.

Egy rémes ordítás tölti be a dicső város utczáit. És e kétségbeesett ordítás egy szóval kimondható :

„Vége !“

Számlálva vannak az órák, számlálva a percek, mikben az orosz vitézek a dicső várost magokénak fogják nevezhetni, és azután másé lesz a föld közepe, más őrzendi a világ kapuját.

Dulakoff úgy harczolt, mint egy örült. Hasztalan, nem győzött, nem esett el. Futó seregei úgy hurczolták el erővel a csatatérről, mellyről az ellenfélt nem lehetett elüzni többé. A védő tömegek a tengeröbölt hagyták közöttük és a büszke város között.

A tengeröböl túlsó partján, midőn a tolongó tömegek között félörülten nyargalt a tábornok, egy kétségbeesett nő ragadta meg

lovának zabláját s megállítá azt erőszakos kézzel, vadúl sikoltva fel hozzá :

— Ember! Egyetlen leányom elveszett. Add vissza leányomat.

A tábornok letekinte reá : tulajdon neje volt.

Reá nézett és azután vissza az elhagyott városra, melly fölött egy láng tenger lobogott, a miből az egyes váracsok égnek lövellő vulkánjai törtek olykor elő. A sötét tenger közepén égtek a győzhetlen armada utolsó hajói.

A tábornok számlálgatá a lobbanásokat : „ez a Pál erőd volt, ez a Mohiloff bástya, ez a tengerész tüztelep... óh fiam... óh leányom....

És lebukott a lóról, mint kit szél ütött meg, és a földön fekvé sirt keservesen, sirt éltében először; síratta holt fiát, a ki olyan hős volt, elvesztett hajadon leányát, a ki olyan szép volt, és a szép hajóhadat, mellynél különbet tenger nem hordozott és a dicső várost, mellynél hatalmasabb nem épül fel soha, a nagy Szebasztopol, mellyet ismét Akhtiarnak fognak nevezni ezentúl, és könnyei patakként omlottak...

..... Valjon gondolt-e ez órában a büszke tábornok valamire? — Valamire, a mi olyan régen történt, és a mi úgy hasonlít ehéz.

Tartalom.

	Lap.
A bajadére	1
A gyerkőcz	45
Drága föld	71
A veszélyes sakkjáték	87
Álma	101
A kertész a csatatéren	109
A sérthetlen	123
A rossz hely	145

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

VÉRES KÖNYV.

VÉRES KÖNYV.

CSATAKÉPEK

A

JELENKORI HÁBORUBÓL.

IRTA

JÓKAI MÓR.

III. KÖTET.

PESTEN,

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

MDCCCLV.

VÉRÉS KÖNYV.

СВЯТАКРЪК

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
1901

(100 1000)

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
1901

Az amazon.

Három francia és egy angol tiszt ültek együtt a sebastopoli tranchééknál.

A felállított sánczkosarak mögött vígan lobogott az örtüz, melly mellett a táborkar elismert legjobb punchfőzője, Clopinclopant alszázados keveri és osztja nagy fakalánnal a bajtársak poharaiba a párolgó italt, mellyet azok jó kedvvel szürcsölnek.

— Pompás, fölséges! magasztalja az italt Turlouroux, a vicennesi vadászezredtőli hadnagy. A francziának az a szerencsés természete van, hogy a mit élvez, azt úgy fel tudja dicserni maga előtt, miszerint a heringgel összevágott vereshagymában is tízféle illatot és ízt fedez fel s ha feltüzeli fantasiáját, az átkarolhatatlan markotányosné madame Hullabréde is sylphid lesz előtte.

És Turlouroux, mint igaz francia, nem

találja elégnek, hogy csak ő legyen lelkesülve, azt kívánja, hogy ebben más is osztozzék.

— Millyennek találod ezt a punchot, derék allié?

A megszólított allié, miszter M'Kildock, kapitány a Goldstreamektől, nagyot hörpent a bádog serlegből, csendes vérrel viszonzozva.

— Rosz, de iszom, mert nincs jobb.

— Mi baja? mi nem jó benne? kiált egyszerre mind a három sértett bajtárs, kik ép úgy érintve érezheték magukat a meggyalázott nemzeti punch által, mint az angol tisztek az „avis timides“ hírhedetett kifejezésében.

— Először is nem elég erős.

— Azaz finom!

— Másodszor kozmás.

— Az haut gout.

— Harmadszor kevés volt; töltsetek még egy pohárral.

Ezzel kibékülnek kaczagva s szent az egység ismét, a hogy lefestve látható tisztelt barátunk Vahot Imre naptárában.

Az oroszok a bástyákról egyremásra lövöldöznek még késő éjszaka is a szövetségeselek táborába, mintha azzal hamarább vége lenne a háborúnak.

A legvígabb poharazás közepett egy eltévedt bomba bukik be, mint ittas vendég fejte-
tővel a mulatozók közé, épen bele az örtüzbe;
ha két szeme lett volna, mind a kettőt kiégette
volna. Volt azonban két füle, annál fogva meg-
ragadák őt barátságosan M'Kildock és Tourlou-
roux s kihajíták a sáncz mögül; haragjában
ott megpukkadt.

— Goddam! egészen elrontotta a tüzünket,
szitkozódék a jó angol, Clopincloup meg azt
sajnálta, hogy mind tele lett a punch szénnel.

— Valjon nem a te amazonod volt az kis Du-
mas, a ki ezt a csinos cadeaut küldte nekünk.

A kérdés egy kis barna fiatal zuav had-
nagyhoz volt intézve, kinek minthogy épen
ollyan kondor hajzata volt, mint a nagy re-
gényírónak, azért elnevezék őt kis Dumasnak.
A derék hadnagy viselte az elnevezést, melly
a franczia táborban mindenkinek kijut, s tit-
kon magában meg volt győződve, hogy ha ő
mindazt leírná, a mit csak keblében visel, s
közönség elé bocsátná, nagy Dumasnak is ne-
veznék.

— Miféle amazonról van itt szó? kérde
M'Kildock, szivarát a szétdúlt parázspan meg-
gyújtva.

— Hát nem tudsz még róla semmit? szólt Tourlouroux; ah ezt meg kell hát hallanod; jer közelebb kicsi Dumas.

Az nem igen szokta magát kéretni, ha regényei elmondására hívták fel; a költők szívesen látják a figyelmes közönséget, csak a kritikusokat nem.

Kis Dumas, mint qualificált zuáv, törökösen maga alá szedé lábait. Csupán annyit kért az előszóban, hogy a mit elbeszél, azt mind föltétlenül hinni kell; közbe-közbe grimaceokat metszeni szabad; de egyéb glossák kikéretnek, a ki eltalál alatta szunnyadni, legalább annyit tegyen meg, hogy ne horkoljon.

A föltételek rectificáltattak s következett az elbeszélés.

Az almai csata reggelén, még szürkület előtt parancsot kaptunk a tábornoktól ezredünkkel megindulni a hegyek közé. Ezredesünk meghagyá, hogy senki löfegyverét meg ne töltse, mert feladatunk a legnagyobb csendben hatolni előre; mi is kiszedtük revolve-reinkből a töltéseket s úgy indultunk az útra.

Ez előkészület tudatá velünk, hogy ma meleg napunk fog lenni.

En elővontam anyámtól kapott amuletomat,

ajkaimhoz szorítám azt, azután rábíztam magamat jó kardomra és jó csillagzatomra.

(— Azon amulet egy bádogkulacs lesz, tele arakkal, sűgá Clopinclopant M'Kildock fülébe, mert csata előtt azt szokta ajkaikoz szorongatni nagyon.)

Elindulásunkkor már világos volt az ég, a gyönyörű Venus csillag épen akkor jött fel a láthatáron, a hajnal nimbusán keresztül ragyogva; a mezők madarai már kezdtek énekelni, minden ébredezett; annál meghatóbb volt, midőn félóra múlva a hegyszakadékok közé mélyedt utunkban másodszor léptünk bele az éjszakába. Ott még sötét volt egészen, minden aludt, rajtunk kívül nem látszott semmi élő.

Csendesen, legkisebb nesz nélkül haladtunk előre. A puska vállra vetve, a kardok felcsatolva, a dob a tambourok hátán. Még beszélni sem volt szabad.

Hová megyünk? hol érünk célhoz? azt senki sem gyanította a vezénylő ezredesen kívül, ki maga is gyalog jött velünk.

A mint tovább egy óránál haladtunk mindig befelé, mély vízmosások között, vágató hegyi patakok medrében, hol a százados roha-

dékban vállig szakad alá az ember, egyszerre meghalljuk az első dördülést a távolból.

Mi volt ez? Ágyúszó! Ágyúlövés volt.

A következő pillanatban nem egy, hanem tíz, hanem száz hasonló orgonaszó hangzott füleinkbe, némellyik olly közel, mintha épen fejünk fölött lönének, össze-vissza; öreggel apróval, mintha valami olymp-ostromló gygász, a kinek fogalma sincs a hangjegyekről, játszana egy óriási claviaturával ellátott zongorán, mellynek minden billentyűjére egy-egy paixhans durranik el, a harminczhatfontosok, mint a pedalbass brúgói bődülnek bele ollykor.

„Elkezdődött a bál!“ mondák a ficzkók egymás között, s látszott a szemeikből, hogy szeretnének ők is ott tánczolni benne.

Úgy látszott, hogy csak egy meredek hegy, mellynek oldalát nagy bükkfák nőtték be egész a tetőig, választ el bennünket a csatatérről. „Átugorjuk-e ezt a hegyet?“ kérdezik egymástól a katonák.

Itt megállított bennünket az ezredes s hangzott a parancsszó, hogy töltse meg mindenki fegyverét.

Azzal fel a hegytetőre!

A parancsnok jónak látta megtiltani a be-

szédet, pedig bizony felesleges volt, mert a ki hegynek szalad, nem igen van kedve énekelni. Az út gonosz, meredek lejtőn vitt felfelé, a zuávok csak puskáikra támaszkodva bírtak előre hatolni, a száraz haraszt csúszott az ember lába alatt, s mentül magasabbra jutottunk, annál meredekebb volt előttünk a hegy, úgy hogy egy pillanatra meg kellett állani az egész csapatnak, hogy kifújja magát.

Oda alant már javában folyt ekkor a concert. A kardalok is felhallatszottak már szépen s a gyönyörű trióból annyit vehettünk ki, hogy mi legközelebb vagyunk az oroszokhoz.

Annál jobb, legalább velünk kezdődik majd meg az allegro.

Előre fiúk! most már kiabálni is szabad, úgy is észrevettek már bennünket, a felállított örök elkezdtek ránk lövöldözni.

Néhány percz mulva a hegytetőn álltunk. Ez pompás látmány volt, megérdemlette azt a kis fáradságot. Alattunk a lángoló csatatér, dúló rohanó tömegeivel

— Reménylem, hogy nem akarod leírni most az almai csatát, szólt közbe M'Kildock, a mit már a Times, az Advertiser, a Moniteur, a Vasárnapi újság s valamennyi más európai

hírű lap hegyéről tövére elmondott, még a mi meg nem történt is.

— Tisztelt barátom! védé magát kis Dumas, én a criticát nem utasítom vissza, de a praeventivcensurának ellensége vagyok; ha készen vagyok az elbeszélésemmel, rója meg a mi nem tetszett benne, de előre ne töröljön ki belőle semmit, mert az illiberalis dolog.

M’Kildock elismerte, hogy a francziának rettenetes igaza van. Csak folytassa :

Az angol ezredek vörös tömegei, mint egy hosszú vérbemártott kigyó látszottak a szélső oldalon, melly vonaglik¹, csavarog, fejével farkával ellenfelére csapkod, egy nagy szürke négyszegletű süldisznóra, mellynek ezernyi tüskéi berzenkedve ragyognak a napvilágnál.

A tüzokádó ágyúk ollykor szétvagdalják a hosszú piros kigyót, percz mulva megint összeforr az, végre a szürke tömeg sárga sisakjaival egyszerre előre veti magát, a piros vonal közepének rohanva egész súlyával.

Minket a borzalom lepett el, felülről tekintve azt kelle hinnünk, hogy keresztül fognak hömpölyödni az angol seregen, hogy el fogják azt sodorni, mintha csak festve lett volna oda.

De nem történt az. A piros vonal most egyszerre meggörbült, a közepe megállt helyében, mint a fal, s a két vége összehajlott az ostromló ellenség körül, mint egy érczyűrű, mint egy öv, melly azt agyonszorítani képes. A tuskés szörnyeteg kénytelen volt visszahúzni négy-szegletű testét, ha azt nem akarta, hogy most mindjárt gömbölyüre nyomják, a négyszög fut, és nem is parallelepipedon többé, hanem trapezium, mellynek valaha az egyik oldalát rövidebbre szabták a másiknál. Hurrah angolok! hurrah! dicsőül küzdtetek. A diadal mienk.

— A négy hadfi elragadtatva üti össze poharait s az angol is elismeri, hogy az előadás nem olyan rossz, mint a millyen lehetett volna.

Ekkor bukkantak elő a francia ezredek; eddig csak a folyó szakadékain túl emelkedő füstoszlopokat láttuk, a mik gyanítani engedék, hogy ott is folyik a harcz; egy könnyű széllebbenés félreecsapta a füstködöt s éigig ható „vive l'empereur!” kiáltással özönlött keresztül a meredek parton a mieink serege, középen meg lehete ismerni a herczeget, Napoleont, s a mostani fővezért, a mellettük állókat csak úgy sodorták le lovaikról a golyók: az átkozott kar-

tács olyan gyalogutakat vágott seregünkben, hogy végig lehetett rajtok látni, de azok rohantak előre feltarthatlanul, szegzett szurony-nyal, s lelkesülten kiálták: „vive l'empereur!“ még a sziklák is visszahangoztatták a harci jelszót.

Hát mi rosszabbak lettünk volna-e a sziklák-nál! Ne kiáltottuk volna mi is, hogy éljen a császár! midőn ég, föld, levegő, fű, fa, minden azt hangoztatta. Ki tarthatatt volna vissza bennünket többé. Neki az ágyúknak, neki a középnek; a ficzkók meg voltak örülve, úgy futottak előre; előtte való nap az oroszok levágták azon az oldalon a fákat s torlaszokat húztak belőlük a hegy alatt. Mi volt az nekünk? Annyit sem állt ellent, mint a chinai festett várak; a zuávok keresztül másztak a levágott fákon, mi előtt az oroszoknak eszükbe jutott volna, azt a vonalt védelmezni. Azután nem nézett senki sem előre, sem hátra, hanem rohant, a hol leg-sűrűbbnek látta az embert.

Ha valakinek eszébe jutott volna gondolkozni akkor, elképzelheté magában, hogy itt bennünket tisztára levághatnak, leágyúzhatnak az utolsó emberig, mielőtt szuronyaink hegyével valami elevenhez érhetnénk. Egye-

nesen az ágyúk torkának, az erős négyszögöknek rohantunk.

A puska ropogott minden oldalról, a golyók fűtyöltek, tán talált is egy kettő, az ember ilyenkor azt sem érzi, hol lötték meg? Egyszerre az üres sánczok előtt álltunk! Üresen, tisztán voltak azok hagyva, egy ember sem védelmezte, egy ágyú sem volt a sánczokosarak között, a nélkül, hogy egy lövésre időt adtak volna maguknak, elhordták azokat; az egész egy tömegben visszahúzódni látszott, csak a tábori kemenczék körül látszott még valami küzdés, miket a francia ágyúk keresztül kasúl lyukgattak.

Az ellenségből csak az maradt ott, a mi a földön feküdt.

Nem messze a sánczolatokon belül állt egy pompás czímeres hintó, melyből a lovakat kifogták; „ez a fővezér hintaja!” kiáltám társaimnak.

(— Könnyű volt önnek azt kiáltani, szólt M’Kildock, miután a Timesben olvasta az „egy angol tiszt anecdotáit az almai csatáról.”)

Az elbeszélő víg kedélylyel felelt a paradox tréfára.

— Azért se legyen önnek igaza, mert a

mint odarohantam a hintóhoz, melly nem volt az orosz fővezéré, egy félig elalélt alakot láttam benne feküdni, ki a vánkosok közé volt roskadva.

(— Az pedig egy orosz tiszt volt, a ki öntől egy pohár pálinkát kért, s míg ön kulacsát szájához tartotta, hirtelen rejtett pisztolyt vont elő s önt azzal orozva agyonlőtte. Ez is ott van a fenntisztelt anecdoták között.)

— Megint czél mellé lőttél bajtárs, mert az nem volt orosz tiszt, hanem egy szép delnő; de még is annyi igaz, hogy a midőn rejtett szemeit fölemelve, reám tüzelt velők, agyon voltam löve, tökéletesebben, mint a fenntisztelt kulacskölcsönző bajtárs.

— Aha, már ez jobb.

— Sokkal rosszabb. A delnő összetevé kezeit, a legparányibb, a legfehérebb kezeket, a miket valaha könyörögni láttam s édes reszketeg hangon rebegé: „Pardon monsieur! Ah ayez pitié de moi!”

Ah, ha ezt hallottátok volna!

— Madame, szóltam én, udvarias üdvözléssel, minővel egy franczia katona még a csatatéren is tartozik delnök irányában; madame, mi nem viselünk harczot hölgyek ellen; ön

ellenségeink táborában van ugyan, de azért ellenségeink közé nem tartozik.

A delnő hálatalten nyújtotta felém szép kezét s én egy forró szorítást érzék, melly egy pillanatra elfeledteté velem az egész háborút, a futó ellenséget, és a diadalt.

— Madame, mondák neki, maradjon ön bizton hintájában, itt senki sem fogja önt bántani. Ön az én foglyom.

De egy pillantás e minden képzeletet felülmúló kék szemekből tudatá velem, hogy inkább én vagyok a foglya.

Mi nem üldözhetők az ellent messzire, be kellett érünk vele, hogy táborhelyét elfoglalók s én visszasiettem szép foglyomhoz.

Ott ült a kocsiban most is; szép szőke hajfürtei gazdag tömegekben omlottak szét gyönyörű keblén, melly szokatlan érzelmektől látszott lihegni.

— Az igen szép öntől madame, mondk, hogy hintáját el nem hagyta s engemet bevárt.

— Ha akartam volna, sem teheték különben, mert meg vagyok sebesülve.

— Mon Dieu: kiálték fel én ijedten, hol van ön megsértve madame?

— Úgy hiszem, egy ágyúgolyó ütötte meg térdemet.

— Ah, c'est affreuse! Futok orvosért.

— Ne tegye ön uram, ne, ne, a világért sem! kiálta utánam az amazon. Látszott arcának fönséges elpirulásán, hogy készebb meghalni, mint szentségtelen szemek tekintetének kitenni sebeit.

Ah, ez spartai jellem!

— Madame! Legalább legyen szabad sátoromat felajánlanom.

(— A mi még nem is volt; veté közbe Clopinclopant.)

— Igen hogy nem volt, de rögtön készítették. „Ah monsieur, szólt még jobban elpirulva a delnő, hogy gondolja ön, hogy én önnel egy sátorban legyek?

Siettem magamat kimenteni.

— Par Dieu madame, ezt nem úgy értettem, én önnek kizárólagosan átengedem sátoromat s magam künn hálok a gyepen.

(M'Kildock hangosan felkaczagott e szóra s midőn az elbeszélő megtámadá, hogy miért kaczag? azt állítá, hogy ő csak köhögést akart az által helyettesíteni, szokása mindig, mikor köhögni akar, inkább kaczagni helyette, mint-

hogy ez sokkal kellemetesebb neme a tüdőfárasztásnak.)

— A sátor estig elkészült, az én foglyom addig hintájában maradt. Gyönyörű arcán látszott : mennyire kell szenvednie; ah ez arcznak egy mosolya fél Moszkaországgal kibékített volna.

— Értsd alatta a nőnemen levő felét Moszkaországnak, jegyzé meg M'Kildock.

— Igen. — A hölgynek meg kelle engedni, hogy a sátor elkészülvén, lesegítsem őt hintájából, a mi máskép nem történhetett, minthogy két karomra kellett őt vennem, s úgy szállítanom fekhelyéig. Azon pillanatban kelle parancsot kapnom ezredesemtől, hogy menjek rapportra a tábornokhoz.

Én elbucsúztam szép idegenemtől s kérdezém, hogy nem tehetnék-e érte valamit a tábornagnál?

Ő megszólalt. Szenvedő, szívig ható hangon monda :

— Igen, monsieur. Ön engem lekötelezhet. Az én nevem Torlatievna. Oroszhon legmagasabb családainak ivadéka vagyok. Mint nemzetem hű leánya, eljöttem én is harczolni az idegen ellen s büszkén vallom ezt be, és nem remegek senki előtt.

A hang, mellyen ezt mondta egy spartai hösnée volt; én lehajoltam, hogy megcsókoljam kezeit. — Kettő van, a mit ellenségemben is tisztetek; a honszerelmet és a szép asszonyt. A kettőt együtt láttam magam előtt.

Egy óra alatt megjártam az utat, s visszatértem küldetésemből.

A szép Torlatievna egy észvesztő mosollyal fogadott, melly keresztül kasúl járt rajtam. Kért, hogy üljek le mellé.

— Madame, szóltam hozzá, ön szabad. A tábornoknál szóltam ön mellett, s ő azt felelte, hogy fogassak lovat önnek hintájába s szállíttassam önt a legelső orosz őrszemig; mi tiszteljük a hölgyeket s ellenük nem harczolunk.

A hölgy azt felelé, hogy illy nemes bánásmód őt megszégyeníti, hogy azt nem fogadhatja el, ő nem engedi magát semminek tekinteni; ő nálam marad fogolyul, míg váltságdíját megküldik, álljon az bár milliókból, vagy a míg egy francia tábornokot elfognak s őt azért kicserélik. Ő hivatkozik rá, hogy mint fegyveres harczos, hadi foglyul tekintendő.

— Madame, mondék, én örülnék e szerencsének, de a tábornok parancsolatja szent, önnek innen mennie kell.

A hölgy hosszú, méla tekintetet vetett rám, ha sokáig így néz, még magam is el találok szökni vele.

— Tehát Isten önnel; szólt susogva s egészen nő volt, midőn kezét nyújtá felém. Isten önnel. Szólt és megszorítá kezemet.

Ah, ekkor tértem magamhoz. Ekkor tekinték szívébe.

— Torlatievna! mondék lelkesülve; ön távozik, de nem örökre tőlem. Ön elviszi most magával szívemet, de én érte fogok menni. Mi bevesszük|Szebasztopolts akkor én önt fölkeresem; adja ide az adressét; melly utczában lakik és sub micsoda numero?

Ő megtagadólag intett kezével, tompa, enyészetes hangon monda:

—Ha keressz,Szebastzopol romjai alatt fogsz csak megtalálni.

— Nem, nem Torlatievna. Azzal a gondolattal hagyjon fel. Menjen le a pinczébe, mikor mi bombázni fogunk, mert biz Isten, az nem tréfa. Mások dicsőségért küzdenek Akhtiár előtt, én csak önért fogok harczolni.

— Úgy a torlaszoknál találkozunk; monda ő büszkén s készen álló hintájába veté magát. Úgy látszék, hogy a térde sem fájt már olyan

nagyon , mert segítség nélkül lépett fel a hágcsón.

Az egész úton egy szót sem szólt többé hozzám ; csak midőn az utolsó örszemhez értünk , akkor fordult ismét felém , lelkesülten rebegve :

— A torlaszoknál találkozunk.

Én pedig bámulva maradtam el ott s utána néztem , míg hintaja el nem tűnt szemeim elől. Óh dicső Torlatievna!

Azóta sokszor találkozunk egymással. Midőn az ostromgátakat építjük , gyakran látom öt megjelenni a mellvédeknel ; piros ruhában , fekete kabátkában , fehér tollas főveggel. Ott jár kel a lövegek között s ha néha észrevesz , felém irányoz egy ágyút s saját fehér kezével süti el rám. A golyó messze süvölt el fölöttem. Én visszafelelek neki s egy pár szegény felrúgott orosz veszi át az üzenetet.

Igy enyelgünk mi egymással , így so hajtózunk egymás után. Valódi plátói szerelem ! Egyik ágyútelepből a másikba.

— Valjon nem volt-e valami szerelmes levél azon bombába rejtve , melly az imént kőzénk esett? monda M'Kildock tréfásan.

— Kitelik tőle ez a gyöngédség ; szólt a kis

francia, s rögtön felugrott a tűz mellől s kímászott a sánczon, hogy felkeresse a bomba darabjait.

Midőn egyedül maradtak, azt kérdezé Clopinclopant az angoltól.

— Miért mosolyogtál te, valahányszor ez a fiú Torlatievna nevét kimondta. Ismered tán?

— Nagyon is.

— Hol láttad?

— Még Szentpétervárott, midőn a követségénél voltam. Akkor nem igen volt a nemzetiség iránt személyválogató. Valami csínja jött ki, mintha titkos összejövedeleket történtek volna nála; bizonyíthatom, hogy nem political összejövedeleket; e miatt el kellett neki Krimiába jönni. Krimiában meglehetősen unalmas az élet; különösen egy ostromolt városban. Szegényke jónak látta társaságot változtatni, azért kocsizott ki az almai csatába s ott a legelső francia hadnagy által elfogatta magát. Szerencsétlenségére egy sentimentalis védőre akadt, a ki kegyes volt őt félreérteni s egy udvariatlan tábornokra, a ki visszaadta szabadságát, a nélkül, hogy látni kívánta volna. Így ő nem juthatott új hatásköréhez. Visszatérve Alma alól, ide jött ki a Csernaja melletti villájába, a

midőn Balaklavától a tábornok kiküldött bennünket, hogy azt a helyet foglaljuk el. Én már akkor régen hallottam hírét az almai amazonnak, kiről azt írták és beszélték, hogy ott sebet kapott, s most itt e villában lakik, de még nem tudtam, hogy kit legyen benne szerencsém tisztelni: a midőn összetalálkoztam vele. — Ah, hát maga az Torta? — mert én csak Tortának szoktam nevezni rövidség okáért. Maga az a híres amazon. Ne csináljon hát olyan haragos képet! Ő tekintélyt akart mutatni társaim előtt, de mindenütt utjában talált engem, ki annyi bohó kalandot juttattam eszébe, a mit együtt megértünk, hogy hahotával kaczagott mindenki. Reggelre az amazon megszökött villájából. Mondják, hogy felkereste a francia tábornokot, felszólítva őt, hogy kedvéért változtassa meg a hadi rendet, állítsa az angolokat balszárnnyra, s adjon helyette francziákat a tulsó félre, a kik udvariasabbak. A mint gyanítom, ez indítványa nem támogatott különös sikerrel a hadi tanácsban. Többé vissza sem jött azután villájába, hanem haza ment Szebasztopolba, hol hihetőleg ismét élénkebb lesz a saison, ha a nagyherczegek megérkeznek.

M'Kildock alig fogta be száját, midőn a kis francia visszaérkezett a sánczok elől. Csakugyan kapott egy bombacserepet valahol, de abból nem tudott meg egyebet, mint hogy a keze kormos lett tőle.

Egy lövés dördült el a várfokon s percz mulva egy öreg golyó bűgött el a beszélgetők feje fölött.

— Ah Torlatievna! sohajta a kis francia, és csókot vetett kezével az ártatlanul elrepülő golyó után.

Néhány nap múlt el ismét a hosszú ostromidőből; a francia viárcok mind közelebb vonultak az orosz sánczokhoz, alig voltak már néhány száz lépésnyire egymástól.

A francia minden dologból tud magának mulatságot csinálni: a legunalmasabb árokásás közepett jó tréfa volt elnézni, mint jelen meg az orosz sánczokon rendesen ebéd után egy piros szoknyás amazon, hogy nem restell órahosszat elnézdegélni hosszú távcsövével a francia táborra.

Azután meg azt lesték el, hogy e vitéz amazon, a mint megpillantja a sánczok között a mi kis francia tisztünket, rögtön előhozat egy ártatlan háromfontos ágyút szolgálival, s azt megtöltetve, elkezd rá saját kezeivel lövöldözni példás makacssággal. A golyók soha sem találhatnak, látszik, hogy csak magánmulatság nála az egész.

A kis Dumas egészen megtisztelve érzi magát e különös kitüntetés által. Mihelyt valahol mutatja magát, rögtön elkezdenek körüle dongani a három fontos darazsak.

Tábornoka egy ízben aggodalmasan tevé azon észrevételt, hogy tán jó volna ovatosabbnak lennie ; a kis Dumas nevetve viszonzott.

— Hiszen látja ön, hogy csak kaczérkodik velem az asszony.

Mikor aztán nagyon közel füttyentett mellette a golyó, akkor legalább megtett annyit, hogy kis tábori sipkájával udvariasan üdvözölve köszönté a figyelmes megkülönböztetést.

Egy estve a legsűrűbb zápor közepett az osztályparancsnok rendeletére tizenkét enfants perdus, tizenkét veszett fiú a zuávok közül hasonfekve megindult az orosz sánczok kémsemlészetére. A kis Dumas vezette őket.

Az emlékezetes zöld dombot kellett kikémlelniök, a honnan szoktak rendszeren az oroszok előtörni, midőn az ostromárkokat meglepni akarják.

A feladat merész volt: az ellenfél előőrsei között észrevétlenül keresztül csúszni, belopózni sáncaik közé, összejární erömlveiket, hallgatözni, leskelödni és ismét visszatérni.

Az éj különben kedvezö volt a vállalatra. Olly sötét volt, hogy tíz lépésnyire nem lehetett látni, s az esö zúgásától nem lehetett hallani azt a parányi neszt, a mit a térden csúszó csapat járása s halk suttogásai támasztának.

Elöl ment két zuáv, kettözük között maga a tiszt, a szuronyos löfegyver vállakra akasztva, a kard fogaik között. Utánuk hármásával a többi, ugyanazon nyomon.

Már az orosz táborvonalba értek, jobbról, balról a kiállított előörsök kiáltása hangzik: „ki vagy? ki vagy?”

A lovas örlárat megy végig a táborvonalon; hangzik a földön közalgö dübörgése. A zuávok a földre lapulnak előtte, keresztül gázolhatnának rajtok s még sem vennék öket észre. Alig hat lépésnyi távolban poroszkálnak el mellettük a lovasok. A hosszú táborvonalon

mindig távolabb hangzik felváltott kiáltása az orosz előörsöknek : „örjárat haladj!”

A zuávok újra felemelik fejeiket, most már nincs mitől tartani, ezek egy óráig vissza nem térnek s addig ők bevégzik kémjáratukat. Tehát csak gyorsan előre!

A sánczárkokba bocsátkoznak, végig másznak az árkok oldalain, ügyesen, mint a hiúz, a kettős örök háta mögé kerülnek; azt is hallják, hogy mit beszélnek egymással? a szuronynyal le lehetne őket döfni, a nélkül, hogy egyet szólhatnának.

Sietve összejárták az egész dombkörületet, mint a kigyók, olly csendesen, észrevétlenül, beleskelődtek az ellenség tűzagnáiba, megszámlálták álarczozott lövegeit s ismét egy csoportba gyűlve, az elébbi nyomon indultak visszafelé.

Az eső záporban omlott, de jó volt a zápor nekik, mert a halál elől rejté el őket. Már szinte túl voltak az előörsi lánczolaton, midőn egyszerre a legelöl csúszó tiszt egy halk sziszzenéssel inté társait, hogy álljanak meg; mindnyájan visszafojtják lélekezeteiket s a földre lapulnak. Már jól kivehetni az alakot a sötétben; hosszú köpenybe van az burkolva s egye-

nesen feljök tartani látszik. Egy kiáltás s mindnyájának vége.

E pillanatban, mintha minden ellenük esküdt volna; a szebasztopoli erődök egyikén egy világító golyót lönek fel a magasban s az néhány percze felderíti az éjszakai sötétet, véres világot vetve a tájékra.

A merész zuávok el vannak árulva! Az idegen alak meglátta őket. Ki az? Egy nő; egy amazon, rövid köntösben; bő köpenybe burkolva : Torlatievna.

Meglátja a golyó izzó fényénél a lábai előtt heverő alakokat s az első pillanatban azt hiszi, hogy azok halottak, kik temetetlen maradtak ott korábbi csatából; odalép hozzájuk, s a mint a legelsőhöz lehajol közülok, az felszökik hozzá, s mielőtt ideje lett volna sikoltani, bezárja ajkait — forró, elnémító, lepecsételő csókkal.

A kis Dumas a merész kalandor. Egy csókot a hölgy ajkára, egyet-egyet szép szemeire, hogy ne is szólhasson, ne is láthasson; az alatt társai sietve vonulnak tova; a fénygolyó elpattan a levegőben s ismét sötét lesz minden. Talán még sem pattant olyan nagyot, mint az a csók, melyet a merész franczia a szép amazon

ajkáról rabolt, s azzal futott messze távozott társai után.

A szép amazonnak csak azután jutott eszébe, hogy utána kellett volna löni !

Mire zajt ütött az előőrök között, akkorra már a zuávcsapat lőtávolon kívül volt s az utánuk küldött golyók csak azt bizonyíták, hogy Szebasztopolban nem adnak pénzt a puska-
porért, egyebet semmit.

A másnapi orosz hadi jelentésben azonban olvasható volt, hogy a mult éjjel csak a derék önkénytes amazon Torlatievna grófnő merész és éber magaviseletének köszönhetni, hogy egy lopva közelítő ellenséges csapat kémsemlésze meghiúsult.

A fegyvertelen.

I.

Van egy boldog ország, mellynek földjén ellenség meg nem pihent soha, ha csak halott formában nem. Az idegenek ezt az országot nevezik Circassiának, a miről a bennlakók nem tudnak semmit, mert ők magukat nem így nevezik.

A földképeken szépen határokat is vontak számukra, ki is festették azokat mindenféle színekkel, kerületekre osztották; eddig tart az egyik, addig a másik. Azonban mindez nem ártott nekik semmit, és ők nem tudnak arról, hogy hová festették számukra a mappákon a határt.

Ha én valami gazdag nemzet bölcse volnék, azt mondanám, hogy ez az ország nagyon szánalomra méltó, mert nincsenek sem vasutai, sem kristály palotái, mert fővárosaiban nem laknak olyan gazdag emberek, a kik millio-

mokat vesznek be, s palotákat építenek, mert nincsenek márványból és érczből emelt történeti emlékeik, s főfő embereik nem ülnek az európai hatalmasságok udvaraiban; — mint-hogy azonban szerencsémre a jámbor magyar nép együgyű mesélgetője vagyok, hozzám fér, hogy ezt a kis cserkeszföldet igen boldog országnak találjam hölgyeinek szép szemeiért s férfiainak bátor szívéért; egyebet tőlünk is bajosan irigyelhetne valaki.

Édes szerelemben, diadalmas harczban folyik le az élet, a jövőendő gondja nem nyomja senki vállát; az apa nem hágy fiára egyebet kardjánál, a testvérek nem vesznek össze az osztályon : minden leány hős férjet kap, kinek házához nem visz sem zongorát, sem ékszereket, hanem szelid nyájas arcot, hű szívet, munkás kezeket s nem háborgatják őket a fáin világnak keresve keresett bajai.

Egyik törzsökét e népnek hívják avaroknak. Talán ők képezik azt a hős törzsökfát, mellyről a hatalmas avar nép elszármazott, a kikről alig is tudnak többet, mint hogy elmentek és nem jöttek vissza többé. Talán még most is várják őket, s van az esztendőnek olyan napja, a mikor minden háznál asztalt terí-

tenek üresen hagyott székeket rakva mellé, az ezernyi-ezer esztendő előtt eltávozott testvérek számára

Az avar népfaj egyikét képezi a kaukazusi hét nemzetségnek, melly szent hetes szám valamennyi ősmagyar hagyományban előfordul, s az avar faj ismét hét családra oszlik széllyel, mellyek között emberek emlékezete óta legtekintélyesebb volt az Andi család. Az öregeknél itt volt a legtöbb bölcsesség, azért a legtávolabb vidékekről is gyakran eljártak hozzájuk tanácsot kérni s viszályaikban közbirákul őket hívták fel; az ő leányaik voltak a legszebbek az egész avar faj között s szerencsájének tarthatta a szomszéd kazikumuk nemzetbeli előkelő legény, ha egy közrendi Andi leány kezét megnyerheté. Az ő paripáik voltak a legjobb futók s a harczban megállóak, náluk maradt meg a legtöbb történeti emléke a fajnak, híres kopják, kardok, a mik hétszáz esztendő előtt mint diadaljelek jutottak az ősapák kezeibe, s azóta hétszer hét ivadékot kiszolgáltak, még most is meg vannak a fiak birtokában, s bizonyosságot tehet róla az ellenség, ha olyan jól fognak-e most is, mint az előtt?

A kies Nilár völgyében fekszik az Andi csa-

lád fölhelye, Karasszó helység : várnak is beillik. Sebes rohanású hegyi folyam zúg el mellette két felől s csak a tömött szikla, melyre a házak épültek, őrizi azokat, hogy a rohanó víz rég el nem söpörte onnan. Két felől nagy meredek bércek emelkednek körülötte, miken csak egy szűk hegyszakadékon át van bejárás az avar földre, olyan keskeny úton, hogy két lovas alig mehet el egymás mellett, ezt a bejárást őrzi a Karasszó erős helye, mert ha nekik tetszik két felől elzárni zsilipekkel a mellettük elfolyó patakot, az egy nap alatt úgy megárad, hogy elrekeszti az egész szűk hegyi utat s oda senki be nem mehet.

E sok tekintetben nevezetes falu előljárója volt a jelen század negyedik évtizedében Merisz bég, ki lehetett akkor mintegy ötven éves. Két fiai közül egyiket hiták Balkár bégnek, másikat Gyáma bégnek. Ez húsz, amaz huszonkét éves volt körülbelől.

Balkár bég háza volt a legszebb, legnagyobb az egész Nilár völgyben, köröskörül kigyósan faragott oszlopok tartották tetejét, mellyen köröskörül lehetett járni, s mellyre vén vadszöllök venyigéi kapaszkodtak fel, piros zománczos leveleikkel, szétterjengve az abla-

kok körül. A ház párkányozata czifrán ki volt rakva agyaras vadkan fejekkel, szarvas ágbo-gokkal, miket vadászon ejtettek el.

Csinos kamarákra volt elosztva a kiseded fakastély. Mindjárt a belépésnél a tűzhelyes konyha, réz és faedényeivel, túl rajta a tágas étkező terem, alacsony lábatlan börszékekkel, felaggatott ivókürtökkel, kupákkal, s a hosszú gerendákról alácsüngő négylábu kecskebőrtömlőkkel, mik piros füstölt hús s szalonnaoldalak közül barnállott elő, feszülésig töltve levén tejből készült erős szeszitallal. Innen nyíltak kétfelé a családtagok elkülönözött szobái, egy a férfiaknak, a másik a nők számára. Az utóbbiszoba drága szőnyeggel volt bevonva, mik anyáról anyára maradtak a családnál, sőt még a kereveten egy lant forma koboz is látszott, kilencz ezüst húrral, annak bizonyosságul, hogy valamelyik ösanyja az Andi családnak fiatal korában énekhez is értett. A férfiszubában egészen másnemű fényüzést lehetett szemlélni; czifra párduczbőrök, medvetakarók voltak leterítve a falak mentében; szerte a falakon egész csoportozatok összerakva nyilakból, fejszékéből, s hajító kopjából, rézszegekkel kiveret bőrpaizs alatt keresztbefektetett lobo-

gós zászlók, félholdas lófarkak, szeges buzogányok s sarlóforma kardok. És minden fegyvernek meg volt a maga története. Sokat értek azok viselőik kezében! Ha úgy pénzzel meg lehetne venni az életet, mennyi arannyal ezüsttel felérne ez a sok vasdarab, a mi annyi életet elvett ingyen.

A főajtó felett függ csupán egyedül egy hüvelytelen egyenes kard, mellyre szent képek s latin mondások vannak kiverve arannyal. Ezt a kardot meglátni messze földről eljönnek a frank utazók, mert azt hétszáz évvel ez előtt vevé el frank keresztes hóstól az Andi család egyik öse, ki Szelahaddin szultán alatt harczolt, s azóta minden ivadék becsületére szolgált annak a kardnak s nem jutott az idegen kézre soha. Óh sok pénzt ígértek már azért az Andi családfőknek! ha áruba bocsátnák, tán az egész Nilár völgyön minden tehenet és juhot megvásárolhatnának rajta.

De nem adják ők azt olyan könnyen, csak az ellenség kap néha belőle, az is csak az éléből s vérével szokott érte megfizetni.

Mert ellenségük van az avaroknak, majd egyik majd másik szomszéd. Hisz a mióta a Bábel tornyával összezavarodtunk, azóta ha-

ragszik egyik ember a másikra, s szereti pusztítani azt, a ki nem az ő nyelvét beszéli.

Egyszer a tatárok, másszor az osszetek, majd meg a Kabarda lakók vetekedtek az avar fajokkal, mind megbánták szépen s iparkodtak jó barátok lenni.

De jött nem sokára egy mindannyinál félelmesebb ellen, hideg észak országából, hideg haraggal, hideg kitartással; a kik nem úgy rohantak rögtön mint más ellenség szokott, hanem lépést lépésre tettek s minden lépés után megerősíték magukat, és senki sem bírta őket többé onnnan elmozdítani, a hová egyszer lábaikat letették A moszkók, a moszkók!

II.

Régi babonás hagyomány a moszka hősök-nél, hogy arany nyíllal, ezüst golyóval jobban célba lehet löni, mint vassal.

A ki erre megtanította őket, nem lehetett bolond ember; mert valóban sokkal több várat bevett a moszka arany, ezüst, mint a vas és ólom, s több derék hőst leverte lábáról csengő pénzzel, mint süvöltő karddal.

A kaukazusi népek sok év óta hallották már, hogy valami makacs ellen befurakodik hegyeik közé, ott helyet foglal, sánczokat hány, várat épít, utakat tör. Később azután úgy viseli ottan magát, mintha ő volna a gazda. A nép ifjait elviszi messze, ki tudná megmondani hová? a főnököket szolgálivá alacsonyítja, harácsot vesz, idegen templomába kényszerít járni, idegen nyelvet kényszerít eltanulni, s imádkoztat fegyverei dicsőségéért.

Ha lett volna egyetértés a nép között, hajh milyen siralmas vége lett volna ott a moszkónak; de ősi viszálykodásból hagyták megnőni a közös ellenséget; az egyik faj örült, hogy a másik faj pusztul s nem gondolt rá, hogy majd rá is kerül a sor. Aztán mindig is akadt közöttük az ellenségnek barátja, a ki elmondta a többinek, hogy a moszkók milyen jó emberek : ezüsttel fizetnek mindenért, megcsinálják az utakat, bekerítik a városokat, vigyáznak rendre, békességre, isszák az áldott pálinkát s tele zsebük szent képekkel.

Előbb csak a kereskedők hatoltak az ország mélyébe, árultak czifra csecsebecsét, nyálánkságot s vettek haszontalan limlomot, a mi senki másnak nem kellett, azután telepítvénye-

sek húzódtak be, vettek drága pénzen kopár földet, hogy a kereskedőknek legyen hová megszállani. Azután fegyveres őrizők jelentek meg, hogy a telepítvényeseket el ne pusztítsák a rablók. Azokat egész csapatok követték, s hogy a csapatokat el ne lopja valaki, várakat építettek, s azután azt mondták, hogy otthon vannak.

Igy kötöttek ki Avariával is. Egyszer látogatóba jött két jámbor moszkó a Nilár völgybe, fölkeresték Merisz bég házát, megölelték az öreg béget, megcsókolgatták fiait, dicsérék sajtját, kumisz italát, melly készül posasztott tejből, megbámulták fegyvereit, ott laktak nála egy hétig, szelídek voltak, mint a bárány s midőn elváltak tőle, meghívták, hogy ha érkezése leszen, látogassa őket vissza, alig néhány mértföldnyi távolban fekvő várukban, hadd adják neki vissza azt a szíves vendégszeretetet.

Az avar főnök nagyon megtisztelve érezte magát e meghívással s alig várt az alkalomra, hogy fakastélyából leszállva, megnézhesse azokat az új telepítvényeket, hol minden még egyszer akkorára nő mint másutt, s hol az embereknek éjjel nappal nincsen egyéb dolguk, mint boldogságukkal dicsekedni.

Különösen kisebb fia nógatá az utazásra. Gyáma bég el volt ragadtatva az orosz uraktól szörnyen: mennyivel szebb emberek ők, mint a mi barna avarjaink, hajok sárga, mint a kender, szemeik kékek és zöldek, egynek közülök szemöldököt sem adott a természet: millyen jól illett az neki! Gyáma bég leperzselte a magáét, hogy hasonló legyen ehhez a szép idegen úrhoz.

De Balkár bég egészen ellenkezője volt testvérjének. Nem tűrhette a két idegent, s mikor el kellett menni apjával látogatásukra, úgy könyörgött, hogy csak hadd maradjon ő otthon.

Volt egy szép szerelmes mátkája Balkár bégnek, a szép Gyiungyila (olvasd Gyöngyile). Ha az nem lett volna olyan szép, ha annak nem lettek volna olyan bűbájos szemei, olly mézédés ajkai, olly hizelgő keble, ölelő karjai, talán el sem ment volna Balkár bég apjával és testvérével. De Gyöngyile könyörgve fűződött nyakába: „mit hozasz nekem az idegentől, hozasz-e prémes kaftánkát, pillangós papucsot, arany boglárokat, zománczos kösöntyüt?

Balkár bég mondhatta neki: „minek tenéked boglár és kösöntyü, nem drágább-e neked az én két szemem, minek neked a drága prém,

nem melegebb-e annál az én keblem?“ Gyöngyile elszomorodott s a bég, hogy kedvét találja, elment együtt Merisz béggel a jámbor oroszok telepítvényére.

Ott nagy szívességgel fogadták őket, megismerkedteték drága italokkal, fűszeres étkekkel, megmutogatták nekik számtalan hadi erejüket, nehéz ágyúikat, s mondogatták a jó Merisz bégnek, hogy millyen derék két lovas vezér lenne fiából, mennyi fényes érdemrend elférne széles melleiken, nagy urak, herczegek lennének belőlük; a félvilág beszélne az Andi család hős sarjadékiról, s majdan ők lennének az egész cserkesz föld urai, — a hatalmas czár kegyéből.

Merisz bégnek tetszett ez a szép biztatás: hogy irigykednének reá majd a muridák, cseccsenczek, ha az ő faja felülkerekednék rajtok. Nem is sokat gondolkozott, még ökért a derék szíves moszka urakat, hogy tartsák maguknál fiait s tegyenek belőlük herczegeket, vezéreket.

A két ifjúnak engedelmeskedni kellett, mert a cserkeszeknél az atya parancsol. Gyáma bég örömet is szót fogadott, mert ő unta otthon az atyai házat, az egyforma életet s kivágyódott a világba. Hanem Balkár bégnek nehezen

esett elválni atyjától, az ősi tűzhelytől, az ismert hegyektől s a mindennéljobban szeretett Gyöngyilétől.

Gyáma bég gyorsan haladott a moszka urak kedvében; jó engedelmes ember vált belőle, ki a tanítást beveszi; megszokta a kemény rendet, tisztelte előljáróit; s nem sokára csapatot vezérelt és vállrózsás öltönyt kapott s úgy szórta a moszka beszédet nyelvével, mint mikor villával forgatják a kaszált fűvet nagy szél idején.

Kevésbé tudott megszokni Balkár; pedig neki még jobban kedveztek: adtak rá gombos egyenruhát, itatták édes borokkal, vittek hozzá szép leányokat, kék szemű, szőke hajú leánykákat, a kik örömet mosolyognak a szép ifjakra, s nem haragusznak a csókért.

Mind nem kellett az Balkárnak. Elhajigált magától bort, aranyos ruhát és szép leányt. „Nem kell nekem tűzitalatok, czifra ruhátok, mosolygó leányaitok; nem kell nekem uratok kegyelme: bocsássatok engem hegyeink közé vissza, adjátok vissza bőrruhámat, görbe kardomat; mátkám van én nekem odahaza, a ki én reám vár!”

A földhöz verte, a mit adtak neki, össze-

veszett jószívü házi gazdáival, s azt mondta, hogy ő erővel is el fog tőlük szökni.

Az ilyen goromba magaviselettel azután azt nyerte, hogy egy szép éjszakán kocsira tettek és úgy elvitték, hogy a madár sem tudott róla.

Mikor pedig az öreg Merisz bég tudakozódott fia felől, azt mondták neki, hogy a minden moszkák ura elvitette őt jó nevelésbe, a hol emberséget s jó erkölcsöt fog tanulni.

Oda bizony. Van a moszkák országában egy nagy nevelő intézet, mellynek neve Szibéria, és abban híres iskolák, a miket híznak ólombányáknak.

Oda vitték Balkár béget.

Tizennyolcz esztendeig járta Balkár bég a szibériai ólombányák üregeit, ásta a cinóbert és kénesöt, pirította a kénköves és patkánymérges érczeket egész tizennyolcz esztendeig. Már magában ez is eléggé mutatja, milly megátalkodott és makacstermészetű embernek kellett neki lennie. Más emberséges ember négy öt esztendőnél tovább nem állja ki ezt a munkát, az erős fáradság alatt meg kell törni testi erejének, vagy az egészségtelen levegő a bányákban üti le lábáról, vagy az érczpirításnál

fullad bele a patkányméreg füstjébe, vagy a hosszú téli éjszakákon fagy meg valahol a hó alatt, vagy ha sokáig kibírja, elébb utóbb az érczgözöktől s a fehér plajbász porától ólomgörcsöket kap, a belei összetekerednek, az arcza olyan színű lesz, mint a valóságos ólom, összezsugorodik mint a féreg s végtére szépen okosan meghal.

Balkár bég azonban nem csak az által bosszantá előljáróit, hogy tizennyolcz esztendeig meg nem halt, sőt egy szép napon agyonsujtá az őrizetére rendelt kozákat, elvevé dárdáját és lovát s eliramodék az Ural ismeretlen hegyei közé.

Az Ural hegyeitől a Kaukazusig körülbelöl annyi az út, mintha valaki feljönne Debreczenből Pestre, és ismét lemenne s azután még tizszer egymásután feljönne és lemenne, azzal a különbséggel, hogy ott nem esik közbe sem vasút, sem gyorskocsi-intézet, s óriási hegylánczokon keresztül híre sincsen emberjárta útnak; mert a katonai szállítmányok Moszkova felé szoktak kerülni, s a hegyek közt lakó népek, halászok, vadászok azt sem tudják, van-e valahol kezdete és vége a folyónak, melly határaikat ketté szeli? s az egyik hegyen túl következik a másik hegy.

Mind nem törődött ezzel Balkár bég : csak-hogy egyszer lovon érezhette magát s kardot foghatott kezében; csak-hogy egyszer az ember-laktalan erdős pusztaságba kimenekülhetett; mit félt ő a többi veszélytől?

Éjszakánként sokszor elnézte ő kínos fog-ságából az ég csillagait : kitanulta, mellyek azok, a mik édes szülőföldre fölött ragyog-hatnak; úgy kinézte, úgy kiszámította azt a tájat, hogy sötét éjjel, bekötött szemmel is oda bírt volna találni. Millyen kár, hogy a csillago-kat is el nem lehet tiltani a foglyok feje felül.

Minden reggel, minden este elhagyott ott-honára gondolt, ez volt minden órájának elvál-hatlan gondolatja, s e mellett úgy elvesztett minden fogalmat a mult és jelen különbségé-ről, hogy azt sem vette észre, miszerint tizen-nyolcz évvel idősebb lett az alatt; azt hitte, még mindig fiatal, és hogy édes atyja Merisz bég még mindig ott ül a szöllőlugos alatt, s a kedves Gyöngyile még mindig vár reá, s ott fonja az átelleni házban a völegényi ingnek valót, a hosszú lenfonálon a földig eregetve az orsót s most is olyan szép, olyan karcsú, mint volt tegnap, a midőn legutólszor megcsókolta.

„Tegnap!“ ez előtt tizennyolcz esztendővel!

Vad erdőkön, kietlen rónákon kellett keresztül utaznia, majd a farkasok csordái kergették meg, reggeltől estig el nem maradva sarkából, majd a portyázó tatárok kerítgették futásában; csak alig menekülhetett tőlük; mert ezen tájon semmi állat sem tanyáz, a mi enni ád, csak olyan, a mi megesz.

Egyszer tizenkét farkas fogta körül, bele ragaszkodtak a gonosz éhes férgek lova szügyébe, tomporaiba, Balkár bég kardott rántott s egymás után valamennyit agyonvágta, elfeküdtek valamennyien kidült nyelvvel a gyepre, de a szegény ló is lefeküdt, a számtalan seb elkínozta s Balkár bég gyalog maradt.

Annyit még is nyert belőle, hogy egy jó darabot leszelt elesett lovából, azt megsüté s ezzel az édes, sótalan hússal táplálta magát napokig, behintve agyaggal, hogy olyan émelygős ne legyen.

Még jól esett neki egy részt, hogy lovától úgy elmaradt, mert a szörnyű hegyek között, mik útját állták, úgy sem mehetett volna át lovon: ösvénytelen szakadékok, meredek sziklapárákányok látták őt fáradságosan tova haladni, hol nem járt a köszáli kecskén kívül semmi élő állat soha.

Készakarva került minden emberlakta helyet, s ha véletlenül valami házra bukkant, kitért neki messze, mint valami veszedelmes állat barlangjának.

III.

Tavasznak csúfolták azt a fergeteges évszakot, mellyben Balkár bég megindult az ő szép ólombányás Sziberiájából s ősz is lett, tél is lett, mire odáig ért, a hol a magas Kaukaszus hegyei kéklenek a távolból.

Még az a rabköntös volt rajta, a mit Sziberiából elhozott, a mennyiben a tövisek és sziklák le nem tépték róla; de orcáján semmi sem volt abból a hajdani vidám mosolygásból, délczeg tekintetből, a mit Circassiából elvitt magával; azt még jobban letépték róla a nyomor, szenvedés és emésztő vágyak. Egész képe tele növe bozontos szakállal, mellyben a gyakori elfojtott indulat miatt egész foltonként látszottak a rögtön megöszült pászták; termete a sanyarúság, nélkülözés s a hosszú út miatt elsoványodott; hangja eltompult, elrekedt, úgy hogy bátran bemehetett volna, hazájába érve, Merisz bég fapalotájába koldulni, senki sem

hitte volna el, hogy ő volt valaha Balkár bég :
— ha tudniillik haza talált volna.

Ámde a mint régi faluja elé ért, csak bámulva állt meg ottan. Száz meg száz mértföldnyi rengeteg pusztákon nem tudott eltévedni, de most azt látta, hogy nem jó helyen jár; ez nem Karasszó, azok ottan nem avar házak, ezek itt, a kik szemközt jönnek, nem cserkeszek, nem avarok, valami idegen lovas nép az, a kivel nem jó összetalálkozni.

Nem is sokat ödögött azon helyen tovább, hanem bevette magát ismét az erdőkbe s onnan vizsgálta az egészen átváltozott tájékat.

A szűk hegytorkolat most szélesebbre volt vágva s a vert uton, mellyen a meggörnyedt földnépe törte a kavicsot, nehéz társzekerek jártak, gyalog járt kelt az avar férfi, lovon csak az idegen s fegyvere nem volt övébe szúrva többé. Amazok hordtak hosszú dárdákat és kemény végű kurta ostort. A falu be volt kerítve magas sánczczal, s belől rajta a hajdani szőlőlugasos, virágos, körül-erkelyes házak helyén most fehérre meszelt, unalmas négyszögű köbarlangok voltak szomorú egyformasággal sorba építve; a hol elébb Merisz bég szép fapalotája állt, ott háromsor ablakos

magas épület volt rakva, mind a két oldalán hosszú nyárs a hegyébe tűzve, mintha az égben lakók ellen akarna hadakozni velök.

Lenn a rónákon pedig lánczolatossorban látszottak valami különös alkotmányok, mintha nagy galambdúcok volnának emelve, s tovább ismét fából emelt pyramidok, mikre emberek jártak fel hosszú hágsókon.

Csodálatos világ ez, gondolá magában Balkár bég, hogy megváltozott egynehány nap alatt minden. Neki még esze sem volt arra, hogy e sok változás czélját kitalálja.

Estenden egy kéreghántó paraszt gunyhójához vetődött az erdőben s megszólítá azt, hogy adjon neki valamit enni.

A paraszt hajdan Merisz bégnek egyik legtehetősebb jobbágya volt, sok juha, tehene volt magának s szironyos ruhában járt; most daróczköntös volt rajta. Balkár megismerte őt s elmondá neki, hogy ő kicsoda? Az emberen látszott, hogy megrettent, midőn a bég megnevezte magát előtte, hanem azután nyájasabb lett, behíta magához, s adott neki kenyeret enni.

— Illyen fekete kenyeret esznek most az avarok? kérdé Balkár, midőn megtörte a ke-

mény derczepogácsát, mellyet hamuban sütöttek. Az én időmben fehér volt az avar kenyere, mint a hó.

— Jaj uram, felelt a jobbágy, megeszi a liszt lángját a moszkó.

— Tehát a moszkók laknak itten.

— Régóta, nagyon régóta. Idejét sem tudjuk már annak, mert ők más napról számítják az esztendőt, mint mi, s nemzeti ünnepeinket, miken megtudtuk a rovásokról, hányadik esztendőt éljük, eltiltották. Hamarább elvénül azóta ifjú és leány az avar földön, egy esztendő alatt tízet élünk.

Balkár bég nagyot sohajtva kérdezé.

— Mellyik csatában győzték le az avar népet?

— Nem volt itten soha csata. Egy napon testvéred Gyáma bég bejött egy szotnia kozákkal Karasszóba; nagy pecsétes levelet hozva magával a moszka úrtól, mellyben ő van kinevezve az egész avar föld kormányzójának. Az öreg Merisz bég örült a nagy hivatalnak, háza megtelt idegen vendéggel, faluját körülsáncolták, egyszer azután a házát lerontották, s építettek helyébe nagy kőépületet: ezen való bújában az öreg meghalt. Csak azt kérte halála

órájában, hogy ősei temetőjébe fektessék, a Nilár partjára. Meg is történt. De következő esztendőben sánczot kellett ásni a Nilár parton, a temetőt mind felforgatták s biz a te apád csontjait belehányták a folyóba. Gyáma bég most hatalmas úr az országban.

Balkár bég csak nyugodtan hallgatta, a mit a pór beszélt, mintha tréfás regéket mondana neki; azután meg ő beszélt el neki, a mik vele történtek, a paraszt csak a fejét csóválta.

Azután felvezette a padlásra a béget, falevelből ágyat csinált neki s odafekteté. A bég, ki régen már nem aludt olly kényelmes fekhelyen, mélyen eltalált szunnyadni s csak arra ébredt fel, midőn egyszerre a ház körül fegyvercsattogást, lódobogást hall s a mint erre ijedten kidugja a fejét a padlášhasadékon, látja hogy tizenkét kozák fogta körül a gunyhót.

Házi gazdája, az alatt, míg ő aludt, elfutott a legközelebbi őrállomásra, ott feljelenté, hogy nála millyen nevezetes szökevény van, kapott érte a markába tíz jó ezüst rubelt s odavezeté maga a vendége elfogására kiküldött kozákokat.

A szerencsétlenség elaljasítja az embert.

Az előtt inkább maga halt volna meg az avar mint sem vendégét kiadja elleneinek és íme ez elárulja hajdani gazdáját tíz ezüst pénzért.

Balkár bég meghallá, hogy mi járatban vannak a kozákok, látta, mint mutogat házi gazdája fel a padlásra, érzé, hogy el van árulva.

Szép csendesen, nesztelenül odacsúszott a padlás feljáratához, két térdére bocsátkozék, széles kését elővonta, fogai közé szorítá s úgy várt szépen az érkezőkre.

Azok hágcsót támasztának a padlás nyílásához s elébb azon tanácskoztak, hogy rágyújtsák-e a házat a szökevény bégre, vagy elfogják öt elevenen. Ha megölik, csak száz rubelt kapnak, ha élve elfogják, ötszázat, tehát élve kell öt elfogni. Ezt tanácslá nekik a házi gazda is inkább, mint hogy a házát felgyújtsák.

Balkár bég hallotta jól, mint alkusznak a fejére odalenn s várta szép csendesen, a mint az első kozák fellépdelt a hágcsón a padlásra : a mint a feljárat szűk nyílásán felütötte a fejét, a bég egyszerre torkon kapta balkezével, úgy hogy egy szót nem bírt száján kiszalasztani s azon pillanatban széles késével lekanyarította a fejét nyakáról, s a csonka testet pedig fel-

húzta a lyukon, úgy hogy az alant levők azt hívék, miszerint társuk egy ugrással felvetette magát a padlásra. Fel biz az Ábrahám kebelébe.

Nagy hevenyén jött utána a második : az is végrendelet nélkül költözött a más világra.

Egymás után következett valamennyi. Nem akart egy is alul maradni, nehogy társai majd a jutalomosztásnál azt mondják, hogy ő nem volt jelen. Balkár bég pedig ült a sötét nyílás fölött, mint a prédáját leső hiúz s egyenként torkon ragadva őket, legyilkolá nesztelenül a nagy hallgató sötétségben.

Ha valamellyik keze reszketni talál, ha ideje marad áldozatai valamellyikének egyet kiáltani, el van veszve a bég. Nem kiáltott az egyik is. Egymás után fölment és lefeküdt mind a tizenkettő, a feje erre, a teste arra.

A házi gazda tartotta alant a hágcsót.

Midőn mind a tizenketten oda fenn voltak már, és még mindig semmi nesz nem hallatszott, a gazda nyugtalankodni kezdte. A padlás hasadékaírói valami kezdte a ruhájára csepegni, mint az eső ; úgy fázott tőle, pedig meleg volt. A megöltek vére volt az.

— Hozzátok-e már a béget? kérdezé sut-

togva, midőn valakit a hágsón alájönni látott.

— Magam hozom magamat, áruló! dörgött a bég szava a nyomorultra, ki félholtra ijedten bukott térdre a félelmes alak előtt; csupa vér volt a bég tetőtől talpig.

— Hozz kötelet elő; szólt tompa hangon a gazdához; ez szót fogadott engedelmesen.

— Vesd át a kötelet a gerendán, kösd meg az egyik végét rajta, a másikon csinálj hurkot. — Úgy. Most állj fel arra a tőkére s dugd a fejedet a hurkon keresztül.

A boldogtalan megtett mindent, a hogy mondva volt neki, s midőn azt parancsolta a bég, hogy rúgja ki maga alól a tőkét, azt is megcselekedte és ott fulladt meg a kötélén.

Útálta volna a bég fegyverét illy undok állat vérével bemocskolni, a ki urát elárulja ellenének. Saját magának kellett büntetését végrehajtani magán.

Akkor lehordá egyenként Balkár a megölt lovagokat a házhéjáról, felkötözé lovaikra egyenként, lábaikat a kengyelhez, csupán egy lovat tartott meg magának, annak a gazdáját kettesével ülteté egy másik háta mögé; azzal eloldá a lovakat kötőfékjeikről s elbocsátá szabadon.

A paripák egyenesen haza tértek a szokott örállomásra.

Képzeltetni, hogy elcsodálkoztak az örállomáson, midőn a tizenkét lovassal haza tértek a paripák; semmi sem vészett el a vitézekről; oldalukon a lódingos tarsoly, karjaikra akasztva a korbács, övükön a pisztoly és kard, csak épen a fej hiányzott, azt hagyták el valamerre.

Lóra kapott rögtön egész század, utána a gyilkosoknak, a kik társaikat megölték, azt hitték, rabló cserkeszek jöttek alá a hegyekből, s a hírmondó csak kelepczébe csalta a tizenkét jó vitézt, a kik soha sem ijedtek meg tizenkét hasonló férfitől a csatában. A mint azonban az erdei házhoz értek, íme az ajtó előtt látták a hírmondó pórt, mellette a kozákok fejeit szépen pyramisba rakva, mint az ágyúgolyókat szokás, a házfalára pedig fel volt írva vérbemártott újjal.

„Én voltam itt, Balkár bég, fia Merisz bégnek, avarok fejedelmének : esztendő egy nap alatt megint visszajövk.”

A környéken friss hó esett, abban meglátszottak messzire az egyes lónyomok, mik a menekült bég útját jelölték. Üldözői jól láhták, hogy a bég egyes egyedül volt ott.

Tehát még az a vigasztalásuk sem maradt, hogy képzeletükben egy egész tábor cserkesznek tulajdonítsák bajtársaik megölését. Egyedül egy magában végezte azt valami rettenetes ember.

„Balkár bég, cserta bég (ördög bég)“ mondogaták a kozákok.

S rajta maradt az ördög bég nevezte az avar fejedelmen; a mit ő évről évre mindig jobban iparkodott megérdemleni.

Napestig üldözték ellenei menekülése után; a hóban hagyott nyomok elcsalták őket messze be a hegyek közé, ott végre egy közbejött hófuvatag végkép eltörülte a nyomokat előttük s abban kellett megnyugodniok, hogy a kit olyan nagyon keresnek, esztendeig egy napig nem fogják újra látni.

IV.

A szökevény pedig haladt erdőkön, hófuvatokon keresztül az Elborús hegyei felé, mik a messze távolból fehérlenek le Avariára, ezüst vállaik szüz haván soha sem hevert idegen dalia, még látni sem igen láthatja őket, mert magas ormaikat örök köd és felleg takarja, s ha kivillannak is néha fehér hegyes jégcsúcsaik, mi-

dön kemény télen a hóförmeteg kidühösködté magát, egyszerre megint elborul rajtok a völgyből felszálló setét köd; s tán ezért hívják Elborúsnak az égtámogató hegyormot.

Hideg napok, hideg éjszakák fogadták a futó béget, de ő csak azt gondolta, hogy ha hideg van is idekinn az ég alatt, annál melegebb van a moszkók bástya-tömlöczében, s olyan jól esett olyankor neki, a mint a szabad szél vágta orcájához a csipős havat, s a magányos fenyőrengetegben körülüvöltötte minden oldalról a vihar, hogy a fák koronái recsegték s a fészkeikből kivert hollók csapatonként repkedtek körül. Mit nem adna egy ilyen szép éjszakáért az a rab, ki csendes tömlöcze fene-kén fekszik!

Egy reggelen, midőn az uratlan erdőkön keresztül csatangolt, egyszerre meghorkanik alatta a ló, s elkezdi sörényét borzalni, hosszú farkával csapkodni jobbra balra, s forró orr-lyukaival a havat fújtatni.

Ne félj semmit Balkár bég, hagyd pihenni kardodat hüvelyében, nem veszett farkast, nem ellenséget sejt paripád: kozák ló az; cserkesz közellétét érzi, cserkesz puskák szagától borzad fel sörénye!

A bég erősen megszorítva paripája oldalait, merészen tekintte szét, a midőn alig néhány lépésnyire tőle, egy fa tetejéből kiáltást hall :

— Megállj ! ki vagy ?

Odatekint, s mintha egy nagy madár rakott volna fészket a fenyőfa terepély gallyai közé, olyan fonott kasból tekint alá két bozontos cserkesz vitéz, kurta fegyvereik csövét feléje fordítva.

A bég bátran megállt előttük és ismerős nyelven monda.

— Az én nevem Balkár bég, menekülve jövök moszkók fogságából szabadabb országba, kicsoda uratok ? vezessetek hozzám.

E szavakra az egyik cserkesz leszállt a fáról, s meghagyá Balkárnak, hogy ő is szálljon le lováról s hagyja nyergében minden fegyverét, azután lépjen eléje.

A bég letette fegyvereit s odalépett a cserkeszhez.

— Mi Dániel bey harczosai vagyunk, a kik örizzük a határt, szólt a cserkesz, és senki a mi tudtunk nélkül emberi alakban itten keresztül nem megy, és a moszkó meg nem csálhat minket. Azért megbocsáss ismeretlen

idegen, ha neked nem hiszünk, mert már harmadik Balkár bég vagy, a ki hozzánk szökve jön, a két elsőbbi moszka kém volt, meg is öltük, hát ha te magad is az vagy.

— Akkor magam öljem meg magamat; monda a bég.

A cserkesz ezzel felvoná fegyvere sárkányát s annak csövét a bég mellére szegezte, úgy hogy a fegyver szája épen a szíve tájához ért.

Ekkor azt mondá neki.

— Mondjad ki e jelszót: „török, görög, mind egy ördög.“

A bég utána mondá szépen.

— Török, görög, mind egy ördög.

A cserkesz elégedetten ereszté le puskáját, s a bég vállára veregetett bizalmasan.

— Tovább mehetsz. Jól kimondád. Hogyha moszkó lettél volna, három esztendeig meg nem tudnád tanulni, hogy e szókat így kimond. Ők így mondják: „Terek, gereg, mind egy erdeg“, s ez által elárulják magukat előttünk, mikor kémül jönnek hozzánk.

A cserkesz örök ezután barátságuk jeléül kenyeret, bort és egy kobak szeszes italt adtak a hozzájuk menekültnek, kinek e barátsági je-

lek bizonyára nagyon jól eshettek, mert már több nap óta csupa hóvízzel és egy darabka sajttal élt.

Onnan tovább utasíták Dániel bey táborához, ki éppen akkor a Kubán partjain tanyázott.

Dániel bey Samyl sógora — és jobb keze; de bal kezének is beillik, mikor az ellenségre üt vele. A cserkesz gonoszabbnak tartja a bal kéz csapását.

Este felé egy örtüzhöz ért Balkár, melly mellett három lovas cserkesz tanyázott. A havat elseperték maguk alól, úgy feküdtek a fagyos földre. A mint a menekvő elmondá: mi járatban van; beköték szemeit s vezették sokáig hegyen völgyön keresztül; a hó ropogott lábaik alatt s miután mintegy félóraig csúszós jég fölött síkamlottak át a béggel, egyszerre lekapták szemeiről a köteléket s ő nagy bámulatára egy egész tábor közepett látta magát.

Olly csend volt a táborban, hogy semmi zaj el nem árulta annak közellétét a bég előtt mind addig, a míg szemeivel nem látta azt.

Előtte egy alacsony termetű, izmos férfi állt, félig europai öltözetben, minőt az újabb török harczosok viselnek, kezében az elválhatatlan korbácsot tartá, mellyel paripáját szokta

hajtani; pedig a nemes tüzes mén ostor nélkül is úgy repül, mint a szél, s ha ütik, dühödt lesz és nem látja hová rohan; örvénybe, vagy ellenség tömegébe? Illyenkor szeret a bey rajta ülni.

— Ki vagy? kérdé a menekvőtől a bey, éles szürke szemeit annak arczára szegezve.

— Avar fejedelem; válaszolt ez.

— Az avaroknak nincsenek fejedelmeik többé; nekik knézzeik és hetmanjaik vannak, a kiket a moszkó úr nevez ki; vannak rendjeleid a moszkóktól?

— Vannak; felelt a bég s levetve kabátját, megmutatá mezítelen mellét, mellyen egy nagy seb nyoma látszott. Ezt a rendjelt tőlük kaptam, midőn elfogtak Jekaterinoszlávban; s most nézzétek hátamat, e korbácsütések is az én rendjeleim, miket az ólombányák fogságában kaptam. Rendjelekkel vagyok én tetézve.

A bey félrefordítá arczát; el kelle titkolnia önkénytelen szemébe szökellő könnyeit, midőn az avar nép fejedelmét így megcsufolva látta.

— Hosszú utat tettél? kérdé a bégtől.

— Hosszat; de rövidebb utat tett az a tizenkét kozák, ki elfogatásomra volt kiküldve; s kiket én küldtem vissza urokhoz.

A kozákok közt az a babonás hit él, hogy a kit közülök fegyverrel megölnék, az a helyett, hogy meghalna, egyszerre otthon terem ismét s a nélkül, hogy hosszú napi járatokat lett volna kénytelen tenni, megint ura előtt áll, érdemrendet kap tőle s ismét a hadsorba (gléda) mehet.

— Hallod-e jövevény, szólt Dániel bey Balkár béghez, én hihetlenebb vagyok, mint egyike apostolainknak, kit a szent könyvben Tamásnak hínak.

Tudni kell, hogy Dániel bey keresztyén.

— Én sebeidbe tettem újjamat s tapasztalám, hogy valóban kardvágások azok, láttam vereségeidet, valóban korbáccstól származtak azok, de én még is gyanakodó vagyok. Kicsiny gyermek voltam, mikor azt a regét hallám, hogy egy várost ostromoltak a görögök, s midőn nem tudták azt elfoglalni semmiképen, egy közülök elhagyta vágni kezeit, füleit, s úgy ment panaszra társai ellen, kik vele gonoszul bántak, ellenfeleikhez s midőn azok hittek szavainak, elárulta őket? A moszkók nemde görögök és te közülök jösz. Azt mondod kegyetlenül bántak veled, elhoztad sebhelyeidet. De hátha te vagy ama trójai görög, ki czárod

kedvéért megsebzeted, megvereted testedet, hogy itt mi hozzánk befúrd magadat s azután minket elárulj?

— A próféta vágja ketté fejemet s lelkem egy moszkóba szálljon, ha ilyen vád rajtam maradhat! Így átkozá el magát a bég, kinek arczára senki sem emlékezők többé. Nem ismer engem senki többé. Mennyi idő múlt el, a mióta el vagyok temetve, magam sem tudom már, mert örök éjszakában és örök télben járt velem az idő; minden megváltozott azóta, emberek, városok, én sem ismerem senkire, én rám sem ismer senki; nincs egyéb bizonyságom, mint az az öldöklő gyűlölet, a melly szívemben ég. Vagy hiszesz nekem vagy nem hiszesz. Egy kés van kezemben; egy éles, hegyes vas. Ha hiszesz és befogadsz, olly öldöklő kezét fogadtál szolgálatodba, mellyet ha törzsökétől levágnak, még akkor is gyilkolni fogja ellenségeidet; ha nem hiszesz, ugyan ez a kés, ugyan ez a vas itt előtted döfi keresztül szívemet, Allah úgy legyen nekem kegyelmes.

Dániel bey meg volt hatva a bég heves indulatától s megengedé neki, hogy maradjon ott táborában s külön sátort rendelt számára,

s küldött neki más öltözeteket ; a miket midőn felvett a bég, egészen más alakja volt. A moszka rabból cserkesz fejedelem vált ismét ; úgy illet komoly szomorú arczához a hegyes tollas sisak, melly alul egybefont lánczfürtök omlanak vállaira alá, büszke termetére a pikkelyes pánczél, mellyen fényes párduczbőre van keresztül vetve ; még az arcza is megváltozott bele , vagy csak úgy tetszett, hogy átváltozott, a rongyok között nem venni úgy észre az arcz méltóságát.

Három napig pihent egy helyben a tábor, akkor magához hivatá Balkárt Dániel bey s ezt bizá rá.

— Ha te Balkár bég vagy, a ki igen jó vitéz volt, azt most bebizonyíthatod. Mi az orosz erősítvények ellen készülünk, mellyek mint egy erős láncz fognak bennünket körül. Ez az egész hadsereg, melly velem van, Kizliárt fogja megostromolni, a moszkók legerősebb fészket, melly előtt hadseregük nagyja áll. Te végy magadhoz ötszáz lovast s légy az előhad vezére. A leggyorsabb vonulással csapj alá a síkra s a hol ellenséget találsz, támadd meg, tartóztasd fel. Mennyien vannak? ne számláld, ráérsz megszámolni, ha leölted őket. Én nyomodban leszek a fősereggel, s ha minden ol-

dalról körülfognak, akkor rajtok ütök, s szét-
szórom őket.

Balkár bég nem kérdezte tovább, minek
kell történni; a harcz kilátása feléleszté szívét,
a kivont kardot gyönyör volt neki látni s mi-
dön az ötszáz lovast parancsa alá adták, azt
hitte, hogy ha még egy világ tele van moszkó-
val, még azon is keresztül megy velök.

Úgy is rohant a kumükok földére, mintha
Dzsingiszván minden seregei jönnének utána,
pedig voltaképen senki sem jött utána, mert
Dániel bey alig várt egy órát Balkár bég eltá-
vozása után, midőn hirtelen felszedeté sátorait
s sebesen elhagyta táborhelyét, Balkárt en-
gedte előre rohanni, ő maga pedig az icskéri
erdőn keresztül a derék sereggel oldalt távo-
zott el.

Balkár bég kis csapatjával meg sem pihent,
míg a kumükok tíz aluját fel nem égeté. Nem
irgalmazott senkinek! moszkók szövetségesei
azok!

Az orosz seregek egészen felriadtak e cso-
dálatos rohamra: mit akar ez a dühödt ember,
maroknyi ötszáz emberével itt az ellenséges
föld közepén? Eleinte azt hívék ők is, mint
Balkár maga, hogy vagy Dániel, vagy Samyl

jö nyomában egész haddal, s ez csak előcsapat; de midőn már csak néhány napi járatra volt Kizliártól s mélyen benn az ellenség közepett, akkor vették észre, hogy csak egyedül van, s ők minden haszon nélkül tettek nagyszerű seregösszevonásokat, hadmozdulatokat. Legalább azzal akartak boszút állani, hogy a vakmerő csapatvezért mindenestől elfogják, s azért engedték Kizliárig menni.

Balkár bég már látta a város tornyait a messzeségből s azt hívé, hogy majd nem sokára a földön fogja azokat ledöntve látni; e végett nagy örömeben visszaküldött egy kémet, hogy tudassa Dániel beyjel: itt van már Kizliár, siessen ő is.

De millyen nagy volt megütődése, midőn a kém visszatért és tudósítá, hogy az a sereg, a mi ott a hátuk mögött jön, nem Dániel, hanem az oroszok serege s akármerre tekint, mindenütt olyan porfellegeket láthat, a miket az oroszok vertek fel és hogy mindenestől kelep-czébe van szorítva.

Balkár hirtelen egy szűk hegyi útba vetette magát erre s annak mindkét oldalát eltorlaszolja, fogadást tőn, hogy onnan élve őt a világ minden hadseregei ki nem veszik.

Nem is fáradtak azok vele, hanem a mint odaszorult a bég, ágyúkat szegeztek az útnak s szép csendesen elvárták, mint fogja az éhség őket onnan kiugratni.

Napokig vártak ott a cserkeszek, még mindig remélve, hogy eljön Dániel bey őket kiszabadítani, s midőn látták, hogy hiába várnak, ak elszánták magukat, éjszaka elháríták a torlaszt s kirohantak az ellenségre.

Haszontalan, eredménytelen harcz lett belőle; kartács és congrévröppentyű elébb szét-törte a kis csapat erejét, mintsem kardját a moszkók fegyvereihez mérhette volna, maga Balkár bég, a mint paripáját keresztüllőtték úgy bukott le róla, hogy fejét egy kösziklához csapva elszédült, a ló maga alá szorítá, s a nélkül, hogy csak egyetlen moszkó haja szálát meggörbíthette volna, elfogták, s megkötözve meglánczolva vitték be nagy diadallal Kizliárba.

V.

Balkár bég mire magához tért, azon vevé észre, hogy kezéről, lábáról nagyon jól van gondoskodva: el valának azok látva olyan ne-

hez vasbékókkal, hogy mikor legjobban erejénél volt, sem igen sokat hajigálózott volna azokkal. Most pedig igen el volt gyöngülve; az orosz tábori sebészek azt a jót tették vele: miszerint háromszor is eret vágtak rajta, hogy életre hozzák.

Csak azt várták, hogy a szemeit felvesse, rögtön feltették egy targonczára s felvitték a vértörvényszék elé.

Tele volt a terem büszke, sarkantyús, vállrózsás urakkal, a kik kíváncsian néztek a fogoly bégre, mint valami elejtett medvére, egy némelly mosolygott reá, mintha tetszenék neki, hogy olyan szépen meg van vasalva, más meg öklével fenyegetődzött felé s szidta tele torokkal.

Balkár bég sokkal jobban össze volt törve testben, lélekben, mint hogy törődött volna velök; csak az esett neki nehezen, hogy ilyen hamar el kell neki halni a nélkül, hogy vagy egyet előre elküldhetett volna ezek közül a derék urak közül.

Ekkor egy közülök papirost vett maga elé s kérdezni kezdé.

— Te vagy-e azon szökevény rabszolga, a ki büntetése helyét mult évben engedelem nélkül elhagyá? Valót mondj, ne hazudj.

— Ne fáraszd magad a kérdezéssel moszkó! felelt Balkár, majd én elmondom, mit csináltam : Szibériában megöltem az őrt, a ki felvigyázott rám, s meggyújtottam a kaszárnnyában a kénkövet, mellyet nekem kellett oda hordani. Ott fuladt egy tiszt és tíz közlegény. Itthon elvágtam a fejét tizenkét kozáknak, a ki elfogatásomra volt kiküldve s átfutottam Dániel beyhez; ötszáz emberemmel elpusztítottam a veletek szövetséges avar és kumük nép aluiból huszonötöt, a moszkók gyermekeit a tűzbe hánytam lábaiknál fogva, s a kezembe került katonákat százával akasztattam fel az útféli fákra

— Hallgass! kiálta rá az elébb szólott főtsiszt. Mit nagyobbítod bűneidet?

— Azért, hogy könnyebben átessetek a halálítéleten, s ne gondolkozzatok sokáig rajta.

Erre egy ősz, roskatag tábornok emelé fel szarvasbőr-keztyüs kezét intőleg :

— Hallgass fogoly. Nem tudod-e, hogy az orosz birodalomban nincsen halálbüntetés, Oroszországban nem ítélnék el halálra senkit.

Azután összedugták a főtsisztek fejeiket s sokáig tanakodtak egymás közt, mi alatt egy

veresképü kövér tiszt gyakran odalépett a béghez s figyelmesen nézegette orcáját. A bég olyan igen szerette volna föbe üthetni ezt az embert, mit bámul annyit reá.

Végre megegyeztek az ítéletben, s a legelőbb szólt férfi tudatá azt vele.

— Hallod-e fogoly; azon számtalan büntett, mellyet elköveltél, bármelly más országban halálodat vonná maga után; de hogy ne mond hassák azt az idegen népek, hogy az oroszok barbarok: azért a halálítélet nálunk el van törölve; ennél fogva köszönd a nagy Iván czárnak, ki a halálbüntetést eltörölte, hogy ezúttal nem kapsz büntetésül egyebet háromezer kancsukaütésnél.

Háromezer kancsukaütés!

Egy is elég belőle, hogy érzékeny ember szíve halálra borzadjon tőle; három ezer alatt nem egy ember, de egy bivaly, egy elefánt kiadja páráját! Ez annyit tesz, mint nem egy csapástól, hanem háromezertől halni meg; megöletni és újra életre kínoztatni és újra megöletni; nem egy percz alatt, hanem órákig gyilkoltatni meg.

Balkár bég jól tudta, mi vár reá? No már most, gondolá magában, ha ezt meghallja Dá-

niel bey, majd csak elhiszi, hogy nem voltam orosz kém.

Ekkor ismét előállt az a vörös ember, a ki nek úgy szeretett volna a képére mászni s hosszasan beszélt azzal az ősz rokkant tábornokkal; mire mind a ketten odaléptek hozzá s a tábornok szólt :

— Lásd te gonosz ember, ez a te testvéred Gyáma bég, most a magas czár hadseregében nagyrangú vitéz; ki te reád érdemetlenre még most is emlékezik s tégedet nem szünt meg szeretni, daczára annak, hogy te gaz lázadó vagy. Mondsza, ha ő került volna a tieitek kezébe, mit tettél volna te?

— Levágtam volna a fejét; viszonza Balkár, hosszas gondolkozás nélkül.

— Te azt tetted volna, gonosztevő barbar, ezt tudtam, mielőtt feleltél : ő pedig íme kegyelmet kért számodra és azt megnyeré. Az ő iránta való tekintetből, minthogy az ő érdemetlen testvére vagy, azon rendkívüli kegyelemben részesülsz, hogy az első tizenkét ütést a fejedre kapod.

Ez azt jelenti, hogy illyenkor egy, vagy két ütés rendesen a halántékot, vagy a fejlágját éri, s az ember rögtön meghal bele s

legalább a többi kétezer kilencszáz nyolcvan nyolczat holtteste nem érzi.

Balkár bég szépen megköszönte a kegyelmet s csak azt sajnálta, hogy Dániel bey nem fogja látni, hogy halt meg ő?

VI.

Történt azonban ez alatt, hogy míg Balkár bég a maga ötszáz emberével, mint vak darázs belerontott az orosz figyelő seregbe, az alatt, ezeknek figyelme reá levén vonva, Dániel bey hirtelen egyesült Samyl seregével s tizenötezer lovassal kimentek a hegyek közül, áttörték a vonalokat, végig pusztították a Kabar-dát s mire a moszkók magukhoz tértek az első ijedségből, ők már akkor ismét régen hegyeik között voltak két ezer fogolylyal, kik közt két tábornok s számtalan gulyákkal, miket az orosz telepekről elhajtottak, s a legkivánatosabb lőszerzsákmánnyal.

Dániel bey nem is késett rögtön megizenni a Kizliárban levő tábornoknak, hogy ha csak egy fogoly cserkesznek haja szálát meggörbítik is, ő pyramist rakat a hátáron az orosz foglyok koponyáiból, Balkár béggel pedig úgy lássák,

hogy miként bánnak? miszerint ő két orosz főtisztet tart kezei között s minden bántást, a mit a bégén elkövetnek, duplán fizet vissza.

Ez egy kis akadály volt a kimondott kancsukák kifizetésében. A cserkeszek épen olyan jól agyon tudnak valakit verni korbáccsal, csak hogy épen nem számlálják az ütést s hasonló mulatságnak nem leheté kitenni a fogoly oroszokat.

Sőt inkább igen ajánlatos volt, hogy kicseréljék őket a fogoly cserkeszekért. Ennél semmi sem lehet természetesebb.

Rögtön át is küldötték követeiket Samyl táborába s megalkuvának vele, hogy foglyukat kölcsönösen visszaadják. Ebben megegyeztek, alá is irták az egyességet.

De hát ez a dühös ördög bég csak úgy elmenjen szabadon? Hát ez akármikor visszajö Hessen ismét tüzzel vassal a moszkókra, mikor most megkötözve, meglánczolva kezeik között van : és ismét felszabadítsák őt maguk ellen? Ez nagy gond volt.

Gyáma bég segített rajta.

Mikor már bizonyos volt, hogy a foglyokat ki kell cserélni, leszállt Balkár béghez a börtönbe s úgy tett, mintha könyezne fölötte.

— Testvér, testvér; szólt Balkárhoz, de kár volt neked illy útra jutnod, rabló vagy, és mint rabló fogsz elveszni.

— Vessz el te, mint nagyságos úr.

— Sajnálak, nagyon sajnálak. Tudod hogy szerettelek mindig.

— Engem ne is szeress, és én nem is tudok semmit. Én csak annyit tudok, hogy atyám csontjait a vízbe hánytátok.

— Az hazudság; pompás mauzoleumot építettünk neki. Meg fogom neked mutatni. Látni fogod.

— De öcsém, nem látok én akkor, a hogy engem a sírba fognak szállítani.

— Ne félj, nem ölnek meg. Az én közbenjárásomnak sikerült meglágyítani a vezérek szívét. Nem csak életben maradsz, de szabadon bocsáttatol, ha megesküszöl, hogy soha az oroszok ellen fegyvert többé nem fogsz.

— Az élő istent bántanám meg illyen hazugsággal! hogy lehetne az, hogy én éljek és ne harcoljak az orosz ellen? az annyi volna, mint megígérni, hogy élek és nem lélekzem. Tegyétek, hogy meghaljak, mert él a lelkem, hogy a míg meg nem haltam, ellenségeitek vagyok.

— Szelek ellen harczolsz jó bátya; mikor a tenger dagad, ki volna olyan bolond, hogy neki állna lapáttal visszahányni azt medrébe? Ne tarts te engem népünk árulójának; én csak meghajoltam az omló ár előtt s iparkodtam szegény népünk és hatalmas urai közt közbenjáró lenni. Haszontalan minden ellenállás. Dániel bey, ki téged maga előtt küldött, mind egy lábíg elveszté seregét a csatában, midőn segélyedre akart jönni. Samyl be van kerítve dargói várában s vagy éhen vesz ott, vagy elpusztul, nincs a ki ellentálljon többé; mit akarhatnak az egyes töredékek, ha a vezéreknek vége, azt akarod-e, hogy egyik határból a másikba üzenek, mint kóborló zshiványt, kit maga a földnépe kiszolgáltat üldözőinek; vesd el a kardot bátya, nem érdemes e faj, hogy érte feláldozd magad. Téged az avaroknál nem ért meg senki, a csecsencz pedig végsőt vonaglik most.

E szó nagy tünődésbe ejté Balkár béget. Tehát valóban vége van már a harczoknak! Hát nem terem többé ember a földön, ki a moszkónak ellentálljon?

— Látod, ha te szavamat fogadod, biztatá-
öt Gyáma bég, fogoly társaid is mind szaba-

dok lesznek ismét, haza mehet kiki családjához, felkeresheti nejét, gyermekeit, a kik várnak reá.

Balkár bég nagyot sohajtott e mondásra :
ő reá nem vár senki.

Gyáma megérté testvére titkos sohaját s halkan súgá neki.

— Hát te nem emlékszel-e többé Gyöngyilére, a szerető Gyöngyilére, ki olly régóta vár reád.

Ez a szó elvette Balkár bég eszét. A régi indulat, mellyet olly sokáig elrejtve, elfojtva viselt, új lánggra gyulladt szívében ; látta a szép fiatal leányt maga előtt, a millyennek őt elhagyá és azt kérdezé : „hol van ő ?“

— Hozzád közel. Ollyan közel, hogy csak egy szó választja el tőled ; ha igent mondasz, kezeddel eléred, ha nemet mondasz, akkor gondolattal sem többé ; mert akkor te a világ tulsó révén vagy, ő az innensőn.

Balkár bég egy éjszakát kért gondolkozásra. Adtak neki egy éjszakát, még pedig hosszút, mert börtöne a föld alatt volt, a hová nem jár le a hajnal. Ráért aludni. Egész éjjel a bűbajos Gyöngyilével álmodott, látta őt menyasszony koszorúval fején, oldalánál ülve, látta sírva, kétségbeesve, midőn őt a vesztő-

helyre viszik, látta maga előtt feküdni halaványan, meghalva szívszakadásban, bánat miatt, s miután ez örült álmokból fölébredt, nem volt kedve meghalni többé, ostobául, oktanul, leüttetni korbáccsal, mint egy eb, mint egy haszontalan nyúl, mellyet már megfogott az agár, s csak egyet kell még ráütni, hogy megmeredjen. Nem, így nem akart meghalni többé.

Társaival is elhitették, hogy csak a bég esküje adhatja vissza szabadságukat s azután ráereszték őket könyörögni; azok kezeit csókolták, hogy mentse meg őket, úgy hogy utoljára Balkár valami nagyon menthető dolgot vélt elkövetni, midőn az eléje tett alkoránra megesküvék, Allaht minden prófétáival tanúbizonyságul híva, hogy a moszkók ellen soha többé fegyvert nem fog, őket fegyverrel meg nem támadja.

VII.

A müzülmán esküje nem gyermekjáték : a mit Istenére fogadott, azt megtartja az utolsó betűig, bárha a moszkónak fogadta is azt.

Balkár bég keserves könyekkel csokolá össze a legelső cserkesz kardot, a mit egyik test-

ör kezében meglátott; mintha édes kedves szeretőjétől búcsúznék el, a kit nem fog soha büszkén oldalán hordhatni, éjszaka ágyában kebléhez ölelhetni, nagy veszedelmében hozzá beszélhetni többé.

Az asszony gondolatja kitörlé ezt a bánatot szívéből.

— Hol van Gyiungyila? szólt öccséhez fordulva; midőn szabadnak érzé magát.

— Kivánod, hogy elvezesselek hozzá?

— Azt mondtad, hogy még most is szeret.

— Igazat mondtam. Ő az én nőm s az ángy ne szeretné-e kissebbik urát?

— A te nőd? ordíta Balkár dühödten, mint egy tengeri szörnyeteg, a kit a szárazra húztak, s ugyancsak volt dolga Mahomednek és az ő harminczezer próféta társainak, hogy a béget alig kimondott esküjére emlékeztessék, mert bizony közel állt hozzá, hogy kikapjon egy szuronyos puskát a tiszteletére rendelt örök valamellyikének kezéből s azzal édes kedves öccsének veséin keresztülnyargaljon.

De lefogta kezeit az eskü: megemlékezett rá, hogy ő a moszkó ellen soha többé fegyvert nem emelhet. És az ő testvére is moszkó. Óh a legvalóságosabb, a legcsalárdabb moszkó! mint-

ha nem is itt, hanem távol hideg északon szülte volna hideg vérű rabnő. Nem is bántotta őt, csak saját homlokát ütötte öklével : „bolond, bolond müzülmán, a ki asszonyban bíztál s moszkónak hittél! most már elmehetsz és lehetsz magad asszonynya, és eltagadhatod, hogy férfi vagy : férfi, a kitől elvették kardját és szeretőjét!“

Egész a hegyekig elkisérték az orosz fegyveresek a felszabadított cserkesz rabokat, ott már vártak reájuk Dániel bey küldöttei, kik viszont elhozták az orosz foglyokat s ott kölcsönösen kicserélték őket, négy moszkót adtak egy cserkeszért; mint mikor rézpénzt váltanak be ezüstre.

Csak ekkor látta még át Balkár bég mennyire meg van csalva; hisz őt nem kegyelemből bocsáták szabadon, hanem kénytelenségből adták ki cserébe. És ő olyan oktalan volt, hogy hitt testvérének és elmondta az esküt, melly nélkül épen úgy megszabadulhatott volna!

A cserkeszek nagy diadallal, örömkialtással vitték Dániel bey táborába megszabadult társaikat. A bey maga messze eléjük lovagolt egész kíséretével s megölelé Balkár béget,

megdicséré vitéz harczaiért s édes rokonának nevezte őt.

Millyen rosszul esett ez ölelés, e dicséret a lefegyverzett avarnak.

— Miért vagy olyan szomorú? kérdé tőle Dániel bey. Nincs még kardod? nesze vedd át az enyimet, dicsőbb kéz nem viselheti azt a tiednél.

Balkár bég arcza elvörösödött e szóra a gyalázattól a szégyentől.

— Ne adj énnekem kardot többé magas bey, én uram. Holt ember vagyok én, holt, eltemetett ember: a ki megesküdtem a moszkónak, hogy soha többé fegyvert nem fogok ellene. A prófétára esküdtem neki, nem tudva, hogy tőled jön a szabadítás.

Dániel bey nagyon elkomorodott e szóra.

— Ha prófétádra esküdtél, szólt a bégnek, akkor azt csak tartsd is meg, nehogy azt mondhasa a moszkó, hogy a cserkeszek között hit-szegők vannak. És most már elmehetsz Dargó várába az asszonyokhoz, ott ápolhatod a sebesülteket, csinálhatsz tépést számukra, hogy legalább tégy valami hasznót.

Azután hozzá sem szólt többé a bey, elfordult tőle; de Balkár sem igen mutogatta ma-

gát, csak eltűnt : senki sem törődött vele, hová lett ?

VIII.

Lőn pedig néhány nap lefolyta után, hogy nagy hadi zajtól viszhangzottak az Elborús bércei: az orosz fővezér maga jött Samyl ellen nagy erővel; száz ágyú, száz tűzokádó ércsárkány bömbölt az őserdők bérczfalai között s negyvenezer szurony lepte el a határokat.

Valami áruló keresztülvezette az oroszok ezredeit a hegygerinczek rejtek útain s Samyl kénytelen volt feladni a hegyszorost s behocsátani rajta az orosz tábor főerejét.

Most, most légy ébren, most légy talpon cserkesz ! soha ilyen közel nem volt még a veszély, soha ilyen erővel nem jött még ellened ! Jöjjön, a ki jöhet, ne hagyj otthon senkit, még az asszonyok is, még az öregek is mind fegyvert emelnek, tán még a holtak is felkelnek a sírból s eljönnek a csatatérre csak te maradsz otthon egy magad Balkár bég.

Dargó vára előtt áll meg az ellenség ; Samyl előtte huzódik mindenütt. A várat megostromolják ; benne csak egy maroknyi férfi had

áll, de a cserkeszek feleségei vannak ott; már rést lőtt az ellen dörgő ágyúival, a szuronyok tömegei a letört falaknak indulnak, de im a cserkesz nők állnak a réseken, kard van kezükben, férfiak fegyvere, kebleikben férfi szív dobog s ott harcolnak bátran, ott esnek el hősien férjeik oldalán, s olyan mérges sebet ad az asszonykéz is, mint a férfiaké Kőszikla hull, égő szurok ömlik az ostromlók fejére alá; gyermekek, leányok olajat forralnak, köveket hengerítenek, azokkal küzdenek golyózápor között s dühödt tusa után vissza kell fordulni a vívó ellenek; nem emberek azok, a kikkel itt harczolt, hanem ördögök és tündérek! a szűz falakon diadalmasan lobognak a cserkesz asszonyok tarka fátyolai . . .

Hallod-e ezt Balkár bég? az asszonyok harcolnak a moszkóellen! Az asszonyok a csatában vannak, csak te neked kell otthon maradnod!

Az orosz tábor nagyja az icskéri erdőben foglalt helyet.

Midőn az orosz fővezér sátorát leütteté, egy halomra akadt, mellyen négyszegletű kő volt emelve s a köre ez írva :

„E helyen esett el a cserkeszek kardjától négyezer moszkó!“

Tizenöt éve volt már azon esetnek, az orosz fővezér föltevé magában, hogy az akkor esett csorbát épen e helyen fogja kiköszörülni, s majd egy másik emlékkövet emeltet, melyre ez lesz írva :

„E helyen volt a cserkeszek utolsó csatája.“

A cserkesz is azt gondolta épen, hogy e helyen kell neki még egyszer megküzdeni az oroszszal, a hol még tán most is látszik a fák mohán a ráfecskendett orosz vér, a hol minden fa, minden kö régi harczok emlékjele; az új oroszok láthatják a fák kérgeibe vésett betűket, miket a győztesek végzett harcz után vágtak azokba; — nem a holtak nevei azok, hanem a megölöké; — s gondolhatnak reá, hogy ott minden fa tövében egy-egy eltemetett honfiok porladozik; rossz hely ez az oroszoknak.

Samyl chán egy reggelen összegyűjté harczosait, kik minden oldalról visszavonultak az oroszok elől s Dániel bey kíséretében szemlét tartott fölöttük. Az egész sereg csupa lovasság volt; alig tett néhány századot a szökevény lengyelekből alkotott gyalog légio, kik a szurony hatalmával iparkodtak megismertetni a jó cserkeszt. Többnyire csak karddal és lóval tudott az bánni, s ha rés mellett, várfalon kel-

lett megállania, a kétélű harczi bárd többet ért kezében a szurornynál. A hosszú puska vállán csak védelemre való, harc kezdetére; a két pisztoly és a hosszú kés az öv mellé dugva pedig a harczok végére, mikor a ló lerogyott már, a lovas a földön fetreng, midőn tíz húsz sebből foly már a vér, midőn a kéz nem bírja már a kardot, akkor haldokló kézzel kilőni a pisztolyokat s végső vonaglással egyet döfni még a késsel a felülkerült ellen szívébe : erre való pisztoly és kés.

— Hát ez micsoda különös ember itt? kérdi Samyl, a midőn meglát egy lovon ülő férfit, a kinél sem puska, sem kard, sem övébe szúrt pisztoly és kés nincsen : csupán egy hajlós fűzfavessző van kezében, lehántva fehérre.

— Micsoda csodálatos ember ez? kérdé Samyl, reá mutatva.

A fegyvertelen férfi odalovagolt a chán elé és szólt.

— Zultánom! Én vagyok ama Balkár bég, avarok fejedelme, kit a moszkók ravaszul megesketének, hogy soha fegyvert ellenük nem fogok. Ime én megtartom eskümet, mert fegyvertelenül jövök a harczba! De él az Isten és látni fogja, hogy fegyvertelenül is har-

czolok az orosz ellen. Sem kard, sem löfegyver engem nem védelmez; de állíts engemet azért a legelső sorba, azoknak sorába, kiknek meg kell nyitni a csatát, kik arra vannak hivatva, hogy holt testeikkel utat nyissanak az ellenség közé és én berontok az ellen közepébe, mintha minden kezem úgy tele volna fegyverrel, mint tele van szívem átokkal és keserőséggel.

Samyl hosszasan tekintett éles sasszemeivel a bég hevült arczába, azután megszorította annak kezét s rábízta, hogy vezérelje a könnyű dzsidások ezredét. Ő, a fegyvertelen vezér, egy egész ezredet vezessen a csatában! Jaj lesz annak az ellenségnek

IX.

Az icskéri erdő két óriási hegyhát között fekszik, mellyek mint egy teknyőt képezve, fogják a tág völgyet körül. A vadonnat rengeteget két út vágja keresztül, az egyik orosz Cirkassziából jön a legmeredekebb hegyeken át, miken ágyút nem lehet keresztülvinni s megy Dargó vára felé szűk vízmosta szorosokon. A másik út keresztben vágja ezt át s a csecsencz föld főútját képezi, melly egyedül

járható szekerekkel, s a Szuncsa folyón át hatol a Kaszitenger felé. A hidat a Szuncsa folyón letörték a cserkeszek az oroszok előtt s a túlsópartot elzárták levágott fákkal, s seregük javát odaállíták fel.

Az orosz fővezér jól tudhatá, hogy azon a helyen kell eldöntő csatát vívnia. A dargói sikertelen ostrom után átlátta, hogy itt vagy magának kell elveszni, vagy ellenfeleinek s a négy út bármelyikén induljon el, ott készen várja a harcz.

Egy este Kizliárban nagy ünnepély volt: a fővezér által kivívott diadalok örömeire ki volt világítva a város; a kormányzó nejénél fényes lakoma volt rendezve, a szép Gyünygyla úgy tánczolt a moszkók karján, kézről kézre; a víg urak úgy üríték a pezsgő poharakat a diadalmas fegyverek dicsőségére, a nép újjongott oda künn, bámulva a szivárványszínű röppentyüket. Oh ez pompás mulatság volt.

De az icskéri erdőben is pompás mulatság volt ezen az éjszakán. Ittak ott is, csakhogy vért bor helyett, tánczoltak ott is, csakhogy ágyúdörgés mellett, s volt kivilágítás, hogy ég föld ragyogott bele.

Mintha a föld vetette volna fel halottait, egyszerre minden oldalról megharsannak a csatakürtök, s az erdők rengetegéből ezernyi lovas csoportok rohannak a völgyben fekvő oroszokra halálos vészordítással.

— „Samyl! Samyl!“ viszhangzik az erdők között. Száz helyen egyszerre jelen meg Samyl alakja; ugyan azon vértés vitéz, rőt szakállával, villogó szemével, villogó kardjával; az orosz azt sem tudja, hol védje magát.

A megtámadt moszkó egy hosszú vonalt volt kénytelen védni az erdő hosszában, melyet majd itt, majd amott tört keresztül a támadó cserkesz, s mire nagyobb tömeg jött ellene, ismét visszavonta magát az ismeretlen erdők közé, pillanatok múlva más oldalon törve elő.

Az orosz tábornokok csak nevelték a csatát: hadd nyargalózzék a cserkesz össze-vissza, hadd tördelje le szarvait, ők nyugodtan várnak reá zárt hadsoraik közepett, elsánczolt ágyúik mögött; a cserkesz nem egyéb, mint dühös vadállat: pusztai oroszlán; legyen neki az a dicsőség, hogy neveztessek oroszlánnak; de az orosz a vakmerő vadász, ki törbe ejti, verembe csalja, nyugodtan veszi célba, messziről találja szí-

ven — a büszke oroszlánt; csak hadd jöjjön, hadd ordítson.

A Szunca folyó mellett áll az orosz sereg végső csapata, melly a szélső jobb szárnyat képezi: egy ezred válogatott gyalog, hegyes sisakos, hosszú sarkig érő kabátos vitézek, mögöttük a sűrű csalt közé elrejtve a felállított ágyútelep, hosszú sor sánczkosarak képeznek előtte gátat.

A harc szemtől szemben foly, az erdőben elhelyezett vadászok egyes lövéseket tesznek a megjelenő lovasokra, az őrszemek a part hosszában figyelnek a túlнан sötétlő erdőkire; mint ha ott is mozogna valami?

A legszélső orosz őrszem egy levágott fátörzsökön ül, melly a partról a vízbe hajol: egyszerre két nyíl jön a túlsó partról, egyik szíven találja az őrt, másik torkán megy keresztül; az fegyverestől a vízbe bukik le, a nélkül, hogy egy jajkiáltást ejtene. A nyíl azért jó fegyver, hogy nem árulja el küldőjét, egy süvöltés és célhoz ért, a távol állók nem tudnak róla semmit.

A mint az őrszem lebukott, egyszerre egy sötét tömeg jött elő a levágott erdéből a túlparton; egy erős lovas csapat volt az, hosszú

vékony dárda kezeikben, oldalaikon széles végű görbe szablya. Arczaikat nem láthatni a sötétben.

Lovastul a vízbe bocsátkoznak s olyan csendesen úsznak át a sebes folyón, hogy a vizesés zúgása mellett semmi zaját sem hallani közeledésüknek.

Most egyszerre kikapaszkodnak a partra, csak most hangzik fel egyszerre rémes ordításuk, lovaikat megcsapkodják, dárdáikat előre feszítik :

„Halál a moszkóra!”

A meglepett orosz ezred egyszerre négyszögöt formál, a támadók rohama előtt megállva, mint egy ércpalánk; térden az első sor, a ló szügyének szegzett szuronynyal, a második a lovagra irányozza fegyverét, egyenesen áll a harmadik. Középen ül lovon a parancsnok, mellette az ezred dobverői, kik a csatazajban parancsait jellel tudatják.

Midőn negyven lépésre közeledett a lovas tömeg, megpördülnek háromszor a dobok s három sorlövés dördül el egyszerre. A lövések egy-egy pillanatra felvilágítják az éjszakát, s a két vezérnek alkalma van e rémes világításnál egymást megismerni. A támadó lovasok élén

egy félig ősz férfi lovagol, fegyvertelen kézzel, jobbában csak egy fehér vessző suhog; amott az orosz négyszög közepén egy rőt arczu hadfi áll, és a kettő testvérré ismer egymásban.

Csak annyival nagyobb elkeseredésük. Lenné akárki más, hamarabb várhatna tőlük irgalmat. A cserkesz lovasság előrefeszített dárdákkal rohan a négyszögnek, kiki lehúzta magát paripája nyakára, ha meglőtték is a lovat, nem rogy az ott össze; legalább addig elhurczolja magát, hogy az ellenség szuronyai között utat törjön az utána jövőknek.

Az első rohamra keresztül van törve a moszkók két első csatarendje; a meglódult paripák holt lovagjaikkal odarohantak hadsoraik közé, odavetették magukat a küzdők tömegébe; az utánuk jövők is átugrottak a hullákon s csak a harmadik sor küzd már villogó kard, dárda ellen, a buzogány és a harczbárd súlyos halálos csapást oszt a hegyes rézsiskokra, s az éles, jó cserkesz acél úgy vagdalja szét az orosz puskacsövet, mint a nádat.

De sehol sem halnak annyian, mint a hol a fegyvertelen jár. A hol az a vékony pálcza suhog, ott esik el legtöbb orosz. Csak int vele, és a kire rámutatott, halva van az.

—Rám ismertél-e Gyáma bég? kiált testvé-
rére a fegyvertelen, kitől alig néhány lépés vá-
lasztja már el csupán. Úgy-e hogy fegyverte-
lenül is jó férfi még Balkár bég?

Gyáma hallja a kihívó szót s előhúzza pisz-
tolyait nyeregkapájából, mind a kettőt ráirá-
nyozza Balkárra.

Reszket a te kezed Gyáma! Reszket mind a
kettő; egyik lövés'sem fogja találni testvéredet,
a golyók elrepülnek erre arra.

A harmadik vonal is át van törve; a jó
moszkó vitéz lehanyatlik a cserkesz paripák
lábai alá, s színről színre látja haldokló szemé-
vel Györgyöt, az árkangyalt, lovon és dárdá-
val Jó szent György árkangyal, miért
nézed sárkánynak a te hű szolgádat?

Az egész ezred szét van rebbentve, fut, a
ki futhat, a sánczkosarak mögé; maga Gyáma
megy jó példával elő; arczczal se fordulna hátra,
pedig az élesfüzfavessző háta mögött fütyöl. Azt
is elfelejtette, hogy kard van az oldalán.

Fele az orosz ezrednek parancsnokával
az üteg védelme alá menekült, a másik fele
összekeveredett a cserkesz harczosokkal, ott
küzd férfi férfi ellen, azt sem látni a sötétben,
mellyik az orosz, mellyik a cserkesz?

— Fordítsátok nekik az ágyúkat! kiált Gyáma a tüzerekre, löjjetek oda, a hol legsűrűbben vannak. Akár ellenséget ér, akár jó barátot a lövés. Le kell seperni a tért! Tisztára, pusztára!

Egyszerre megdördülnek az ágyúk a rejtett csalitból, a granát oda esik a szemtől szemben küzdők közé, tüzet okádva lábaik alatt, a kartács halomra dönti az összeölelkezve harczolókat, egy vérző vonagló tömkeleg borítja el a tért, hol orosz és cserkesz átokkiáltással fetreng egymás fölött, mint a lekaszált rend.

Rémülten bomlanak szanaszét a küzdők, egyik elhányja fegyverét, másik megfordítja lovát; az orosz halottként veti magát a földre, s a cserkesz elrohan. Csak a fegyvertelen áll rendületlenül.

— Készítsetek csóvákat, üszköket! kiált társainak. Tüzet az erdőnek!

— Gyújtsátok fel az erdőt! hangzik utána hadnagyai szava; pillanatok múlva égő csóvák kal térnek vissza a harczosok, miket a száraz fák gallyaira hánynak, nyilvesszőik szurokkal itatott égő mohával bejárják a csalitot. Tíz, húsz, száz helyen gyullad meg az erdő. Az égő nyilak a száraz harasztba kapnak, a láng a

cserje közt recsegve, ropogva terjed, felkigyózik a magas fenyőfák lombjain, egy lángoló pokollá változik az erdő, hol az izzó sudarak tüzesője között az emberek a kárhozatért vívnak.

— Csatára, csatára! hangzik a cserkeszek rémes ordítása; a szél kavarogva hajtja a lángtengert az oroszok felé, s mint sűrű jégeső, hull rájuk az izzó falevél.

A tűz egyre terjed, a százados fenyőfák ágyudörgéssel pattognak a lángban, kék zöld lobogványt lövellve ég felé; pokolbeli hőség üli el a tájat; az ég, a föld elébb rózsaszínben dereng, majd bíborveressé világul át a táj, az erdők sötét mélysége izzó pírba olvad, melly utóbb olly vakító fénybe megy át, hogy kín látni a szemnek.

Ki állna itt ellent? Kinek volna ereje küzdeni a háborodott elemmel? hagyjátok ott ágyúútokat, hagyjátok ott a löporos szekereket! ki merne azokra gondolni most az égő földön állva? Hányjátok el a löport magatoktól.

Az orosz elhagyta lángoktól körülvelt sánczát s míg ők a terjedő égés elől visszavonultak, egy csapat cserkesz lovag, magát, paripáját vízbemártott pakróczokkal betakarva, keresz-

tülvágtat az égő csalit tisztásain s rajta esik az ágyúkon, miket ellenfele elhagyott. Ott lovaitkat eléjük fogva, kezdik azokat kihurczolni a tűz közül; még olly vakmerők, hogy visszafordítják azokat távozó ellenfeleikre s most ők tüzelnek rájuk tulajdon ágyúikból.

A fegyvertelen vezér kiáltása kihallik a tűz ropogása közül.

— Futsz moszkó előlem! vesszővel vertelek meg. Vesszővel hajtalak magam előtt. Nincs fegyver kezemben!

Meghallák ezt a gúnykiáltást az oroszok s szégyen és düh támadt sziveikben.

— Vissza! kiálta Gyáma a futókra. Ha ők mernek a tűzben harczolni, merünk mi is. Ne mondja azt a cserkesz, hogy elvette az oroszról ágyúit.

S azzal megfordultak az oroszok, szuronyt szegezve visszazarohantak sánczaikra, s a hulló zsarátnok közepett új harczot kezdtek elfoglalt lövegeikért, Gyáma is ott küzdött elkeseredetten. Kétszer foglalták vissza ágyúikat, kétszer vette el azokat újra a cserkesz. A harmadik rohamnál ember ember ellen harczolt, a cserkeszek is gyalog, elfogyott már minden lövés, szuronyok elgörbültek, kardok kicsorbultak a

harczban, mint a vadállat küzd egymással a két dühödt ellen, öklével, fogával.

A gondolat is iszonyító! a szél odacsapja közéjük a felkavart zsarátnokot, a feldöntött löporos szekerekre hull az égő parázs, a lég lángforró, s ők ez irtózatoss helyen küzdenek kétségbeesve, elfeledve a rettenetes halált, melly majd egy percz alatt elhallgattatja valamennyit.

Egy vítatott ágyú előtt találkozott a két testvér. Gyáma kardja markolatban volt eltörve, egyiknek sem volt fegyvere.

Két fenevad nem rohan olly dühvel egymásra, mint a két vezér; összeölelkeznek izmos karjaikkal; egyik arcz a másikon fekszik, egyik szív érezheti a másik dobogását. Ott dulakodnak a vértől sikamlós földön, a midőn egyszerre egy irtóztató csattanás rázza meg az eget és földet, egy löporos szekér a tűzben fellobbant; mint a tűzokádó kitörése, lövellve fel a felhők magasságáig, s szétszagatot emberi alakokat hajítva föl a lángoló égbe.

A daemoni erő, mint a pelyhet kapta föl a két tusakodó testvért s úgy összeölelkezve hajítja fel őket a levegőbe, több ölnyi magasba. Még ott is összeszorítva tarták egymást, meg-

fordultak kétszer háromszor a légben, folyvást összeölelkezve, s midőn visszaestek is, úgy hullottak a földre : egy tömeg, egy összeforrott rém.

Az iszonyú löporlobbanás után, a ki ott nem veszett, elhagyta az ágyútelepek sánczait. Az orosz ezred maradványa bomlottan futott a mély utakba, s nem törődött, hogy mi történik azontúl a Szuntsa mellett.

Ott pedig az alatt átkelt Samyl.

Az igazi Samyl, a valóságos népválasztotta próféta, ki seregei javával ott várt a túlsó par ton, e viadal alatt hirtelen átvonatá könnyű hidját a folyamon, melly üres börtömlökből volt összeróva, s átvezeté rajta dandárjait.

Az ellenség, melly száz helyen látta Samylt egyszerre megjelenni, úgy foglalt ellenében homlokállást, hogy midőn az igazi Samyl megjelent, ő neki oldalt volt fordulva az orosz s ez az oldala is összetörve Balkár bég vakmerő rohama által; mögötte az égő erdő.

Ah ez rettenetes éj volt! Az orosz ezredek egyenkint törtek össze Samyl váratlan rohama előtt; a granátos osztály utolsó emberig le hagyta magát aprítani, s Voïnoff tábornok épen akkor érkezett segítségére nehéz dra-

gonyosaival, midőn társa Fokk tábornok levágott fejét egy dárdára tűzve magasra emelték a cserkeszek. Voinoff böszülten rohant reájok, hogy elesett társaért boszút álljon; néhány pillanat múlva az ő feje is kopjára volt tűzve. Ekkor jött az orosz sereg hőse, a vitéz Passzek, a katonák bálványa, kinek férfias homlokát több babér ékesíté, mint ráncz. Elszántan veté magát az orosz vitéz a cserkesz vezér útjába, küzdött mint derék férfihoz illik s óranegyed múlva három fejet hordoztak a cserkeszek lándzsára tűzve, a harmadik fej Passzek tábornoké volt.

A legbátrabb hős eleste után megbomlott az egész hadi rend. Az orosz nem volt képes a csatatért megtartani többé, a legerősebb dandárok ingadozni kezdtek, a vezérek nem ismerték ki magukat az éjszakai harcban, honnan jön az ellen? melly pontot kell védelmezni? hol van a főerő? csak a jobb szárny felől láthatták a mindig közeledő égést, melly elborítá az eget s már a Sah-dagh erdős bérceire kezde kiterjedni, főlseges lángpalástot borítva vállaikra. Körül égett a hegy, míg tetején gyémántként ragyogtak az örök jégcsúcsok. Bizonyítá a veszélyt az erdei állatok futása, mellyek

nem törődve az emberek harczával, rohantak az égő erdő alól: szarvasok és medvék, bölények, és otromba alaku dumbájok (vadökor) egymással összekeverült csapatokban futottak a felállított ágyúk előtt végig, félelmesen bögve

A hegyek felé nem lehetett menekülni többé: szemben Samyl győzelemittas hada, oldalt és hátul az égő rengeteg, melly elzárta előttük a burzukáli kapukat, a miken a cserkesz földre bejöttek. Csupán csak egy út volt a menekülésre, a leghosszabb, melly a hegyek alatt elkerült, azon kellett keresztülhuzódni a vert orosz tábornak, az Aksáj völgy felé, ott hagyva halottait, ágyúit és lobogóit a győztes ellen kezében.

Egész hajnalig üzte őket Samyl s hírmondó nem megy haza közülök, ha két áruló cserkesz tudtul nem adja Freytag tábornoknak az oroszok végveszélyét s az pihent seregével megjelenve, szabadulást nem hoz a futóknak.

Reggelre egy orosz sem volt a cserkesz földön, csak a halottak és foglyok.

Az erdőégésnek a szél elállta után egy hegyi patak vetett gátot s akkor összeszedték a cserkeszek a mindenfelé elhullt orosz halottakat s

egy másik halmot raktak az első mellé, melly még nagyobb volt annál, s az emlékköre felül ezt jegyezték fel :

„E helyen hullott el nyolczezer orosz.“

X.

A csata utáni napon nagy örömjaj volt Dargó alatt; a szüzek lejöttek tánczolni a csatatérre, a lantosok énekelték a hősök diadalát, mellyhez kardcsattogtatva járták a harczfiak a délczeg toborzót, nagyokat rikkantva közé, a mi igen jól illett oda.

E hangokra felnyitá szemeit Balkár bég. Egy sátorban feküdt, puha medvebőr ágyra helyezve. Hogy jött oda? maga sem tudá; bizonyosan társai mentek érte a löporfellobbanás után s azok hozták ki az égő erdőből.

Tagjait úgy érzé, mintha össze volnának zúzva; mellén mintha a halál ülne, nehezebb, nyomasztóbb súlylyal, mint az egész Elborús hegye.

— Minő zaj ez odakünn? kérdé halkan a mellette ülő félkarú öregtől, ki ápolására volt rendelve.

— A győzelem ünnepe : válaszolt az.

— Győzelem ! kiálta fel Balkár s felugrott helyéből. Semmi csontja sem fájt, semmi baja sem volt többé, a halál elrepült tőle messze. Mi győztünk !

Nem sokára eljöttek hozzá a sereg hadnagyai, vállaikra támaszkodtan kivitték a sereg elé s ott az újjongó nép előtt tüzé fel keblére maga Samyl a háromszögű éremrendet, a fehér sast, melly egy sor granátgyöngyön nyugszik, s azután visszadá fehér füzfavesszőjét, mellyet a csatában viselt, arany markolatba foglalva. Úgy harczoljon azzal, miként eddig harczolt.

Balkár bég egészen meggyógyult lelke örömében.

Másnap a foglyok felett tartottak mustrát Dargó alatt. Az orosz, kozákokat felosztották a főnökök között, azokat, ha valakinek tetszik, majd visszaválthatja, ha ott maradnak, tisztsák a cserkesz vitézek kardjait s kapálják a földét, szolgák maradnak. A maguk közül valóra, az orosz szolgáló avar, leszgi, kumük és györgyi fajokra, kik az oroszszal együtt harczoltak, sokkal gonoszabb sors várt, a közember lánczravert rab lett és malmokat hajtott, a tiszteket főbelőtték.

A ki tehetette, eltagadta eredetét, hogy a haláltól meneküljön, de hogy ne lehetett volna kiismerni a barna tojásdad arcú; kaukazit a csontosképű, szőke orosz közül?

Gyáma bég is a foglyok között volt; de rőt arcza, kék szemei mellett bátran vallhatta volna magát született orosznek a hadi törvénytörés előtt, ha testvére Balkár ott nem ült volna.

Gyáma bég még inkább össze volt törve az esés miatt, mint testvére, mert ő alul esett s nem bírt lábain állani, midőn a hadbírák elé hozták.

— Ismeri-e őt valaki? kérdé Dániel bey, a roskatag férfira mutatva, ki tudja megmondani orosz-e ő, vagy közülünk való?

— Én! szólt felállva Balkár bég.

Gyáma odahívatta őt magához.

— El akarsz-e vesztetni? kérdé tőle, midőn odahajolt hozzá.

— Elvesztelek.

— Nem vagyok-e én a testvéred?

— Annál rosszabb reád nézve. Volnál moszkó, megszabadulnál.

— Lásd testvér, igaztalan vagy hozzám, monda Gyáma, én nem vétettem soha az avar

népnek; alattam boldog volt az és elégyt; jóllét áradt el házon és mezon, a városok felépültek, a szegények meggazdagodtak; iskolákba jártak a gyermekek, tanultak tudományokat, az utak megjavultak, a kereskedők pénzt hoztak az országba sokat. Én boldoggá tettem az avar népet.

— És ha tetted mind azt, a mit mondál; felele neki Balkár bég, még is meg kell halnod érte, mert eladtad népedet a moszkónak. Lettél volna inkább az avar nép fölött zsarnok fejedelem, vaskezű, vasfogú, verted volna gyermekeit a kösziklához, ittad volna vérét pohárral; csak ne adtad volna el a moszkónak. Tetted volna koldussá, nyomorulttá, égetted volna fel alujait, vesztegetted volna el felét éhhalállal; csak ne adtad volna el a moszkónak. És ha megjelennél előttem véres kézzel, véres arccal, és azt mondanád, én vagyok az utolsó avar, a többit elvesztettem örült, esztelen csatában; — megölelnélek, megbocsátanék; de eladtad őket a moszkónak, azért meg kell halnod néked, mert te Merisz bég fia vagy.

A vezérek, a kik ezt hallák, felzúgtak Balkár beszédére, némelly helyeselte, más megindult rajta. Maga Balkár volt az első, ki fekete

golyót hajított a szavazatok serlegébe. A többiek utána jöttek. Hét fehér és nyolcz fekete hullott abba. Balkár bég szavazata dönté el Gyáma halálát.

Csak egyet kért még Gyáma testvérétől.

— Ha meghaltam, vágasd le fejemet s küld el azt Gyiungyilának.

— Megfogja kapni.

Azzal kivitték Gyáma béget a vesztő sziklára s ott szíven lötték három nyillal. A löport a cserkesz nem vesztegetheti, maga kénytelen a salétromot főzni erdei növényekből*), nagy fáradtsággal, azért a löporral takarékosan kell bánni. Nem minden nap esik egy icskéri csata, a hol az orosz mázsaszámra hagyja hátra löporát.

Balkár bég ünnepélyesen temetteté el meghalt testvérét, mert ő avar fejedelmi vér volt, kit megillet a kürtszó és gyászravatal, midőn sírba teszik.

Levágott fejét pedig egy díszes kosárkába zárta illatos levelek közé; nem szólt senkinek arról a két könnycseppről, melly szeméből kihullt, midőn a levágott főre nézett; csak előhi-

*) *Amaranthus pallidus.*

vatott egy orosz foglyot s rábízta kegyesen, hogy ha szabadságát meg akarja nyerni, vigye azt a kosarat Kizliárba Gyáma bég feleségének, mondja neki, hogy azt férje küldi.

Három nap és három éjjel szólt a zene Kizliárban, vígadtak a moszkó urak, tánczoltak az asszonyságok, mert az orosz tábornoktól az a tudósítás érkezett, hogy Dargó vára rommá van téve s Samyl seregei futnak.

Midőn legjobban vígadnak Gyiungyila terebében, megjelenik az orosz harczos, a kit Bal-kár küldött a cserkesz földről.

Az iszpravnikok mondják neki, hogy várjon egy kicsinyt, mert a ház úrnője tánczol. A kosártánczot járja.

Szép jellemző avar táncz az; rövid, testhez simuló köntösben kell azt járni, hosszan lebo-csátott hajjal; négy kosár a földre téve, tele virággal; a hölgy mesterséges lejtésekkel szök-dell a kosarak között s minden szökésnél ki-vez egy virágot azokból s tánczolva bokkrétá-ba fonja.

Senki sem tudja azt olyan szépen lejtetni, miként szép Gyöngyile; ha néha olly kegyes vendégei kedvéért eljárni e tánczot, csak úgy bolondulnak utána, csak úgy szédelegnek lán-g-

szeme villogásától, bájos teste hajlásától, selyem köntöse suhogásától.

— Hátha még egy ötödik kosár volna itt a középén, szól a delnö felhevülve.

— Imhol asszonyom az ötödik! szól az orosz követ, odahelyezve a négy közé, a mit ő hozott magával; Gyáma feje arczczal fölfelé fektetve benne.

— Mit jelent ez? kiáltának reá az elszörnyedett vendégek.

— Azt jelenti: hogy tönkre verték az orosz sereget, odavannak ágyúk, zászlók, három tábornok elesett, az egész derék ezredből, a mit Gyáma bég vezérelt, magam maradtam egyedül.

— Te se maradj hát belőle, kiálta rá Gyöngyile, s késével úgy szúrta le a követet, hogy rögtön halva rogyott le, azzal folytatta a kosártánczot: négy kosár a négy szegleten, az ötödik a középén. Miért nem nyithatja föl most szemeit a bég?

XI.

Sok harcz folyott még ezután, sok híre lett Balkár bégnek, kit csak ördög bégnek neveztek az oroszok; ezt a nevet könnyebben megtartották.

A legdühödtebb razziákat ő intézte az oroszok földén, s a mi várat határaikra épített a moszkó, annak ágyúi lőtávolán túl nem volt tanácsos kitévednie.

A hol ő megjelent, bizonyos volt, hogy egy élő embert nem hagy maga után. Hogy várhatott volna ő tőle valaki irgalmat, ki saját testvérét megölette, a miért az oroszszal szövetekezett?

A meghódolt osszet és avar nép köfallal keríté be minden aluját, négy erős torony a négy kapunál, az ötödik az alu közepén; még is reszketve ment aludni, ha elgondolá; „Balkár bég nem alszik.“ — A csecsencz és cserkesz vesszőből fonta városai falát, még is nyugton aludt, hogyha arra gondolt: „Balkár bég nem alszik.“

Ő soha sem nyugodott, örökké harcban volt esküdt ellenével, a nélkül, hogy valaha fegyverhez nyúlt volna; de lázító szava bejárta az egész Kaukazust, s egyenkint feltámasztá az orosz úr ellen a még nyugvó népet, a legleleményesebb haditerveket ő készíté s a legvakmerőbb kivitel az ő műve volt, az a fehér vessző kezében fájdalmasabb volt az ellenfélnek az egyptomi tizenkét csapásnál.

Az utóbbi két év megtanította rá Európát mit tesz az oroszszal harczolni. Véres, nehéz munka lesz az Ah a cserkesznek édes, könnyü játék volt az!

Ezen év tavaszán történt, hogy az orosz sereg leszállt a törökkel küzdeni a kisázsiai mezőkre. A cserkesz használta a jó alkalmat s Tiflisig nyomult a csecsencz főnök vitéz hadaival. Az oroszoknak még az emléke is eltöröltetett ott, a hol e boszúálló csapatok keresztülmentek; le a fekete földig égeték az orosz falvakat, le a csecsemőig kiírták faját, mintha nem is ember viselne ember ellen harczot, hanem egy boszús fenevad a másik ellen.

Egy kerített aul ostromlásakor Balkár bég vezette a rohanó csapatot, gyalog rohantak a sáncznak; az orosz is kétségbeesetten küzdött.

— Bátran cserkesz! ne félj kiálta Balkár bég s első volt a sánczon, a ki felvetette magát társai válláról. Öten, hatan ugrottak utána egyszerre. Tizenkét lépésről lőtt rájuk egy egész csapat orosz, Balkár társai mind nehéz sebekben rogytak le; csak ő maradt állva.

— Ördög vagy-e hát igazán? kiálta az oroszok hadnagya s rárohantak valamennyien szuronyt szegezve.

— Uram! védj magad! kiált egy haldokló cserkesz, a földről felemelkedve s odanyújtva elé jó kétélű saskáját, melyet az ő keze már nem bírt. Fogd kardomat és védj magad.

Balkár csak állt ott nyugodtan, s visszautasítá a kardot. Távolálló társai siettek őt megmenteni. Későn jöttek; az orosz szurony hamarabb érte őt s ő megtartá esküjét, hogy fegyvert nem fogott ellenük. Csak a midőn erős mellén keresztül döfték a hegyes vasakat, akkor ragadta meg a puskák csöveit izmos kezeivel, elordítva magát.

— Ide cserkeszek, a diadal a mienk!

És ki nem bocsáta kezeiből az összefogott puskákat addig, míg társai oda nem értek, kik előtt holttestével utat nyitott a tömött hadi rendbe; csak akkor rogyott le, győzedelmi jelként rántva le magával a testén keresztüldöfött szuronyokat s utoljára is azt hörgé a földön:

— Mienk a diadal!

A bojár leány.

szépség

OSZK

Nemzeti Széchenyi Könyvtár

1054 Budapest, Széchenyi tér 1. sz.

Telefon: 06-1-259-1111

Fax: 06-1-259-1112

Internet: www.oszk.hu

I.

Küriáki Sándornak volt legszebb kastélya, legszebb hat fia és legszebb egyetlen egy leánya az egész Havasalföldön.

A derék főúr egyike volt azoknak, kik ezer nyolczszáz huszonötben a legkeserűbb harczot folytatták az ozman ellen.

Látta egy kétségbeesett csatában a „szent sereg“ ifjait huszonnégy emberig elhullani. Ez a huszonnégy még keresztülvágta magát a győztesek seregén és a hegyek közé menekült. Küriáki közöttük volt.

Ott volt Jordakival az utolsó csatákban, vívott a veres kolostor sekrestyéje előtt egyik éjszakától a másikig.

Az ő testvére volt az, ki midőn Jordaki fejét kérték az ostromlók, kiadatá magát Jordaki helyett s e név alatt Stambulban le is fejeztette; három napig állt levágott feje a szerály kapuja előtt. Azóta Küriáki Sándor családi

ereklyéi között áll az. Annyit nyomó ezüsttel váltotta azt magához a Samsund basitól.

Midőn azután vége volt minden harcznak, midőn Jordaki utolsó menedékhelyén megégett, midőn Ypsilanti elfogatott, midőn helyreállt a régi rend és béke; akkor párnája alá dugta kardját a bojár s azt mondá nejének, még akkor ifju viruló szépségű nőnek :

— Én most lefekszem és aluszom. Jó éjszakát a görög szabadságnak; jó éjszakát Moldva, Oláhország dicsőségének, jó éjszakát az egész világnak. Engem fel ne költsön senki addig, a míg ismét jó reggel nem lesz, mert én aluszom és nem látok és nem hallok semmit.

A mit pedig mondott, azt híven meg is tartotta; mert attól az időtől fogva csak annyi volt az élete mint egy örökös álom. A nap nagyobb részét kerevetén fekve tölté, s hagyta folyni a világ sorját, a merre épen neki tetszett; soha egy újságot el nem olvasott, soha senkit meg nem látogatott; nem járt sem vadászni, sem jószágai után látni, hanem egész nap ült, vagy feküdt egy helyen, az egészben csak azt az egy változatosságot követve : hogy egyszer jobb felére a kerevetnek vetette a feje alját, másszor meg a bal felére.

Szerencséje volt az életre való asszony, a ki azontúl maga vezette a jószág ügyeit, szántott, vettetett, számadásokat csinált, cselédekkel pörlekedett, jobbagyokkal vesződött, építtetett, tatarozgatott; férje miatt ugyan az egész kastélyt elhordathatta onnan, s; másikat építhetett volna helyébe, csak az ő kerevetéhez ne nyúlt légyen senki.

A gyermekek nevelése is az asszony gondjai közé tartozott; pedig azok lassanként szépen felszaporodtak. Hat fiú és egy leány. Egyik gyönyörűbb gyermek, mint a másik. Anyjuk minden szépre, jóra oktatta őket, taníttatá a fiakat nyelvekre, tudományokra, a leányt zenére, hímzésre, házi munkára. Apjuknak mind erre nem nagy gondja volt; ő csak délutánonként szokta maga elé idézni gyermekeit; olyankor kihúzta derekallja alól odadugott kardját, kezébe adá a legnagyobbknak s oktatá az azzal való bánásra, hogy kell a hatvágást, az egyes, kettős és négyes malomköröket, a cselsuhintásokat, a banditadöféseket tenni. Azután sorba vette valamennyit. Ki mennyi ideig bírja elforgatni azt a kardot? A ki legtovább elgyőzte, a ki legjobb tanuló volt, az kapott tőle rendesen egy ezüst piaszttert.

Valahányszor azután a kardot visszadugta a derekallj alá, mindig elmondá nekik, hogy ez ennyi- meg ennyiszer volt ütközetben, kiket és hogyan vágott le vele, miféle nagy főfő urak viselik még most is a sebeket, a miket attól kaptak? s ezek meg ezek a csorbák mellyik ütközetre emlékeztetnek belőle?

Ezeken kívül a jó öreg úrnak semmi egyéb dolga nem volt, semmi más életjelét nem adta, úgy hogy ismerősei, nem is úgy kérdezősködtek már felőle, hogy „él-e még az öreg Küriáki?“ hanem hogy „alszik-e még az öreg Küriáki?“

Egy szép napon, tavalyi esztendőben, mind a hat fia szokatlan örömtől sugárzó arczczal jött be a vén Küriáki hálósobájába.

— Jó reggelt apám! Szerencsés jó reggel van ma Moldvában és Oláhországban. A hatalmas czár hadai áthidalták a Pruth vizét, jönnek nagy haddal, ágyúkkal, megalázni a török uradalmát, leverni a félholdat a mecsetek hegyéről s kitűzni a kettős arany keresztet Zsófia templomára. Ébredj fel szaporán, keresd elő kardodat, sok csatában győztest, keresd elő a zászlót, viadaltól tépve, mert itt van a reggel!

Talpra ugrott e szókra az öreg hetairita, a láng villogott szemében, villogott kezében a

kard is s égre emelt szemekkel adott hálát az Istennek, hogy elhozta ezt a napot, mellyen a halottak feltámadnak.

Három nap és három éjjel szólt a guszlicza és a hegedű a bojár kastélyában, nyitva volt az udvar boldognak, boldogtalannak, folytott a bor és az ékes szó, mint a patak. A szép Neszte énekelt hősi dalokat elmúlt vitézeokről, apja oldalán ülve a lelkesült vendégek előtt.

A régi harczrongyolta zászló ki volt tűzve a kastély ablakába, deli ifjak, híres verekedők jöttek magukat beiratni az új szent seregbe, a szép Neszte maga tűzte fel melleikre, és süvegeik mellé a szép rézkeresztet, a melly jelvénnyök legyen a közelgő harczban, hogy ők a szent hitért harczolnak.

Az ősz Küriáki olyan boldog, olyan ifju volt most. Huszonkilencz esztendeig nem csak aludt, de álmodott is; és mindig azt álmodta: ha még egyszer ő résztvehetne azon harczban, melly a román népet felszabadítja s olyan úrrá teszi ismét apái földén, a millyen volt a nagy Bazarád alatt!

A fiúk szép sorban következtek egymás után: a legnagyobb volt huszonöt éves, egy-egy évvel alább a többi, a legkisebbik, Péro,

tizennyolcz éves volt, utolsó volt a leányka : Neszte még alig lehetett tizenhat esztendő.

— Kár, hogy ez is nem lett fiú; szokta mondogatni az öreg Küriáki, mikor akadt valakiye, a kivel kedvencz eszméiről beszéljen. Látszik, hogy a természet is eltévedt a két utolsó gyermeknél, Pérot szánta leánynak és Nesztét fiúnak. Bár csak legalább megfordítva volna.

A leányka olly vidám, eleven volt mindig; karcsú, magas, deli termet, barna, keleti arc-színnel, mellyen keresztültört az ifjú életerő pírja, fejét olly délczegen, férfiasan tudta hordani, éjfekete szemeivel olly bátran tekinteni, sűrű szemöldeinek hajlásában annyi daczos parancsoló kifejezés ült, a mennyi bármelly férfit büszkévé tehetne, s ha néha tréfás enyelgésből feltette Péro süvegét ragyogó fekete hajtekercsei fölé, senki sem mondta volna, hogy nem ő a férfi s még azt is elhihette volna, hogy amaz a leány; ollyan szelid, ábrándos tekintete, olly halavány arcza, olly méla szemei voltak annak, s irigyelheté szép hugától azt a televér ajk fölött hamvadzó férfias pehelyárnyat, a mi ő nála hiányzott.

Az is bizonyos volt, hogy Neszte jobban tud löni, mint Péro, és bátyja jobban ért a ze-

néhez, mint ő; pedig annak is megfordítva kellene lenni. A jó öreg Kúriáki nem győzött eleget csodálkozni titkon és fenhangon e különös tüneményen.

A két legkisebb gyermek kicsinysége óta legjobban szerette egymást, örülni és szomorkodni soha sem szoktak egymás nélkül, s ha valamelyiket gyermekéveiben meg kellett büntetni csíneiért, mind a kettő osztozott a büntetésben, mint a legkedvesebb falatban is.

Midőn még nagyon kicsiny kis gyermekek voltak, Péro mindig „kis feleségének“ hitta Nesztét, és mint valami bizonyos dologról beszélt róla, hogy majd ha ő nagy fog lenni, senkit a világon el nem vesz mást, mint az ő szép kis Nesztéjét. Mikor azután nagy lett, akkor természetesen megtudta, hogy az illyesmi nem szokás és azután nem hitta Nesztét kedves kis feleségének, s nem csókolózott vele annyiszor, s nem vette az ölébe többé, és nem nézett óra hosszan a szemeibe; hanem, ha azt akarta Neszte, hogy megláthassa, neki kellett őt felkeresni, neki kellett átölelni derekát szép gömbölyű karjaival, neki kellett őt megcsókolni édes piros ajkaival. Az ifjú félrekapta száját a csók elől, azt mondva, hogy azt nem

jó tenni, a min a leány még jobban kacza-
gott

— Jó reggel van fiaim, gyermekeim! mon-
da az öreg, a mint együtt ült velök a dőzsasz-
talnál a több lelkesült ifjak társaságában, s va-
lójában jó reggel is volt, mert tegnap estve
ültek le a lakomához s a hajnal is ott érte
öket. Elkezd ráuk virradni a nap, ki tudja, mire
leáldozik, nem vár-e már reánk a munka? Osz-
szuk fel azt magunk között. Minél előbb, annál
kedvesebb.

Szikráztak e szókra az ifjak szemei, s kiki
elmondá, a miről legtöbbet szokott álmodozni.

— Én mellvértés lovag fogok lenni, monda
Juón, a legöregebbik, az rohan súlyosan, mint
a hófuvatag, spahik, nizámok szétporlanak
előtte. Két gyalogot ér egy lovas, két lovagot
egy mellvértés.

— Én meg dzsidás fogok lenni, folytatá
testvére Pavlo, a dzsida hatalmas fegyver, át-
tör az a mellvértén is, s karddal és szurony-
nyal mérkőzik.

— Én majd csak gyalog harczolok, sietett
beszélni Sándor, gyalog vitéz dönti el az ütkö-
zetet, gyalog vitéz harczolhat Byzancz falai
alatt, az tűzheti fel legelőbb a zászlót az elfog-

lalt sáncz tetejére. A lovas csak távol nézi. Én gyalog sereggel tartok.

— Tréfa mind ez; vevé ki a szót testvérei szájából Leo, ágyú a legnagyobb úr az ütközetben, az előtt hajol meg gyalog és lovas, páncél és sisak, kard, kopja, vitézség az ellen meg nem véd; én pattantyús leszek. Ti még mind alusztok akkor, midőn az én süvöltő tekéim leverik a holdat a büszke mecsetről s rést törnek a kapun a sápadt ellenség városába.

— Én nem kötöm magam senki parancsához, monda Euthym. Én szabad csapatot fogok vezényleni, bekalandozom vele az ellenség vidékeit, akkor ütve rajta, mikor még nem is álmodja, hogy ellenség van közel, körülrajongom vele táborát, elfogdosom portyázóit s nem engedem neki, hogy álomra fordítsa éjszakáját.

Az apa mind az öt ifju beszédét igen helyesnek találta, mind hősök, mind hírhedett vitézek fognak lenni, dicsőséggel, diadallal halmozzák el neveiket, szabadságot és jóllétet szereznek Oláhországnak. Péro ott ült, az asztal végén, hátát a szék karjának vetve és hallgattott; Isten tudja hol kalandozott a lelke most is.

— Hát te Péro! szólt hozzá az öreg, hát te mit fogsz tenni a harczban?

Az ifjú felveté szemeit, nagyot sohajtott és azután azt felelte :

— Én szeretném, ha lelőnének a legelső ütközetben.

Péro szomorú mondása egészen lehangolta a társaság kedvét, egy-egy bátor vitéz érintetlen poharába nézett s elgondolta, hogy az a piros nedv abban az ő vére is lehetne.

— Ejh, mit hallgattok egyremásra! kiálta fel a vén bojár, ez a gyermek nem született fiúnak, jöjj Neszte, kedvesem, vedd a guszliczát és lelkesítsd fel ezeket a jó ifjakat: a te szívedben van férfilélek: Légy te a lelkesítő, midőn mások harcolnak. Te meg fiú sóhajtozz ott, a hol mások diadalt ülnek.

A leány titokban, megszorítá Péro kezét, lopva rá is nézett, azután maga elé vevé az ezüstit kivert hangszert, mellynek húrjai olly búskomor zengéssel kísérik a mondott éneket. Remekül tudott rajta játszani.

— Meghallgatjátok a szép Lienka regéjét?

— Halljuk! halljuk! szóltak mind a férfiak, s kiítették hevenyében poharaikat, hogy azután ne zörögjenek velük s kiki elhelyezé magát karszékébe, fejét tenyerébe, még a haját is félreigazítá, hogy jobban hallhasson.

Szép Neszte még egyszer és soká nézett
Péro szemeibe, mintha azt mondta volna neki:
azért éneklem most ezt a dalt, mert ez te ne-
ked úgy tetszik, ezt szereted legjobban mind-
annyi közt.

„Megy csatába három hősi bajnok
Első bajnok a magyar királyhős,
Másik : János vajda, a törökrém.
Harmadik Drakul, a moldován-fő. —
Mind a három elbucsúza otthon,
Elbucsúza háztól és mezőtől,
Síró nőtől, hizelgő kutyától:
Mind a három meggyónt és misézett,
És úgy indult Isten szent nevével,
Mert ki tudja : merre most sietnek,
Kit hoz onnan vissza paripája? —
Nem mulatni víg baráti torba,
Nem menyasszonyt hozni nászi néppel,
Hanem mennek éltet vesztegetni,
Vért aratni, népeket temetni.“

„Nem tetszett e járás ott az égben,
Mert hüvelybe dugta esküvéssel
Győztes kardját mind a három bajnok
S eskü ellen húzta azt ki újra.“

„Első útban intő Isten újja
Megrendíté a föld rónaságát

A mint rajta végig nyargalának;
 Földrengéstől nem riadtak ők meg;
 Csak siettek még előre jobban.
 Másodikban víz áradt előttük.
 Az sem tartá őket vissza többé;
 Általúsztak, áttiportak rajta.
 Két csodára jött a harmadik most:
 Harmadik, legbüvösebb csodáját,
 Utoljára tartogatta Isten:
 Harmadik, legbüvösebb csodának:
 Szép leányzó állt a hősök útján,
 Szép Lienka, Drakulnak leánya
 Inkább tündér, ha leány nem volna.“

„Szép Lienka harmatgyöngye testét
 Odaveté a hősök elébe,
 Két kezével zabláikba markolt
 És könyörge édes gyöngye hangon :“

— „Jó atyám s te szép szelid királyhős,
 Álljatok meg s térjete meg innen.
 Átkozott föld, mellyen útban vagytok,
 Átkozott év, mellyen kardot húztok,
 Engedjétek azt elmúlni békén:
 Nékeim Isten álmot küldje látnom,
 Véres álmot, holtakkal beszélőt,
 Szívijesztő látomással telve.
 Szép királyi hős fejét levágva
 És török zászló hegyébe tűzve

Láttam én az éjjel rémülésben;
 A levágott fő reám mosolygott,
 A hogy im te hős király mosolygsz most.“

„A magyar királyi hős mosolygott;
 De haragra gerjedett Drakul hős
 És haraggal monda Lienkának :
 — Balgatag te , útunkat mit állod ?
 S dorgálsz minket, mint anyánk ha volnál,
 A ki félti játszi csecsszopóját :
 Hogy kezét a késsel meg ne messe !
 Minket reszkető föld nem riasztott
 S reszkető gyerek-szív visszatartson ?
 Áradó folyamnál meg nem álltunk,
 S két könnyecseptől mindjárt visszatérünk !
 Csak te menj szépen fonószobádba,
 És ne sírj hát, mert az engemet ront ;
 A mikor sírsz, szívemet lankasztod.
 Csak te menj el nyugodtan leánykám,
 Majd mi nem sokára visszatérünk,
 És hozunk számodra drága gyöngyöt,
 Drága gyöngyöt szép sötét hajadba,
 Drága csókot szép piros orczádra :
 Félelem ne halványítsa azt el.“

„Szép Lienka arcza olly piros lett
 E szavára , atyja hős Drakulnak,
 Mint a felhő, mellyre égő nap süt.
 S szóla büszkén, délczeg fejdelemként :

— Nem remegtem én a harczy lármát :
 Hallhatám azt ám elég közélről,
 Ágyúszóra szívem meg se' dobban,
 Kard hegyétől nem hunyom szemem be
 S nem futok meg ontott vér színétől;
 Ámde félek érted s a királyért,
 E szép ifju hős halálát félem
 S ott leendek mindig oldalánál :
 Hogyha jó nyíl, ártó kopja éle,
 Inkább akkor engemet találjon,
 S lásson engem halni ő, ne én őt.“

„A két bajnok gyöngéden szorítá
 A szerelmes szép leány kezét meg
 És nem tilták vissza őt maguktól:
 Moldván hölgy előtt nyitott a harczút.
 S a király, a mint szemébe nézett,
 Azt a titkot olvasá ki onnan :
 A mi annyi szívnek hervadása.“

Itt félbeszakasztá az éneket Neszte, s mint-
 ha a hangot megtagadta volna a szív, csak a
 guszlicza húrjain verte a dallam zenéjét.

— Tovább, tovább, mondjad tovább a dalt!
 szóltak innen is, onnan is.

Neszte ránézett Péróra, mintha kérdené
 tőle : „mondjam?“

Csak azután folytatta.

„Igy előre ment a hősi tábor,
Zultán serge jött reája szembe.
Mint viharzó fellegek csapása
Omla össze két sereg haragja:
A mezőnek minden kis virága
Ozmanoknak vérivel lakott jól.“

„Szóla ekkor őszszakálú zultán,
Ősz szakállá szétterülve keblén,
S két szemében két könnycsepp ragyogva,
Mellyet ott a fájdalom fakasztott :
— Lássad Isten, a kinek nevére
Esküt monda magyarok királya:
Hogy törék meg szent neved gyalázva;
S hogyha az vagy a ki vagy, egedben,
Boszút állni szállj alá a földre!“

„És a mint ez átkot elkiáltá,
Jajkiáltás jó a győztesektől :
Vész találta a királyt középén,
Elterülnek hősei körüle,
Egyenkint lehullanak találva,
Még csak egy küzd ottan oldalánál,
Hős Drakulnak szép Lienka lánya;
— Mondtam óh király ne jöjj e harciba!
Ám ha jöttél, menjek én előtted!
Es e szónál ő előre elment,
Ment előre a halál honába,
Ment utána a király nyomában!

A-ki fegyver eltöré Lienkát,
 Mint egy hajló liliomvirágot.
 Az a fegyver sújtá a királyt is,
 Mint egy zúgó nagy sudár fenyőfát.
 Egybeomlott forró drága vérük . . .“

„És a két főt elvivék Byzánczba,
 Ott kitették szerály ajtajában,
 Egymás mellé tették mind a kettőt,
 Ottan voltak egymás mellé téve,
 Három nap és három hosszú éjjel.
 Bámulá a népség mind a kettőt:
 Ollyan szépek és olly halaványok.
 Minden reggel, a mint nézni jöttek,
 Mind a két fő arczczal összefordult,
 Arczczal össze, mintha csókot adna,
 Hült ajakkal, csendes hullacsókot,
 Kölsönösen egymáshoz hajolva:
 Úgy találták őket reggelenként.
 S künn a síkon, puszta vérmezőben,
 Két fejetlen test feküdt a földön,
 Átölelve egymást karjaikkal,
 Szív a szíven, csendes mind a kettő:
 Távol távol suttog két halálfő“

— Szép dal; érzékeny ének! — szólt a vendégek egy része.

— Rosz dal, nem mára való! kiálta a másik. Maga Küriáki is és öt nagyobb fia is mind

ez utóbbi véleményen volt; csak Péro hallgatott. Ez volt a legjobb bírálat.

— Nem ilyen leverő dalok kellenek mára, szólt Küriáki. Ma tüztük ki a zászlót az ozman uralom leküzdésére; ma Castriota Györgyről és Thermopylaeről énekelj nekünk, ne Várnáról és levágott fejekről.

A vendég urak nagy hamar kezdtek maguk vígabb nótát s egy óra múlva feledve volt szép Lienka és az egymást csókoló halálfők és a többi bohó beszéd

II.

Ő kegyelmességeik és méltóságaik az orosz fővezérek méltóztattak kegyelmesen átvenni zálogba a nagy Bazarád birodalmát. Azt mondták, hogy a kegyetlen pogány török uraktól veszik azt zálogba, és Europa nagy hatalmas álladalmi sokat beszéltek arról, hogy bizonyos fejedelemségek, mellyek itt meg itt vannak, tulajdonképen kié legyenek?

Az ősz Küriáki Sándor ott volt régen mind a hat fiával a főhadi szálláson s felajánlá a szabadító harczra vérét, vagyonát és gyermekeit nem ismert magánál boldogabb embert, a mi-

dön a vezérek egyike zászlója alá fogadta az általa és fiai által toborzott önkéntes sereget, öröme tetőpontját érte azonban, midőn még azzal is megtisztelték, hogy kastélya egy csoport rendezetlen kozákságnak tétetett főtanyájává, a kikről való gondoskodás egészen nemes áldozatkészségére lön bizva.

Mindenkinek kijutott a maga osztályrésze a várt nagy munkára, a parasztok vágták az erdőkön a hidnak való fákat, mellyen át fognak majd a szabadító hadak a hajdani Makedonia szent földére nyomulni, a némberek készíték előre a tépést a hősök drága sebeire, az úrnők hímzették a zászlókat arany jelvényekkel.

De hát a nőnek nincs nagyobb hivatása harczok idején, mint tépést és zászlót készíteni, hát azon dicső munkának minden öröme, minden fáradsága csak a férfiak számára van fenn tartva?

Ez a gondolat bántotta szép Neszte szivét, ki nem nézhette el nyugodtan, mint készülnek bátyjai csatára és neki itthon kell maradni.

Egy napon orosz tábornok látogatta meg Küriáki kastélyát, érdemrendektől ragyogó agg vitéz, kinek tiszteletére ünnepet rendeztek az egész környéken.

A tábornok nagy magasztalásokkal halmozá el a derék bojárt és családját, külön-külön mindegyik fiúval kezét szorított, biztosítá őket, hogy egy esztendő múlva, ki őrnagy, ki ezredes fog lenni: neveiket olvasandja az egész világ a császári ukázokban, herczegi, grófi címet kapnak, s látni fogják saját szemeikkel a harczot Byzancz falai felett, még részt is vehetnek abban.

Hogy emelkedett, hogy hullámszott e szókra a lyánka keble! A férfiak annyi szépet, nagyot fognak tenni!

— Uram, hadd szolgáljak én is ezen szentelt harcznak! szólt, nem bírva vágyait többé visszafojtani.

— Szolgálj te drága liliomszál! válaszolt mosolyogva az ősz katona, te buzdítsd a lankadókat, te ápold a sebesülteket, ez a nők szép hivatása.

— S egyéb nem volna-e? nem tehetnék én semmit egyebet? Hát ha elmennék kémül az ellenség táborába.

Megdöbbentek mind e szóra.

— Óh leány az nem tréfa dolog. Kém számára nincs irgalom, ha elfogják, hijjába akkor szép szemeid, hijjába deli termeted, piros ar-

czod, édes ajkad! Mind a halálnak adják azt. A kém sorsa irtózatossb, mint a katonáé.

— Nem félek én attól; észszel sokat fel lehet emelni, a mit kézzel nem. Anyám lengyel leány volt, én olly jól tudok lengyelül, mint a ki annak született. Átmegyek a török táborba, ott sok előkelő tiszt van, a ki születésre lengyel. Átöltözöm férfinak s azt mondom, én is legyel ifju vagyok, a ki szökve jöttem oroszok táborából. Igy szívesen látnak ottan. Ha egyszer mindent megláttam, megtudtam, ismét visszaszököm, nem kell engemet féltetni.

A testvérek nem tanácsláék ezt a munkát, de a tábornok és Küriáki el voltak ragadtatva a jó ötlet által, s a bojár rögtön férfiruhát szabott leányának, szép aranyos ulánöltönyt. Mint illett karcsú termetére e férfiöltöny; szép piros prémezetével, aranyos czafrangjaival.

Midőn gyönyörű hosszú haját levágták kurtára, ott volt Péro is és sírt miatta, s a földre hulló szép fekete fürtöket mind összeszedeteté és elrejté keblébe. Azokon keresztül járja meg szívét a golyó egykor!

A tábornok maga adá utasításul a lyánká-
nak, hová és merre forduljon? testvérei elki-
sérték a Duna innenső partjáig, ott egy meg-

hitt révésszük felvette őt csónakába, s átszállítá a török partra.

„Miért nem mehetek én veled?“ sohajta Péro s búsan tért bátyjaival haza, midőn a szép karcsú alak a tulsó part füzei között eltűnt.

III.

Össze-vissza járta az átöltözött leány a török táborhelyeket, ügyesen behizelgé magát leleményes ötleteivel a legfőbb tisztek bizalmába, megismerkedett az ozman sereg minden titkaival, gyöngéivel; kitudta, hol legvédelembek az átjáratok a folyón, melly pontokat erősítenek legjobban? hol állnak a rendes, hol a rendetlen csapatok, kik szolgálják az ágyúkat? hol tartja az ellenfél lőszer és élelmi készleteit?

A török táborban nem igen nagy gond volt a titoktartásra, kémlelődhetett, a ki akart. Görögök, bolgárok, bosnyákok hemzsegték a tábor körül s még a katonák tarsolyait is kikutathatták: hány töltény van bennök?

Mind erre nem nagy gondja volt a fővezérnek, hiszen egyetlen intézkedésével haszontalanná tehetette a kémek minden fáradozásait. A

jobb partról minden legkisebb csónakot elhordatott a vár alá s így az ő tudtán kívül senki sem mehetett át a Dunán.

Egy napon éppen Dsurdsuban volt Neszte, s a kávéház előtt több fiatal tiszttel szivarozott szép kedélyesen, s tetszett neki kacsingató szemeivel zavarba hozni az előttük elsétáló örmény nőket; a midőn a sajátságos dobörgés tudatá velük, hogy valakit veszteni visznek.

Ez a háború idején nem valami rendkívüli dolog. A katona valami csínt talál elkövetni, mulasztást tesz, vagy engedetlenkedik; ott nincs más orvoslat, mint a halál. Megszokott mindennapi eset az.

Ujabban érkező bajtársaik tudaták a kérdezőkkel, hogy ez uttal nem katonát, hanem kémeket fognak föbe löni. Valami oláh átjött csónakkal a tulsó partról, minthogy nem akarja megvallani, kiért jött át? most őt magát fogják föbe löni.

— Ah ez már érdekes. Ezt szeretem, ha ilyen gaz ficzkót küldenek haza, szólt egy ifjú renegát; ennek megnézzük a temetését.

Többen felkeltek e szóra, s hitták magukkal Nesztét, nem akar-e e csinos látmányban részesülni. Meglehet, hogy az oláh féltében

majd kivallja az árulót. Millyen jó mulatság lesz az. Jöjjön velünk.

Neszte kénytelen volt velük menni, ha el nem akarta árulni magát.

Az ifju renegát már karjába is ölté kezét, s nem lehetett vonakodnia többé, együtt kellett velök mennie a vesztőhelyre.

Együtt értek oda a kíséző menettel.

Elöl egy csoport redif, hátul másik, középett hátrakötött kézzel a nyomorult kém, ki lecsüggesztett fővel ment kikerülhetlen halála elé.

Neszte megdöbbenve ismerte meg az embert. Ez az ő révésze, ki bizonyosan értejött át.

Az ember lecsüggesztett fővel haladt el mellette. De ha fel találja egyszer emelni fejét, s arczának egy önkénytelen jelével elárulja, hogy ismerőse, mi fog történni akkor?

Az embert odaállíták egy leégett ház fala mellé, odakötötték a czölöphöz, hogy össze ne roskadjon, mi előtt meghalna, s akkor mondák neki, hogy tartsa fel a fejét, hogy szemeit be lehessen kötni.

Az gépszerűleg engedelmeskedett.

És a mint arczát fölemelte, első tekintete Neszte alakjával találkozott s a boldogtalan

ember halálos kétségbeesésében önfelédten elkiáltá magát :

„Ott van ?“

— Ki az? ki az! kiálta egyszerre minden ember.

— Az ott, a ki a másik karjába fogózik; monda az oláh.

— Neszte gyorsabban az átvillanó gondolatnál kapta ki karját a renegátéból s gyorsan rá mutatott :

— Te vagy az!

Ez olly zavarba jött e váratlan ráfogásra, hogy egy szót nem bírt mentségére mondani. Úgy meg volt lepetve és zavarodva, hogy a ki ránézett, bizvást őt tarthatta a vádlottnak.

A hadbírák rögtön elvették a renegát kardját, feloldozák a révészt s mind a kettőt vitték a hadtörvényszék elé szembesítés végett. A tisztség ment utánuk.

Neszte számára csak egy pillanat sem volt elveszteni való. A legelső szónál ki fog világlani a tévedés, mellynek gyors és bátor előidézésével néhány perczre megszabadítá magát s akkor veszve van.

Egy utca fordulónál sikerült neki társai-

tól elmaradhatni, s a városon keresztül lejutni a Dunáig.

Az egész parton egy elhagyott csónak sem volt. Valamennyi bárka mind a vár alá volt hordva, szoros őrizet alatt.

Nem volt sokáig gondolkozásra idő.

Hirtelen lehányta magáról nehéz férfiöltözetét; a hosszú sarkantyús csizmákat, az akadályozó feszes, vállrózsás egyenruhát, melly az úzásban gátolná, s alig volt készen vele, midőn már látta a városból előnyargaló lovasokat, kik üldözésére voltak kiküldve s szitkozódva kiáltozák, hogy álljon meg!

— Isten velem! sohajta a leány, s gyorsan a folyamba veté magát.

A víz alatt úszott egy ideig, a míg egy miatyánkot elmondott, és azután egy üdvözlétet, végre még egy hiszekegyet is kitarott s csak az ámennél merült fel ismét a vízből lélekzetet venni.

A mint szép feje kibukott a hullámok közül, tíz hús lövés dördült el egyszerre a parton, az üldözők golyói ott körüle csapódtak le a vízbe, némellyik megugrott s végig pattogott szemei előtt, nagyokat csúsztatva a rugalmas vízszinen.

— Utána! utána! kiáltozák más oldalról, s a vár alatt ladikokat oldoztak el, s üldözésére eredtek százan meg százan.

A Duna meg volt áradva nagyon, a túl part nem látszott az úszó előtt s az erőszakos keleti szél úgy hányta vetette a habokat, mint a tengeren; a merész leány majd elbukott közöttük, majd újra felemelkedék, s ilyenkor mindig hallhatá az utána lött golyók melancholicus fütyölését.

A kétségbeesés megkettőzteté erejét, izmos fehér karjai előtt utat engedett a visszatorló hullám, úgy úszott, olly gyorsan, olly ügyesen, mint egy a nereidák közül, mint egy délczeg nymphája a vizeknek, kit a faunok üldöznek.

A szél egyre erősebben vetemült a habok ellen, a víz morajja mindig jobban zúgott az úszó fülében, nem hallotta már üldözői szavát, sem a lövéseket; nem látott már semmit maga előtt, csak a végtelen kékes zöld egyetemet, melly olyan, mintha a víz és az ég volna együtt, félig öntudatlanul, csupa életösztönből vergődött még tovább, mindig jobban elfogyó erővel, mindig jobban növekedő hatalom ellen.

Maga sem tudta, mint jutott a tulsó partig?

Csak azt vevé észre, hogy ott fekszik az iszapos homokban.

Erejét a fárasztó küzdelem és rémület annyira elfogyasztá, hogy nem volt képes azon fekvéséből elmozdulni, hanem csak úgy nézte, mint választják a túlsó parton álló lövészek czéltáblának s a golyók hogy csapkodják fel a port és iszapot jobbra balra körülötte; csak úgy hallgatta süvöltéseiket, és nem bírt előlük tovább futni, hanem bezárta szemeit, hogy legalább ne lássa halálát.

E pillanatban úgy tetszék neki, mintha lödögést hallana háta mögött; szemei zárva voltak s úgy érzé, mintha valami rémkéz fogná azokat, hogy ne bírja kinyitni. Valaki nyilván odament hozzá, s megfogva két vállánál elhurczolá a parti bokrok közé.

Ott azután elkezdte még rajta levő ruháit letépní.

Erre felsikoltott a leány, s egyszerre magához tért; tán ha halva lett volna, is meg kellett rázkódnia e szentségtörésre.

Egy emberséges kozák állt háta mögött; lova kantárját hóna alá véve. Ez megsejté a parton fekvőt, azt hitte, hogy meg van halva s sajnálta ott hagyni a jó ruhákat rajta.

Hát te élsz? kérdé nagyon megboszankodva Nesztétől, midőn tapasztalá, hogy az még beszél.

— Szabadíts meg, súgá Neszte, én a gazdag Küriáki fia vagyok, szökve jövök mint kém törökök táborából, vígy engem parancsnokodhoz, nagy jutalmat fogsz kapni.

— Te gazdag bojár fia vagy, szólt a kozák furcsa mosolygással. Jer hát ülj fel hátam mögé, majd elviszlek parancsnokomhoz.

Azzal felvette Nesztét nyergébe, a háta mögé s belovagolt vele a parti erdők sűrűjébe; mikor a csalit sűrűjében voltak, visszafordult hozzá és vigyorogva monda :

— Te ugyan nem fia, hanem leánya vagy annak a bojárnak, s én azt mondom, hogy nekem nem kell te érted más jutalom, mint te magad.

A leány elborzadt e szókra; sírt, könyörgött, kérte a vad harczfit, hogy ölje őt meg inkább; az csak kaczagott minden szavára. A leány végre úgy tett, mintha engedne, átölelte kezével a harczost s azzal a kezével kirántotta pisztolyát öve mellől s úgy lötte keresztül egy percz alatt, hogy az hanyatt esett nyergéből előre.

Elborzadt, midőn azt tevé, megölte a hatal-

mas czár egyik fegyverviselő bajnokát. Talán valami jó vitézt, a ki sok csatában győzött. Hogy fog róla számot adni?

A hullát eltakarta falevelek közé, a lovat elbocsátá szabadon, csak egy pisztolyt tartott meg magánál, s úgy indult utat keresni az erdön keresztül.

Valahol azután pásztoremberekre talált, azok elrejtették gúnyhójukba, engedték magát kipiheenni s még azon éjjel útba igazították azon helység felé, melyben Küriáki lakott.

Egész éjjel, egész nappal ment a leány, hogy szülői lakát feltalálja. Szép alkonyi idő volt, midőn a faluhoz ért, melyben atyja lakott. Az aranyos nap épen kastélyuk háta mögött ment le, s a fényes sugárok keresztülvilágítottak az üvegtelen, rámátlan ablakon.

A leány megdöbbenve állt meg ottan. Leégett rom volt az, a mit látott, a kastély tetője, apró tornyocskái mind le voltak rontva. Ki cselekedte ezt?

Egy vén jobbágy jött ki a faluból, az megismerte a leányt, sírva ment oda hozzá és megcsókolta kezét.

— Áldott kisasszonyom, jó hogy oda voltál, de rossz, hogy visszajöttél. Gonosz hír van itthon. A míg odajártál, a vén Küriáki összekapott a kozák urakkal; azt mondják, azon, hogy poharozás közben ő ivott az orosz dicsőségért, s azok nem akartak inni az oláh nemzet szabadságaért, sőt azt mondták, hogy az oláh katonákat át fogják hajtani a Pruthon. Egyik szó a másikat adta, végre kozák urak megharagudtak, vasra akarták verni atyádat, hogy majd elküldik Sziberiába. Testvéreid nem tűrhették ezt. Kardra kaptak mind az öreg védelmére, kiverték a kozákokat a kastélyból s bezárták a kapukat.

Az öreg kénytelen volt megpihenni, hogy szemeit törölgesse.

— Tovább, tovább, sürgeté a leány, mi történt azután?

— Jobb volna, ha nem hallanád soha. A kozákok röppentyüket hoztak a kastély ellen, azokkal felgyújtották a kastélyt. Mikor minden lángban volt belül, akkor atyád és testvéreid kénytelenek voltak kirohanni és harczot kezdeni az udvaron. Egymás után estek el hős testvéreid.

— Péro is?

— Péro maradt utoljára. Az öreg Küriáki átkarolta őt két kezével, úgy könyörgött, hogy csak ezt az egyet hagyják meg neki, s a puska elé állt, melly Péronak volt szegezve. Jól volt megtöltve a fegyver. Az a golyó mind a kettőt lefektette.

— Pérót is! sohajta a leány s nem hallgatott azután az öreg jobbágy szavaira, csak nézett sokáig az elpusztult rom felé, mintha valami élő virággá vált volna, a melly gyökeret vert ottan.

A szép naplementet rút zivatar követte. Ez a zivatar zúgó szelével, csattogó menyköveivel új eszméket adott a leánynak. A legnagyobb szélzúgásban, fergetegben megindult azon útra, mellyre nagyon jó kísérő menyköhullás és zivatar.

* * *

Orosz tábornok nem tudott semmit a balsorsról, melly a Küriáki családot érte. Neki mindennap csak azt lehetett hallani tisztjeitől, hogy az oláh nép rokonszenve nagy. A főurak nem óhajtanak egyebet, mint hogy szolgálhasanak s a köznép boldognak érzi magát, ha a kedvükért éhezhet.

Azt ellenben megtudá török foglyoktól, hogy a kémül küldött Küriáki leány egy szép napon megszökött a török táborból a Dunát merészen keresztülúszva s így semmit sem talált természetesebbnek, mint Neszte megjelenését főhadiszálláson néhány nap múlva.

A leány mindenről legjobban volt értesülve. Ismerte a törökök hadi erejét, hadviselési terveiket, sáncaik kiterjedését. A tábornok egész körülményesen megtudott tőle mindent.

Az adatok a legkisebb részletekig pontosak voltak, csupán egy hiányuk volt: az, hogy nem voltak igazak.

Három nap múlva Oltenicza nevét irták be az oroszok önvérükkal a történet könyvébe.

Egy vérhullásban gazdag, dicsőségben szegény nap volt az reájuk nézve.

A balpart egyik legmagasabb dombján állt egy női alak és nagy gyönyörűséggel nézte onnan az ütközetet.

És midőn az orosz hadtömegek csendesen haladtak előre a törökök rejtett tüztelepei felé, olly örömmel tekintte utánuk, mint szerelmes hajadon vőlegénye szemébe: „menjetek, menjetek!” susogá.

És midőn megnyíltak az ellenfél tüztelepei,

halált, átkot okádva az orosz hadsorokra, a hölgy szemei villogtak a vad kéj miatt, kezeivel tenyereibe tapsolt!

Most egy egész csapat kozákok sodornak el a rejtett keresztűz kartács golyói; úgy elseprrik őket a föld színéről, mint a jégeső a törékeny kalászt. Az oroszok nagyon roszul voltak értesülve ellenségeik dolgai felől s e csalódások jó vitéz életébe került.

A leány úgy nevet, úgy kaczag! s kezével csókokat hány az öldöklő ágyúk elé

Egy év múlva, hogy a fejedelemségek törvényes urai visszatértek tartományaikba, a Küriáki családdal rokon főurak tudakozódni kezdtek a szerencsétlen család balsorsa felől.

Megtudták, hogy Küriáki egyetlen leánya élve maradt, s jelenleg az isteni irgalomról nevezett szent szüzek kolostorának oltalma alatt van.

Ott felkeresték. Az apácza fejedelemnő megmutatta a leányt. Ott térdepelt az oltár előtt. Az ismerősök mondták, hogy várni fognak, míg imáját elvégzi, s azután szólnak vele.

Az alig lehetséges, monda a fejedelemnő, a szegény leány elméjét valami szent háborodás fogta el, hihetőleg azon borzalmas végzet benyomása miatt, melly családját érte. Huszonegy óráig naponként ott imádkozik a kápolnában, és csak akkor omlik össze, midőn néha elnyomja az álom. Azon nyolczezer ember lelkeért imádkozik ott, kiket Olteniczánál saját kezével megölt, apja és testvéreiérti boszúból. Ez rögeszméje. Csak olyankor van nyugalma, ha imádkozik, máskor kétségbe van esve; ezer meg ezer vonagló holttestet lát maga körül, olly elevenen, hogy a haldoklók torzarczait egyenkint le bírja írni kínzott képzelettel, s míg ajkai rebegik: Istenem, Istenem, irgalmazz! szemei úgy ragyognak a düh örömétől!

Az ismerők áhitattal vonultak vissza s hagyták a leányt Isten zsámolya előtt.

Jó helye van neki ottan.

Az akh-tiári fogoly.

OSZEK

Grzegorz Szczęśliwy, 1997

A nagy Katalin czárnő idejében még Akhtiár csak egy rongyos tatár falu volt a fekete tenger partján, a hol szegény kereskedő s még szegényebb földműves nép lakott.

A hatalmasan hangzó név „Szebasztopol“, melly „uralkodó várost“ jelent csak a mult historia emléklapjain élt még, mint egy más világrészben épült, elpusztult város emléke.

Azok a hatalmas várfalak, a szép kikötők, a bámulatos vízvezetők, a három, négysoros ágyús köbastyák még gondolatban sem léteztek, mind azok helyén igen békésen legelésztek a kecskék, s ágyúra sem volt szüksége, a ki a kikötőt keresztül-kasúl akarta járni.

A krimi félsziget lakosai tatárok voltak mind : a kevés zsidó és örmény őket ismerte el felsőbb nemzetnek, s a görög kalmár szépen

megsüvegelte az utczán a Kalga Szultánt, ki az uralkodó khám helyettese levén, szanaszét járt az országban, igazságot szolgáltatni.

Most e jelentéktelen Akh-tiár helyét nagy népes város foglalja el, mellynek utczáit hónapok óta golyókkal bélelik a franczia és angol ütegek, s falai alatt vívja négy nemzet a szakadatlan harczot, mellyhez hasonlóul Homer óta nem írtak a költők.

Az egész tartománynak összes népessége alig egy harmadában tatár most. Orosz és görög telepítvények lepték el a félszigetet. Két harmada a tatárfajnak kivándorolt a cserkeszek közé, a többi hegyei közé húzta magát. A nagy fejedelmi városok alászállottak egészen, Bakcsiszerályban ha egy ház összeomlik, soha sem épül fel újra, s a nagy fejedelmi palotát körülnövi a fű.

Mennyi szomorú dolognak kellett addig történni, a míg egy egész ország ilyen változáson keresztül ment! Mennyi könybe, mennyi vérbe kerültek azok a falak ott Akhtiár gunyhói helyén!

Lássunk egy történetet a sok közül :

Midőn még a nagy Katalin czárnő uralkodott minden oroszok felett, történt, hogy egy hűvös őszi regelen korai dobszó voná magára Szent-Pétervár utczái figyelmét.

A sajátszerű, rövidre szaggatott dobverés ismerős hangjaiból mindenki jól érté, hogy valami súlyos büntetés fog végrehajtatni ez órában.

A téres, tágas utczákon egy csoport alabárdos férfi zárt négyszögű csoportja közepett egy fehér ruhába öltözött női alak haladt végig, ingatag, roskadozó léptekkel, hosszú selyemszöke haja elefántcsontnál fehérebb vállaikat takarta, mikről félig le volt csúszva a könnyű lengeteg öltözet; nagy, eleven kék szemeit csak néha veté föl, hogy széttekintsen a rábámulók tömegén: — hogy tekintett ilyenkor félre minden ember; nehogy ismerősnek tessenek azon nő előtt.

Ezen nő Palukhin herczegasszony: tegnapelőtt még egyike a legünnepelebb delnöknek, kinek palotáját a legelső főurak látogatták, kinek egy nyájas pillantásaért, egy mosolyáért epedtek a birodalom legdaliásabb lovagjai; ki bejelentetlenül léphetett bármikor a czárnő palotájába s egy szó tőle többet ért pártfo-

gásul, mint tíz esztendei érdemtelves szolgálat.

És most meztláb, egy hosszú fehér ingben lépdél végig az utczákon a veszélyhirdető dob szó mellett, s a kik találkoznak vele, — főurak és délczeg imádók, félrefordítják arczaikat, mikor rájuk tekint.

Mit véthetett olly rövid idő alatt?

A boldogtalan nő! Egy estélyen azon könnyelmű szót szalasztá ki ajkain: hogy ő legszebb asszony egész Oroszországban, hogy ő szebb, mint maga a czárnő!

Valóban ez igen nagy vétek volt. Megsérté nemcsak a czárnőt, de megsérté a nőt! megsérté nemcsak a koronát, de megsérté a főt, melly azt viseli.

Katalin volt birodalmának első hölgye, első és legszebb! Minő bünhödésre lehet érdeemes a vakmerő, ki magát elébe helyezni mérészli?

Kétszáz kancsukaütést fog kapni a piac közepén. Kétszáz véres csapást arra a finom bársonysíma bőrre, a mellyel olly vakmerőn dicsekedett. Meg fog korbácsoltatni azoknak szemei láttára, kik előtt elbizottan dicsekvék, hogy lássa mindenki, miszerint csak por és tö-

redékeny anyag minden szépség, melly az uralkodónő egy tekintetére összeomlik.

Azután nyelve ki fog vágatni. Ez a vakmerően dicsekedő nyelv. Soha nem fog az többet szólni semmit, ki e sértő szózatot kimondá.

És számüzetni fog örökre, hideg Sziberia jéghegyei közé. Ott töltse örömtelen életét, nem látva mást, mint nyomort és osztozva abban.

Ez volt a vakmerő vétkes ítélete.

A piacon roppant néptömeg várta a szokatlan látványt. A büszke hercegnőt mindenki ismeré, kíváncsiak lehettek rá, hogy fog neki esni ez a szokatlan helyzet.

A tér közepén magas állvány volt emelve, azon állt a bakó legényeivel, a körül levő házak ablakai mind bámuló emberekkel voltak megrakva.

A hercegnő maga felment az állványra, nem kellett neki segítség. Még egyszer szétnézett onnan, még mindig azt hitte, hogy kegyelmet fog kapni, még mindig remélte, hogy annyi száz meg száz ismerős, rokon és imádó közül akad valaki, a ki Katalin lábaihoz vesse magát s lekönyörögje róla az irtóztatos bűntetést.

Hasztalan. Nem látott senkit ott körül, csak a részvétlen tömeget, melly bámulni jött ide, mint korbácsolják meg a birodalom legszebb delnöi egyikét.

A hóhér odalépett hozzá, megragadta vékony fehér ingét, egyet rántott rajta, a gyöngé patyolat ketté hasadt durva kezei között, s a szép delnö fehér tagjairól kétfelé foszlott az öltöny; kitarva gyönyörű termetét a tömeg bámulatának.

A delnö csak ekkor sikoltott fel. A sértett szemérem felijedő érzetével kapott tépett patyolatja után, hogy azzal keblét újra betakarja. Azon pillanatban megragadta mind két kezét az egyik hóhérlegény, egyet csavarintott rajta, két kezét a nyaka körül szorítá, a szép hölgyet hátára emelve. A hóhér lemetszé az omlatag szép szöke fürtöket, mik a földet separték fejéről leomolva, azután kezébe vevé a csomóra hurkolt korbácsot, ezt az irtózatoss büntetési eszközt, egyet lépett hátra, két kézre fogta a kancsukát, megcsóválta azt a feje fölött, hogy szintúgy fütyölt a levegőben s teljes erővel bocsátá azt le a gyöngéd habkönnyű termetre....

..... Már most ne nézzünk ide.

.....

Az iszonyatos büntetés végrehajtatott a hercegnőn. Kiállotta azt, és nem halt bele.

Nagy befolyású rokonainak még is sikerült annyit kieszközölni, hogy a büntetés második része ne teljen be rajta.

Nyelvét nem vágták ki.

Hanem meg kellett esküdnie, hogy ollybá veendi ezentúl, mintha már meg volna nyelvéből fosztva, és soha egy szóval el nem árulja, hogy beszélni tud; hanem holta napjáig némának tettetni magát; nyelvének hasznát nem veendi, mert legyen bár az a szó imádság, a mit kimondott, azon órában végre fog hajtani rajta a borzasztó bűnhődés. Tehát beszélni elfelejtsen.

Azután feltették őt a befedett szánra, mellé ültettek egy fegyveres drabantot, s elbocsáták őt az útra.

Minő ismeretlen útra? Hol van annak a vége? Mi vár ottan reá? Arról senki sem tud semmit; mert a kik onnan valaha visszajöttek, hallgatnak róla, mint a megholtak.

Hihetőleg Sziberiába vitték. Senki sem kérdezösködött felöle többet.

.....

Ugyan azon évben történt, talán pár hónappal később, hogy egy magas állásu ifjú egyi-

kében az udvari báloknak kissé többet találván magához venni a pezsgőből, mint a menyit megbírt, a tánczteremben, épen a keringő alatt úgy eltalált szédülni, hogy a terem közepén elesett s tánczosnőjét is magával rántva, azt ez által igen botrányos helyzetbe hozta.

Ez ifjú ember neve volt Korzky gróf.

Alig állt ki a tánczsorból, midőn a czerimoniamester kiszólitá az előszobába. Ott egy úr várakozott rá, a ki felkérte, hogy jöjjön vele egy szóra az örterembe.

Az örteremben megkérték, hogy legyen szíves átadni a kardját, s nézzen ki egy perczre az udvarra, majd ott mutatnak neki valamit.

Az udvaron mutattak neki egy befedett szánt. Felszóliták, hogy üljön csak be egy kissé.

Negyven nap mulva azután kiszállhatott belőle — az Urál hegyek között.

Mint kisebb vétségű bünhöncz nem küldetett a bányákba, hanem mind azon jókban részesült, a miket Sziberiában szelidebb bánásmódnak neveznek.

Megengedettett neki, hogy ha jobbnak nem találja a főtisztek valamelyikénél szolgálatba lépni, mint magányszolga, vagy inas, a telepít-

vényesek közé állhat, vagy folytathat valami mesterséget, lehet vadász is, ha akar.

Korzký pedig csak egy mesterséget tudott, hölgyeknek udvarolni. A többiből nem hitte, hogy megéljen.

E miatt szüntelen a kormányzó nyakán volt könyörgéseivel, hogy eszközölje ki, miszerint visszamehessen Szent-Pétervárra; úgy is tudja, hogy csak tréfáltak vele, midőn egy időre ideküldték, már azóta bizonyosan útban is van a parancs, melly őt visszahívja.

A kormányzó meguntá végre az örökös rimánkodást s azt az indítványt tette az ifjú gróf előtt: hogy ha meg akarja érdemelni a hazaszabadulást, erre következő módot ajánlhat neki.

Van itten egy elitelt asszony, a kinek holta órájáig nem szabad egy szót kiejteni száján. Vállalja fel magára a gróf e nő feletti örködést. Az borzasztó büntetésnek néz eléje, ha elárulja magát, de a gróf haza szabadul, ha a nőt rá tudja venni, hogy az megszólaljon.

A némber elég csinos és szép, a munka nem háladatlan, az urfinak úgy is ez a mestersége tehát próbálja meg, ha szóhoz bírja-e hozni ezt az asszonyt?

Korzky elfogadta az ajánlatot, melly miatt mi a kormányzót épen ne tartsuk valami kegyetlen embernek, sőt inkább igen mulatságos ötlet volt az tőle, hogy ezt a fiatal embert így lerázta a nyakáról, olyan feladatot bízván reá, a minek valószínűleg nem lesz soha vége, mert a nő bizonyosan el nem árulja magát az ő szép szemeiért.

Gróf Korzky nem volt rút ember, sőt mikor a haját felbodrozták s fényes feszes egyenruháját ráadták, még szembe is tűnhetett.

Itt ugyan nem igen akadt egyéb hajfodrozója a kegyes zivatarnál, melly kivált ha nagyon ajándékozó kedvében volt, még jégcsapokat is akasztott az ember hajára és szakál-lára; egyenruhája sem volt valami bámulatra méltó; készülvén az durva barna posztóból, mellynek szabad volt a sarkáig érni; mind a mellett könnyű volt az ifjú úrnak magát tetszetőssé tenni a számüzött herczegaszony előtt. A közös balsors igen gyorsan közel bírja az embereket hozni egymáshoz; az ifjú gróf igen szépen tudott beszélni, az ifjú herczegasszony pedig igen szépen tudott hallgatni.

Csak hallgatni. Ha az ifjú azt vallá neki, hogy mennyire boldogtalan, a herczegnő csak

könyvei által felelt, hogy ő is az; s ha az ifjú lovag azt mondá, hogy mind a mellett ő még is millyen boldog, mert a világ legrútább vidékében a világ legszebb asszonyát láthatja, akkor a delnő mosolyával felelt, hogy ő is olyan boldog, s ha végre az ifjú azt mondá neki, hogy ezen boldogsága nagyobb lenne ennél a világnál, ha a szép asszony az ő epedő kérdéseire csak egy picziny-picziny kis „igen“ szócskával válaszolna, akkor az lesüté szemeit, és megszorítá az ifjú kezeit, a miből az érthetett eleget, ha esze volt; de azt a picziny-picziny „igen“ szócskát még sem mondotta ki.

Már pedig gróf Korzky feltette magában, hogy ennek az asszonynak meg kell szállalni, akármibe kerüljön is; még ha nőül kell is őt vennie. A férj előtt lehetetlen, hogy valaki némát tudjon játszani.

A mit kigondolt, azt meg is tette. Megkérte a szép asszony kezét. Tudni kell pedig, hogy Sziberia vármegyében nem igen szokott valakinek apja anyja jelen lenni, a kitől annak a kezét meg lehessen kérni, hanem e végett szokás egyenesen a kormányzóhoz folyamodni, ez itt mindenkinek atyja és gondviselője.

A kormányzó helybenhagyá az ifjú gróf

szándokát s atyai határozata szerint tudatá Palukhin növel, hogy Korzkyhoz fog feleségül menni.

Az nem jön kérdésbe, hogy hát ő mit szól hozzá? a kormányzó így akarta, így kell történni, a státusnak érdekében áll, hogy Sziberia népessége szaporodjék, úgy is csak minden tíz férfira jut egy asszony, itt tehát asszonyszemélyeknek a kegyetlent játszani nem szabad. Menniök kell, mihelyt kérjük akad.

Az esküvő keresztyéni szertartással ment végbe, a nő az oltár előtt is néma maradt, egy e végre meghitelt tanú mondta el helyette az esküvési ígéket, az irta helyette alá a nevét, ő csak keze keresztvonásával erősítette azt meg, mert az is tudtára volt adva, hogy bizonyos esetekben a kéz is pótolhatja a nyelvet, s részesülhet annak bűnében és büntetésében, annál fogva jó lesz, ha azt is eltagadja, hogy írni tud.

Gróf Korzky haza vitte herczegi nejét. Az ugyan nem volt grófi kastély, hanem inkább nádfedeleles vályogház, hanem hiszen a boldog házasok örömének ez is csak olyan tág, mint amaz, később pedig bánatának amaz is olyan szűk, mint ez.

Új volt ekkor ez a sárház, mikor ifjú nejét odavitte Korzky, fiatalok voltak mind a ketten, és megvénültek a házzal együtt ottan, esztendők hosszú sora után másfél lábbal lejebb szállt a ház fala, s bedült a teteje, még is ottan laktak, mert a nő soha ki nem ejtett egy szót is ajkán, a mi őt a vesztőhelyre, férjét pedig visszavitte volna abba a fényes és vidám táncmulatságba Szent-Pétervároth, a mellyet olyan váratlanul el kellett hagynia, s mellyből még tán most is adós egy pár szép delnőnek egy néhány tánczczal. Azok tán még most is várnak reá.

Házasságban pedig mennyi alkalom van a beszédre: az örömteljes órák bizalmas suttogásain elkezdve a fájdalom, szomorúság panaszos nyögéseig. Mind ezek nem oldották fel az elítélt nő nyelvét. Korzky szép szavai, ömledő epedései mind sikertelenek maradtak. Később szemrehányásokat tett, hogy még ő előtte is, férje előtt, midőn csak egyedül vannak, miért titkolózik? Utoljára boszúságában meg is verte az asszonyt. És azután mindennap megverte. Az asszony türte a verést s annyit sem mondott rá, hogy „jaj“.

Végre anya lett a nő, fiat szült. Azt termé-

szetesen magának kellett ápolni, míg meg nem nőtt. Mellyik anya bírná megállani azt, hogy kedves gyermekét évekig elhordozza karján, a nélkül, hogy egy szót szólna hozzá? Mikor a gyermek nyughatatlan, olyan önkényt jön az, hogy a ki kezében ringatja, egy altató dalt dúdoljon fölötte. Az elítélt nő ezt sem tette soha. Mikor a gyermek beszélni tanul, olyan jól esik az anyának, ha egy szót, csak ennyit hogy „anyám“ megtaníthat neki, ha még alig érthető rebegéseit kiigazíthatja. Az elítélt nő ezt sem tette soha. Még ölbeli gyermeke sem hallotta szavát.

Mikor már annyira felnőtt a gyermek, hogy már maga tudott enni és járni, akkor elvették tőle s beadták egy katonai növeldebe. A gyermek sírt, mikor anyját el kellett neki hagyni, és az egy búcsuzó szót nem szólhattott hozzá.

Azontúl csak minden csötörtökön láthatta meg egyszer, akkor is mindig férje jelenlétében. A gyermeknek szabad volt kérdéseket intézni anyjához, és ő neki nem volt szabad azokra felelni. Néha víg, többször szomorú volt a gyermek, édes anyja soha sem kérdezhetette meg tőle, mi baja, mi öröme van?

Egyszer valamit vétett a gyermek s a fegyelem szabályai szerint arra ítéltetett, hogy megvesszőzzék. Az anyja megtudta ezt férje által s kétségbeesve futott a kormányzóhoz, hogy kegyelmet kérjen számára. De hogyan kérjen? midőn neki szólni nem szabad. Oda veté magát lábaihoz, átölelte térdeit s könyjeivel áztatá durva kezeit. Az pedig nem tudta, hogy mit akar ez asszony? A nő inte férjének, ki vele ment oda, hogy beszéljen helyette, de Korzky vállat vonított, mintha nem tudná, hogy felesége mit akar? A nő csak elbámult. Ekkor világosult fel előtte, hogy férje csak kémiül van mellé rendelve, hogy mind e keserves megpróbáltatás csak arra van szánva, hogy őt beszédre bírják; millyen nehezen esett neki, hogy nem mondhatta szemébe: „nyomorult semmirekellő!”

A kormányzó végre is emberi szívvel bírt, kegyeskedett megérteni az anya néma könyeit, elérté, hogy az fia büntetéseért könyörög s egyszerű fogságra változtatta azt, és azután siettetette az asszonyt maga elöl, nehogy az megfeledezzen magáról, s kimondja vigyázatlanul e szót „köszönöm“.

E naptól fogva mindig jobban roskadozott

a nő, a kit annyi szenvedés meg nem tört, semmivé tette azon gondolat, hogy épen az, kinek kötelessége volna őt védni és szeretni, tulajdon férje az esküdt ellenség oldala mellett.

Nagy hamar elvirult, egész kész vén asszony lett, beteges volt és nem tudott meghalni; az élet mászott vele, mint a beteg féreg s gróf Korzky az örüléshez volt közel, ha elgondolta, hogy ennek az asszonynak emberfölötti lélekereje őt most e hideg országhoz, e sárgunyhóhoz tartja évekig lekötve, s egy meghalni nem tudó, egy őt gyűlölő nyomorult lény mellett kénytelen elvesztegetni fiatalságát.

Végre érzé a nő közelgő halálát.

Talán több napok óta alkudott már vele, hogy még csak egy napig, csak a másikig engedje élni, csak az első csütörtökig, a midőn fiát újra fogja látni.

Megérte ezt a napot.

Gyermeke, a kit Sándornak hívtak, akkor már tizenegy esztendő volt és igen szép, sok reményt ígérő ifjoncz lett belőle.

Mint rendesen, akkor is férje jelenlétében jött hozzá a fiú, azon kívül ott volt vele még egy káplár és az orvos.

A mint a gyermek odalépett anyjához,

hogy őt megölelje, szegény néma anyját, a haldokló felemelkedék fektéből s megfogta fia kezét és szólt.

— Fiam. A halál órájában hallod legelső szavamat. Én Palukhin herczegnő vagyok, kit meggyaláztak, száműztek, halálig üldöztek; apád pedig egy nyomorult rabszolga. Erre emlékezzél egész életedben. Te légy áldott, a többieket látogassa meg Isten.

Ezzel megcsókolta fiát és befelé fordult.

A kik e szavakat hallották, elborzadtak rajta. Csak Korzkyban nyomta el a csudálkozást az öröm.

Meg sem várta, hogy hát neki mond-e valamit a nő? futott egyenesen a kormányzóhoz, olyan arczczal, mintha ő fedezte volna fel az átjárást a Behring csatornán, s tudósítá, hogy a nő megszólalt, beszélt, felfedezett fia előtt veszélyes titkokat.

Már most végrehajthatják rajta a büntetést.

A kormányzó rögtön küldött a nő után. Már akkor a halál régen megnémítá annak nyelvét s abüntetést nem kelle végrehajtani.

Gróf Korzky természetesen a kormányzó ígérete szerint rögtön megszabadult kellemetlen száműzetéséből s nem is késett ott tovább

sokáig, hanem sietett vissza Szent-Pétervárra, s hihetőleg ismét feltalálta azokat a delnöket, kiknek még egy menuette vagy egy mazurka tánczczal tartozott, csak hogy valamivel idősebbeknek találhatta őket s igen valószínű, hogy azután fényesen végezte pályafutását.

Azzal, hogy hát abból a gyermekből mi lett, kit egykori neje Palukhin herczegnő szült sziberiai sárgunyhóban? bizonyosan igen keveset fárasztotta lelki tehetségét.

Mi lett tehát azon fiúból, kit Palukhin herczegnő szült Korzky grófnak?

Valóban a jámbor fiúnak jó lett volna soha sem hallani anyja szavát, és különösen soha sem tudni meg azt a titkot, a mit az előtte halála órájában felfedezett.

Azt sem várták meg vele, hogy anyját eltemettetni lássa, rögtön elzárták mély magányos börtönbe, és ott tartották évekig, hosszú évekig, olly elzárt magányban, a hol emberrel nem beszélhetett soha.

Történt e közben, hogy a krimi félsziget megtetszett Oroszország urainak. Nem is csoda.

Ama hideg, fenyőfás, szánutas országból méltán tekinthettek epedő sohajtással e kis viruló paradicsomra, hol a szőlővessző a pálmafára tekergőzik, s tovább tart a nyár, mint Oroszországban a tél.

És ezt a kis paradicsomot csak egy keskeny földszoros választotta el az orosz birodalomtól! Millyen nehéz volt itt a kisértetnek ellenállani!

Évek óta készen állt egy nagy orosz sereg Krimia kapujánál s várta az alkalmat. Az nem is késett soká. A tatárok nem voltak megelégedve fejedelmükkel: kergessétek el őt! súgák az oroszok, és ezek megtették: a jó szomszédok azután választottak számukra másikat, olyat, a minőt ők kívántak: csendes, jóvérű embert, a ki hagy magának parancsolni.

A török zultán, Krimia védura haragudott e lázadásért s haragjában egyik basáját fegyveres erővel küldé a tatárokhoz; az elfoglalt tőlük egy darab földet, egy kicsiny-kis földet a tenger közepén, Tamán szigetét.

Ne engedjétek földeteket, súgák az oroszok a tatároknak, üzzétek el onnan a törököt. Elűznők, de nem bírunk vele, gyere jó szomszéd, segíts! A jó szomszéd azután bement egy akkora sereggel, hogy elűzheté a török basát

Krimiából, elfoglalá a tatárok erősségeit, és akkor azt mondá : hogy jó minekünk itten laknunk.

A tatár nép elszörnyedt e vakmerő árulás s fegyvert ragadt az oroszok ellen; ekkor azután összeszoríták őket minden oldalról egy csoportba, s harmincezeret leöltek közülök, a többi meghódolt, vagy kifutott Cirkassiába. A szép kis paradicsom közprédának lön tekintve, a mecsetekből kaszárnyák lettek, a khámok palotájáról leszedték az arany czifrázatokat, s az oszlopokat elhordták Potemkin herczeg palotájához, a szép vízvezetők csöveit megolvastották puska golyóknak, egész erdőket kiirtottak, hogy a kóbor tatárnak ne legyen hova elbújni, elpusztíták a nagyobb városokat Kercset és Kaffát, hogy annál nagyobb kedve legyen azon hetvenötezer görög és örménynek, kiket Krimiából elhurczoltak, a nogai sivatagot megtelepíteni.

Illyenformán Krimiának, melly a hajdani khámok alatt harmincezer harczost bírt lóraültetni, nem maradt több lakosa mindössze ötvenezer. nél, a minél hajdan Bakcsiszeráj fővárosában is több lakott; a hol most a mecsetek tornyából az ima idejét lekiáltó mohamedán imámo-

kat az orosz katonák mulattatják olyan formán, hogy az ének közepén fellövöldöznek rájuk, mint valami furcsa éneklő madarakra.

Miután így a régi gonoszszellemű népesség jó formán kipusztult, gondoskodni kellett róla, hogy a szép kies félsziget újra megnépesüljön.

Az ilyen munka Oroszországban könnyen megy. Ma kivándorol félmillió kalmuk feleségestől, gyermekestől a Volga mellől Chinába; holnap megindítanak más tartományból ugyanannyi zaporogi kozákot, kirgizt s megtelepítik vele az üresen hagyott földet.

Egyszer egy legfelsőbb ukáz elrendelése, hogy Krimia újra megnépesüljön, a tengerpartokon hatalmas vár emelkedjék, a kikötőben hajóhad épüljön, az egész ország ismét felviruljon.

Úgy kelle történni.

Egész népségek indítottak meg régi helyeikből Krimiába, elnyomott görög népet édesgettek jármot változtatni, kegyvesztett főúrak, gyanús politikai szellemek küldettek Krimiába, hogy ott kormányozzanak, építtessenek mulató kastélyokat és várakat, s hogy az is legyen, a ki kastélyaikat és váraikat izzadságos munkával építse, összegyűjték Lengyelországból és

Sziberiából a veszélyesebb elitélteket s oda-
küldék Krimiába.

Hejh azért olyan erősek azok a szebasztol-
poli falak, mert könnyel és vérrel keverték
azoknak vakolatját!

Egész új tájékok támadtak a félszigeten.
Hol az előtt a Júra-hegy elétkozott vad vidé-
kei csak mély hegyszakadékokban tomboló pa-
takokat mutattak, ott most egész ligetek emel-
kednek mind az öt világrész pompafáiból, s
ragyogó paloták ormai vetekednek a hegyek
csúcsaival. Hány emberélet boldogsága van a
betemetett völgyekbe élésbe! mennyi könnyre
volt szükség, hogy ez a fü ottan olyan gazda-
gon kizöldüljön!

A szegény rongyos Akhtiár helyén egy
roppant város emelkedett: Szebasztopol. Az
első tekintet e város külsejére a legszomorúbb
hatást volt képes gyakorolni a figyelmes szem-
lélőre, még az ostrom előtt is.

Csupa merő egyalakú nagy házak, egymás-
hoz mért ablaksorokkal, nagy, hosszú egyenes
épületek, négyszögletű roppanttárházak, tágas
udvarokkal; minden szomorú egyformasággal
építve; sehol azok a kisebb épületek, mik a
nyugalmas középrend lakhelyei szoktak lenni,

szöllőlugasokkal befuttatva, kertekkel körülvéve, gazdasági hajlékokkal tarkázva; itt minden olly alakú, mintha nem laknának benne mások, mint katonák és nagy urak, hivatalnokok és rabok. A kapuk, karfák az álladalom színeivel befestve, az emberi alakok rendszabály szerint öltöztetve, nyírva, borotválva, még a fák, bokrok is, mik a főépületek előtt állanak, kertészolló szabályzata szerint tartoznak nőni és zöldülni.

Körül egyes roppant váracsok, egész hegyek fehér kövekből rakva, három, négysoros ágyúnyilásokkal, mint valami óriási darázsok fészkei, kik hatalmat vettek a jó szorgalmas emberek fölött.

Nem gondolt-e arra, a ki ezeket odaépítteté világok rémületére, hogy egykor megborzadnak a nemzetek ez ijesztő városától és minden oldalról eljönnek ellene és lerontják azt a kopár föld színéig, hogy elfeledve legyen az, miként el vannak feledve azon ezrek sohajtásai, kiket ez óriási munkának egy nagyravágyó gondolat feláldozott?

Azon foglyok között, kiknek veritéke Akhtiárt Szebasztopol fehér falaival körülépíteni segíté, volt egy, a kit mindegyik eltávozott

felügyelő a helyébe jövőnek különös figyelmébe szokott ajánlani.

Ez volt a numeró 725.

Nevet nem volt szükség neki viselni, mert holtig fogolynak kellett maradnia, ismerhetőség kedvéért csak számot kellett hordania, még pedig nem a dolmánya ujján, vagy a süvegén, hanem a balorczájára sütve, a honnan a szakál közül is szépen kivillogott a 725.

Ez a rend igen könnyíti a felügyelők dolgát; nem szükség nekik annyi tenger nép nevét fejökben tartogatni, hanem ha kell nekik valamellyik, csak nézik a bal pofáját, ott van a száma; a főjegyzőkönyvben azután utána van írva minden tulajdonsága, a használhatók épen úgy, mint az őrizendők.

A numeró 725 után körülbelül illyesmi állt abban a nagy jegyzőkönyvben :

„Numeró 725 : Korzky gróf és Palukhin herczegnő fia. Született Szibériában. Holtig fogságban marad. Használható a legerősebb munkákra. Rendkívüli testi erő. Találékony ész. Gépeket csinált magától. Mérnöki tudományokra taníttatott. Ajánltatik rendkívüli felügyeletbe. Veszélyes titkokat bír“ stb.

Ez adatokhoz lassankint mindig több-több

gyülekezett, az elején még barna, pelyhes szakállu férfit írtak le a numeró 725-ben, az utolján már kopasz, őszszakállu ember volt utána jegyezve, és valóban az 1854-ik évben már vén-vén ember lehetett az a valaki, a kit tizenkét éves gyermekkorában bal sorsának általadtak.

Valami tekintélye időjártával még is támadt a többi foglyok között : az, hogy a legvénebb volt közöttük.

Esze, tapasztalata annyi, mint a legtudósabb mérnöktisztnek. Ezek az erődítmények, ezek a sánczok mind az ő kezei alatt épültek, ő készítette a szállító eszközöket hozzá, s segítette azokat tolni, ő rajzolta a karóütő gépeket, a izzadott a csavargatásukban, ő segített a mérnök uraknak munkálataikban, tőle kérdezték meg a föld munkálatoknál, hol, miféle földrétegek vannak, hol találnak sziklára, csapóföldre? Azt a mély alagútát a hegyen keresztül egészen rábízták, s mikor a rejtett tűzaknákat ásták Szebasztopol külső erődei körül, a mérnökkar őrnagya egész hetekig engedte a numeró 725-öt dolgoztatni a földalatti munkán. Jó maga az alatt vadászni járt valamellyik krimiai orosz herczegnél. A munka elkészült szerencsésen,

az őrnagyból ezredes lett, a numeró 725 után pedig azt jegyezték, hogy ha vigyáztak rá eddig kétszeresen, ezután vigyázzanak háromszorosan, mert az olly veszélyes ember, ki előtt nemcsak a szebasztopoli sánczok, de a földalatti tűzagnák is ismeretesek, a kit ennél fogva nem lehet eléggé őrizni, hogy valakivel érintkezésbe ne jöjjön, a kinek titkait elmondhassa.

A kormányzó azonban igazságos akart lenni, s hogy annyi fáradság és szenvedés ne maradjon némi kárpótlás nélkül, küldött a felügyelőnek ötven rubelt, hogy azt adassa a numeró 725-nek, hadd igyék a jámbor egy kis pálinkafélét, a míg benne tart.

A felügyelő aztán magához hivatta a numeró 725-öt s azt mondta neki :

— Az aknák, a miket ásattál, bedültek, ezért a kormányzó azt parancsolta, hogy neked 50 botot adassak. Én szánlak, és a magam szakállára csak tizenkét botot adatok, de ha a kormányzó olly kegyes leereszkedni hozzád, s megkérdi, hogy megkaptad-e mind, a mit utalványozott? te azt feleled, hogy hiányosság nélkül megkaptad.

Azzal kifizetteté neki, a mit mondott.

Pár nap mulva meglátogatta a kormányzó a munkálatokat. Megpillantá a numeró 725-öt s odainté magához kegyesen. Az meg volt már görnyedve a munka miatt, még jobban az öregségtől, de legjobban az alázatosság által : nem messze kellett neki hajolni, hogy a kormányzó lábait megcsókolhassa.

— Megkaptad-e, a mit számodra rendelttem? kérdé a derék úr a fogolytól.

— Köszönettel fogadtam, kegyelmes uram.

— Az egész ötvenet megkaptad-e?

— Hiányosság nélkül. — Felelt a numeró 725 és megcsókolta a kormányzó kezét, lábát s azzal ment vissza dolgozni ismét kemény munkájához.

Gondoljátok-e, hogy ez milyen mulatságos élet.

Hatvan, hetven esztendeig nem hallani egyéb zenét, mint a kalapácsok ütését a kemény kövön, nem hallani egyéb emberi szót, mint a porkoláb szidalmát, eltölteni az egész férfi kort, a nélkül, hogy valaha egy szelid női arcz mosolygását látta volna a szem, eltölteni egy egész század felét, a nélkül, hogy valaha egy reménysugár süttött volna a sötét életre. Nem tartozni senkihez, még a hazához sem, nem örülni

semminek soha, nem óhajtani ismeretlen jobb létet, még csak a büszke öntudatot sem bírni, melly az elbukottak erős fönn tartója a balsors idején. Nem lenni egyéb, mint egy pusztaság szám, mellyet a halálnak tetszik átugrani, valahányszor a tizenhármakat számlálja az emberek fejein. Óh az ilyen élet nehezebb büntetés, mint a halál, s a hol az ítéleteket egykor számon kérik a földi bírótól, lesz-e bátorsága elmondani annak : „az én kezem tiszta a vértől!“ — a ki test helyett megölte a lelket?

Ki gondolta volna, hogy ez a kis rongyos tatár telepítvény, Akhtiár egykor az egész világot foglalkodtassa nevével; hogy a föld három részéből csödüljön ide tizenkét nemzet egymást eltemetni, s napról napra az legyen reggeli esteli köszöntő mind Európában : mi öröm, mi gyász van Szebasztopol alatt?

Az idők mérge ott adja most ki magát.

A mi roszt száz esztendő alatt bevett ez a beteg világrész, mind ott jön ki rajta, mint valami mérges kelevényen.

Az egész világ reszket, lázban van, a kór

egyik tagról a másikra terjed, és ennek a betegségnek a neve háború.

A háború hajdan igen szép költői tárgy volt. Egy-egy magasztos eszme végett kiszálltak a síkra a hősök; egy-egy dicső bajnok, nemzetének ünnepeltje, országa czímerét paizsára véve, kiállt védelmére s győzött, vagy elesett dicső halállal. Azután előjöttek a költők, későn, talán századok mulva s énekeltek róluk lelkesült dalokat. Most practicus időkben élünk, hősöknek és poétáknak nincs kelete többé, nem ér a honszeretet, a délczeg bátorság semmit ágyú nélkül, vége van az ellenállhatlan vitézeknek; a legdicsőbb bajnokokat ezer rőfnyi távolságból lelövik ágyúval; nem is jön értük a költő, a ki elhordja őket onnan a csatatérről, s hulláikat megmentse az enyészettől, bebalzsamozva őket költészete örök szépségeivel, elég, ha egy napig beszéltek róluk a börzén, ha mától holnapig nyomtatva állt a nevük az újságban, másnap már azt kérdik: hát aztán mi történt? s haragusznak az újságíróra, ha még egy hét mulva is ugyanarról beszél.

Szegény Homér! millyen rosszul járnának égi alakjaid, ha ez új Iliászba akarnák magukat ártani; ha Trója ostrománál a hadistene egy

lándzsától találva, akkorát ordított, mint tízezer ember, mit mondana most egy százhatvan fontos bombához, mely goromba süvöltéssel ront az egeken keresztül s nem kérdi, hogy van-e ott valaki? Az emberek különb menyköveket találtak fel, mint Jupiteréi; a találmányok százada megbuktatta a költők korszakát; a háború nem költészet tárgya többé, a ki jobban ki tudja számítani a hajlott vonalokat, miket a golyó tesz, a ki czélszerűbb alakot tud adni a bombának, a ki jobb számító, és végtére, a ki tovább győzi pénzzel, az a győztes.

Szegény, szegény hősök!

Ti, kik ott feküsztek Tauria krétás földjében, húszával, harminczával egy rakáson, egy sírban.

Ha egy nagy diadalmas csatában hullottatok volna el, fegyverrel a kézben, harczkiáltással az ajkon, mámorral a szívben; ha ott ama sánczárkokat temettétek volna be hulláitokkal, egy véres, elkeseredett ostromban; azt mondaná rólatok a világ: „dicső, dicső hősök!” De ti elestetek éhségtől, hidegtől, utált betegségtől, mint valami árva juhnyáj, melyet pásztorai vad vízre tereltek; s szomorú a sírban feküdni a jó katonának, a kit szánni kell, hogy meghalt.

Már hónapok óta folytak az ostrom előkészületei Akhtiár alatt, az ellenséges csapatok kezdtek egymással kölcsönösen ismerkedni.

Angolok és francziák saját neveket adogattak a halmoknak és tornyoknak, miket maguk előtt láttak, valamint egyes alakoknak is, kiket megjegyezhettek maguknak.

Igy lett ismeretes a „fehér kantus“ cím alatt ama tréfás orosz öreg úr, ki délutánonként kiviteti magát zselyeszékén a sánczokra, egy gyalogágyút maga elé huzat, ráteszi a kávésfindzsáját, s míg más embernek az a szenvedélye, hogy kávéhoz pipafüstöt szívjon, ő elsőbbséget ad a löpor füstnek; minden korty kávé után, egyet löve ágyújával az ellenség táborára. A hamis afrikai vadászok jó vont csövű puskáikkal le-lecsipnek egyet kettőt az öreg úr szolgáljaiból, kik mellette forgolódnak, hanem ez a „fehér kantust“ egy cseppet sem háborgatja ő iszsza csendesen a kávéját, s rágyújt, mikor kedve tartja.

Másik ismerős alak: „a piros viganó.“ Ez egy délczeg amazon, ki a legörültebb ágyúzás közepett ott jár kel a lövegek között, s oldalán hordott átalagból pálinkát oszt a tüze-

reknek, s saját fehér kezeivel hordogatja el a sebesülteket onnan.

Azután az „angol szerzsent.” Ez valami bohó orosz fiú, ki azt a mulatságot találta ki, hogy egy elesett angol egyenruháját vette fel magára, s úgy mutogatja magát a sánczok te-tején. — Bizonyosan rendkívül hizelgőnek találja, hogy mindenünnen csak ő reá lövöldöznek.

Illyenforma ismerős alak kezdett lenni végre az „ágyús kutya.”

Igy neveztek el a bohó gúnyolódó frankok egy különös alaku vén embert, ki orosz fegyenczi ruhában egyikéhez a vetőmozsaraknak éjjel-nappal oda volt lánczolva lábánál fogva.

Ezért nevezték el ágyús kutyának, mert úgy oda volt lánczolva, mint valami harapós kutya.

Más katonát legalább fölvaltának örállásából, az ágyús kutya éjjel-nappal ott áll, ott alszik mozsara mellett, egyik nap, úgy mint a másik nap; ha zápor hull, ha kartács hull, egyaránt.

Más katona legalább elhal, elhull a folytonos sanyarúság alatt s aztán belevetik valami gödörbe s megpihen; az ágyús kutyán nem

fog semmi; neki parancsolatja van a czártól, hogy nem szabad meghalnia.

A francziák néha megsajnálták: „szegény ördög, gyertünk, löjjük le onnan!” de a golyó sem fog azon; tartós ember ez az ágyús kutya.

Pedig ha jobb távcsöveik volnának, mindjárt nem neveznék öt ágyús kutyának, mert megláthatnák a pofáján, hogy öt numeró 725-nek híják.

A numeró 725 most különösen jó szolgálato-
kat tesz a váruraknak. A legelső tábornokok
nem restellnek leereszkedni hozzá s kérdezős-
ködni egyről, másról. A fogoly tapasztalt em-
ber. Annyi időt, mint ő, csakugyan nem töl-
tött senki Akhtiár környékén, úgy nem ismeri
azokat a halmokat, gödröket a legbölcsebb
mérnöktiszt sem, a hogy ő. Pusztá látásra
megmondja, itt és itt az ellenség hány lépés-
nyi távolban áll? jobban, mintha lánczczal
mérte volna meg. Minden ágyút meg tud be-
csülni: mennyire veti el a golyót? hogyan
hord, mennyit rúg hátra, hány font löport bír
meg? A föld felszínén kimutatja, milyen járásuk
van a földalatti tűzaknáknak, jár-e azokhoz kö-
zel az ellenség? Bámolni lehet rajta, milly pon-
tosan irányozza a vetágyút, milly ügyesen

intézi el a bomba kanóczát, hogy épen odaes-
sék és ott pattanjon el, a hogy ő elszánta.

Ezért lánczolták oda a mozsárhoz; így a
fogoly azt a szolgálatot teszi, hogy a mozsarat
irányozza, a mozsár pedig azt, hogy a foglyot
nem engedi elszökni. Kettős cél és haszon.

Még mindig félnek tőle, még mindig nem
hisznek neki.

Nem tudják elhinni, hogy olly hosszú szen-
vedés, nyomor és kényszer eltiporta benne
utolsó csiráját is az emberi önérzetnek, hogy
egy élő, gondolkozó lényt meg lehetett fosztani
lelkétől úgy, hogy az ne legyen különb egy
házi állatnál, melly kínzó gazdáját szolgálja az
utolsó lehelletig a lánczon, a járomban, a rúd
mellett, az ostor alatt, s ha eleresztik is, megint
visszatér hozzá.

Egy napon a körjáratot tevő tábornok le-
ereszkedik a fogolyhoz, hogy lóhátról megszól-
ítsa őt. — Hej öreg, mit gondolsz, mit csinál
az ellenség nagy pihentében?

— Aknáinkat keresi, felelt a fogoly alázat-
os készséggel.

— Jó helyen keresi-e?

— Tanult emberei vannak, excellentiás
uram. Sohajta fel az öreg rab.

A tábornok boszúsan ment tova; midőn ismét visszakerült, megint megszólítá az öreget.

— Nos hát mit gondoltál ki, hogy a tűzaknáinkat megvédjük?

— Gondoltam valamit, excellentiás uram.

— Elmondhatod, megengedem.

— Ha olly kegyelmes akarsz lenni. A mult héten három tűzér betegedett meg itt mellettem, kettő meg is halt reggelre. Azt mondják, hogy valami betegség jár, a mi ragad egyik emberről a másikra; én nem tudom, mert én reám nem ragad semmi. Azt beszélik, hogy odabenn a városban az utcán hevernek a halottak, mert nincs idő őket eltemetni, s a miatt a ragály pusztítja a katonákat.

— De mi köze van ennek a tűzaknákhoz?

— Én úgy gondoltam excellentiás uram, ha méltóztatnál megengedni, hogy e ragályban elhullott halottakat jó volna lehordani tűzaknáinkba. Így a város megszabadulna a sok temetetlen hulláktól, az ellenség pedig, ha meglelné tűzaknáinkat, a halálos mirigy kapuit nyitná meg saját maga ellen.

A tábornok elővett egy kettős aranyat erszényéből s azt a vén fogolynak adta jutalmul e jó tanácsért. Mindegy lett volna pedig annak,

ha egy rézkopekét ad is neki, mert első dolga volt, hogy lyukat fúrjon rajta, s annál fogva nyakába akasztja a pénzdarabot, melyet tábornokától kapott, mint valami ereklyét. Első eset volt ez, hogy bűnhődés helyett jutalmat kapott s ezt örökre meg kelle tartania, amazokat elfelednie; a korbácsütések nyomait nem láthatá, mert azok a hátán voltak, de az arany pénz keblén lóggott s erősebben köté őt Szebasztopol falaihoz, mint az a láncz, melly a morszárhoz lakatolja.

Másnap el is jöttek érte, eloldozták a morszártól s tudtára adák, hogy rá nagy megtiszteltetés vár : saját tervének végrehajtása. Az ő felügyelete alatt fognak a ragályos hullák a tűzagnákba eltakaríttatni.

Milly büszke volt e megtiszteltetésre a numeró 725.

A czár ellen föllázadt pogányokra ő viheti a legirtózatoss halált!

.....

A munka folyt napról napra a francziák táborában, a föld felett és föld alatt, ott harcoltak, vérzetek, ide alant fáradatlan ásták a föld alatti utakat s nem kérdezték, mi dübörög ott fölöttük? ellenség-e vagy jó barát?

Egy napon az árkászok a mint előre haladtak, olyan tompa dübörgést hallának lépteik alatt, mint ha valaki üres pincze fölött jár. „Alattunk a mína!” mondák egymásnak s nagy örömmel kezdtek a meglegt irány követéséhez. Félóra mulva már meglelték a gerendákat, mik a tűzakna tetejét képezék s azokat ovatosan fel-emelvén, akkora nyilást csináltak közöttük, hogy egy hágcsót le lehessen bocsátani.

Egyszerre olly irtóztató halálos lég tört elő a megnyilt aknából, hogy a körüle állók, egy perczre visszatántorultak tőle. Hisz ez sírbolt!

Az árkászok hadnagya kezébe ragadta a lámpát s kendőjét szája alá tartva lemászott az ellenaknába, meghagyva, hogy senki se jöjjön utána. Nehány pillanat mulva újra vissza jött. Arcza egészen fel volt háborodva, alig bírt szóhoz jönni; mintha kísértetek ülnének lelkén.

— Odalenn, szólt hebegve társaihoz, az egész akna tele van halottakkal. Az oroszok idehordták azokat, a kik hagymázban, epemirigyben elhullottak; tán még azokat is, a kik csak betegek. Nehány alakot még mozogni láttam. Nyögtek felém.

A keményszivű harczosok elborzadtak e szavakra.

— Mentsük meg őket! Azt mondták egymásnak s szájaikat elkötözve borszeszbe mártott kendőkkel, leszálltak a pokoli verembe.

Valóban még három élőtl találtak a hullák között, s azokat sietve hozták ki onnan, s elkezdék eczettel dörzsölni, hogy élethez jöjjenek.

Kettő rögtön magához tért, a harmadik, egy vén ember csak nyögéssel tudatta, hogy él.

Mind a hármat felvitték a szabad légre, s ott átadták a körüljáró orvosoknak, kik elszállították őket a francia kórházakba, s ott ápolás alá vették.

A kórházban nem tartják az ellenségeskedést, a francia az orosz mellett békében fekszik, s ha tán az orosznak mind a két keze el van löve, még meg is itatja, s megtölti pipáját. A behozott három oroszt alig fektették le egy teremben, midőn egy lábbadozó afrikai vadász ráismert a legöregebbre közülök.

— Nézzétek! hisz ez az ágyú s kutya! Pauvre chien (szegény kutya), hogy szabadultál meg az ágyúdtól?

Az ágyú s kutya, a vén orosz rab nem felelt semmit a kérdésre, csak sóhajtott, és azt a dupla aranyat szorongatta szívéhez, a mit a tábornoktól kapott.

Hijába kérdezték az orvosok : hol szenved, mi baja? nem felelt semmit. Töredezett szavai-ból kivehették utóbb, hogy papot szeretne inkább, a kinek meggyónjon. Hoztak egyet a számára.

Annak nagy töredelmesen meggyóna, hogy midőn ama földalatti üregben halálos kínok között fetrengett a ragályos hullák között, azon bűnös gondolatra vetemedett, hogy bár csak ő is olyan volna már, mint azok. Ezen bűnét bocsássa meg neki Isten.

Mint került oda? hogy maradt ott? miket szenvedett? azokról nem szólt semmit. Az a császár titka, azt nem kell senkinek tudni.

Nevét sem mondta meg. Láthatják arczán azt a számot. Ez az ő neve. Tán a túlvilágon is ama nagy könyvben, hol a bűn és a bünhődés jegyeztetik, ezen szám alatt van beírva.

Már most csak annyit kért, hogy engedjék meghalni nyugodtan.

A másik kettő, kit szinte élve hoztak az aknából, lengyel elítélt rab volt; kiknél az első lehellet, melly az életrevisszatérés jelét adá, átok volt Oroszország ellen.

Ezeknek hiába mondta az orvos, hogy gondoljanak életükre, hiába mondta a lelkész, hogy

gondoljanák halálukra, nem törődtek sem élettel, sem halállal; csakhogy elmondhassák, ha végső lehelletükbe kerül is, miket szenvedett nemzetük s azután, miket szenvedtek ők? és végre hol van az oroszoknak legfájósabb oldala, a hol ennyi szenvedést vissza lehessen neki fizetni.

Nem kellett nekik a nyugalom, nem az ápolás addig, míg le nem irták Szebasztopol erődeit, az orosz sereg állását, a lengyelek keserű boszúvágyát s midőn az egyik indulatos beszéde közepett elhalt, lankadó suttogással monda a másíknak : „folytasd tovább!”

Ettől tudták meg a numeró 725 valódi nevét és élete sorsát. Mennyit szenvedett, hogy kinoztatott gyermeksege óta, míg vén, ősz ember lett belőle.

És ennek a kiszzenvedett rabnak most módjában áll ennyi szenvedésért irtóztatós boszút állni; megemlékezni haldokló anyja szavára, ki egy boszúköteleességet kötött szívére és teljesíteni azt — későn, de jókor. Ő tudja Szebasztopol minden gyöngéit, fundamentomából látta azt keletkezni, érti, kiszámíthatja minden erőd rendeltetését, fájós oldalát; az egész földalatti növezet úgy van a fejében, mint egy térképre

rajzolja. Többet ér egy hadseregnél, ha felfedezi az ostromlók előtt mind azt, a mit tán Szabasztopolban sem tudnak olyan jól, miként ő.

Miért nem cselekszi hát?

Minden kérdésre hallgat. A biztatásokra szemeit hunyja le. Midőn mondják neki, hogy a kik körüle állnak, azok az ő szabadítói, kik leveszik lánczait, s szabad, boldog embert tesznek belőle, kik azért jöttek, hogy boszút álljanak azon milliók kihullt könyeiért, kifolyott véreért, kiket egy elbizott kényúr vas szívének feláldozott; olyankor csak fejét csóválja a fogoly és halkán susogja.

— A czár igazságos, a czár szent.

Társa, a lengyel, ágyáról felemelkedve dühödt szavakat beszél hozzá.

— Nem emlékszel-e rá, hogy ragályos hullákat hordattak le velünk a földalatti árkokba s midőn magunkat is meglepett a borzasztó halálvész, ott hagytak félholtan a halottak között, s ránk fojták a vermet!

A fogoly csak összetette kezeit mellén.

— A czár akarata volt, a czár akarata szent.

A francia tiszték biztatták, hogy semmitől se féljen, itt biztosságban van közöttünk, itt sem

a kancsuka, sem a kozákdárda el nem éri; nincs mit tartania megrontóitól.

Illyenkor a nyomorult fogoly összeborzadt, szemeit félve fordítá félre, s karjait arczáig emelte, mintha el akarná rejteni magát és rebegve szólt :

— A czár mindenható.

Úgy látszott rajta, hogy szeretne valamit szólni; de félt! abban a nagy, rettenetes iskolában nagyon megtanították félni. A czár erős boszúálló úr, a czár Isten helyettese; kinek jutna eszébe panaszt emelni Isten ellen, azokért, mikkel Isten látogatta meg?

A czár akarta így: — a féregnek nem szabad arra gondolni, hogy boszút álljon az ő urán.

Az elcsigázott ló ne panaszkodjék a hám ellen, mellyben megszakadt, a lánczos eb ne merje megugatni gazdáját.

Egy szelid arczu hölgy lépett a haldokló fogoly ágyához. egyike azon derék nőknek, kik Frankhont elhagyák, hogy nemes önfeláldozással ápolják a tábor betegeit; őrangyalai a hadseregnek.

E deknő vigasztaló biztatással szólt a fogolyhoz s kínálta enyhítő gyógyszerekkel.

A fogoly áhitattal csókolá meg az ápoló kezét, melly homlokán végig simult, s kérte, hogy imádkozzék Istenhez érte szegény bünnösért; de az orvosságot visszautasítá; semmi gyógyszert sem akart elfogadni.

— A míg a czár azt parancsolta, hogy éljek, élni kellett: ha ő azt parancsolta, hogy meghaljak, meghalok.

Semmi biztatás sem volt képes arra bírni, hogy meggyógyulására gondoljon.

Utolsó kívánata az volt, hogy azt a kettős aranyat, mellyet nyakában visel, ne vegyék el tőle, ha meghal; temessék el úgy, hogy az keblén maradjon, mert azon a czár képe van.

Még azt is megsúgta ápolóinak, hogy ne felejtsék megizenni előljáróinak, miszerint ő a czárnak utolsó lehelletéig hűséges szolgája maradt. Mintha attól tartana, hogy a czár keze még az égbe is felhat, s ott is vannak neki hetmanjai és poroszlói, kik az ellene vétkezőket megragadják, s ott is van egy fagyos pokol Szibéria mintájára, mellyben tűz és lángok helyett jég és hó között kinozzák a kárhozatra szolgált oroszokat.

Azzal felemelte két kezét az égre, térdre állt ágyában s félelemtől reszkető hangon fel-

kiáltva : „irgalom, kegyelem, én uram!“ arczra borult, — igen arczra borult ama hatalmas úr előtt, kinél a szolga kiáltása egyenlő a parancsolóéval s kihez nem visz fel, úgy az egyik, mint a másik, egyebet a pusztá meztelen léleknél.

És így hálnak meg a minden oroszok birodalmában milliók és milliók, és minden évben új milliók születnek helyettük, kik ugyan azt a sorsot élik végig és a kiknek eszükbe nem jut, hogy miért nem jobb az élet?

Tartalom.

	Lap.
Az amazon	1
A fegyvertelen	29
A bojár leány	109
Az akh-tiári fogoly	145

OSZK

Central Széchenyi Library

1870

